

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

LIDÉ NA OKRAJI SPOLEČNOSTI A JEJICH
MOŽNOSTI ZAČLENĚNÍ

Diplomová práce

2010

Vedoucí práce: Doc. PaedrDr. Stanislav Bendl,
Ph.D.

Vypracovala: Martina Honzáková

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně jen s použitím uvedených pramenů.

V Praze

dne 10.6.2010

Děkuji vedoucímu práce doc. PaedrDr. Stanislavu Bendlovi Ph.D. za podnětné rady a ochotu při vedení mé diplomové práce.

People on the fringe of society and possibilities of their integration

This diploma thesis deals with youth at risk and with various institutions and efforts that try to integrate them into society. The centre of attention is institution for youth at risk in Brno where I worked. Therefore, on the basis of my experience, I would like to find out if those young people consider this institution efficient. Furthermore, there is a theoretical background, which describes and characterizes youth at risk and all the main factors which can influence their development in a negative way. An output of this diploma thesis represents two interviews, which proved that the institution is efficient, useful and able to help to young people with integration into society.

OBSAH

ÚVOD

1	RIZIKOVÁ MLÁDEŽ	8
1.1	CHARAKTERISTIKA RIZIKOVÉ MLÁDEŽE	9
2	FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ OSOBNOST	17
2.1	DĚDIČNOST VERSUS PROSTŘEDÍ	18
2.1.1	RODINA	23
2.1.2	SOUČASNÁ ČESKÁ RODINA	26
2.1.2.1	RODINA DELIKVENTA	28
2.1.2.2	ROMSKÁ RODINA	31
2.1.3	PROSTŘEDÍ	36
2.1.3.1	ŠKOLA	37
2.1.3.2	VLIV MÉDIÍ	40
2.1.3.3	SKUPINY A SUBKULTURNÍ Hnutí	42
3	MOŽNOSTI ZAČLENĚNÍ A PODPORY PRO RIZIKOVOU MLÁDEŽ	46
3.1	MOŽNOSTI PRO RIZIKOVOU MLÁDEŽ VE MĚSTĚ BRNĚ	47
3.2	PROJEKT LATA	50
3.2.1	VZNIK A PRINCIPY PROJEKTU	51
3.2.2	CO LATA PŘINÁŠÍ SVÝM DOBROVOLNÍKŮM	54
3.2.3	PROJEKT LATA V PRAXI	56
3.2.4	NEJDÉLE VEDENÝ PŘÍPAD PROJEKTU LATA	58

3.3	AZYLOVÝ DŮM PRO MLÁDEŽ A DŮM NA PŮLI CESTY - POSLÁNÍM JE PŘEDCHÁZET, ZABRÁNIT A ROZVÍJET	60
3.3.1	PŘIJETÍ KLIENTA DO ZAŘÍZENÍ.....	61
3.3.2	PROGRAM NEODKLADNÉ POMOCI	65
3.3.3	AZYLOVÝ DŮM PRO MLÁDEŽ.....	67
3.3.4	AZYLOVÝ DŮM PRO MLADÉ DOSPĚLÉ	75
3.3.5	NÍZKOPRAHOVÝ KLUB.....	77
3.3.5.1	NÍZKOPRAHOVÝ KLUB V JEDNOM BĚŽNÉM DNI	82
3.3.5.2	STREETWORK.....	87
3.3.6	LIDÉ PRACUJÍCÍ V AZYLOVÉM DOMĚ PRO MLÁDEŽ, MLADÉ DOSPĚLÉ A V DOMĚ NA PŮLI CESTY.....	90
3.3.6.1	JAK VIDÍ EFEKTIVITU ZAŘÍZENÍ VÝCHOVNÝ PRACOVNÍK.....	95
3.4	JAK VIDÍ EFEKTIVITU ZAŘÍZENÍ JEHO KLIENTI	102
3.4.1	JAK TO VIDÍ ŠIMON	103
3.4.2	JAK TO VIDÍ MATOUŠ.....	109
3.4.3	MOJE ZJIŠTĚNÍ Z PROVEDENÝCH ROZHOVORŮ.....	114
3.5	EFEKTIVITA PROGRAMŮ.....	116

ZÁVĚR

LITERATURA

ÚVOD

Lidé na okraji společnosti je téma, které v sobě zahrnuje široké spektrum osob, s rozličnými charakteristikami.

Martin Rheinheimer ve své knize **Chudáci, žebráci a vagandi - Lidé na okraji společnosti**, popisuje, koho v letech 1450-1850 považovali za ty, co se pohybují na okraji společnosti. Jak napovídá název díla, šlo hlavně o osoby chudé, žebrající, bez přístřeší, ale také o svobodné matky a ženy živící se prostitucí.

V dnešní době se toho příliš nezměnilo. Když jsem se ve svém okolí zeptala, které skupiny osob se dle nich vyskytují na okraji společnosti, v odpovědích zazněly nejčastěji osoby bez přístřeší, nebo ti, kteří si shání finanční prostředky žebráním, trestnou činností a zmínka byla též o romském etniku. Oproti knize Martina Rheinheimera a době o které píše, je současnost ke svobodným matkám mnohem vstřícnější a na okraj společnosti je nijak nevytěsňuje.

Když jsem jako dobrovolnice působila v **nízkoprahovém klubu pro mládež a v Azylovém domě pro mládež a v Domě na půli cesty**, uvědomila jsem si, že společnost na okraj společnosti vytěsňuje i tyto mladé lidi a v mnoha případech se tam dostávají i vlastním přičiněním. Na základě všech svých zkušeností a poznatků, které jsem při své praxi načerpala a které mě poměrně výrazně ovlivnily, jsem se rozhodla věnovat se ve své práci právě těmto mladým lidem, které můžeme nazývat problémová či riziková mládež.

Cílem mé práce je (1) teoreticky popsat rizikovou mládež a faktory ovlivňující její vývoj, (2) nastínit možnosti v podobě zařízení a programů, které slouží k podpoře a začlenění rizikové mládeže do společnosti a (3)

odpovědět si na otázku, zda možnosti začlenění a podpory, které nabízí zařízení, ve kterém jsem působila, jsou vnímány jako efektivní a účinné i klienty tohoto zařízení.

V první části mé práce, v kapitole **Riziková mládež**, tedy podávám teoretický pohled na charakteristiku rizikové mládeže, na faktory, které mohou přispět právě k onomu rizikovému vývoji mládeže, mezi nimiž výrazně vyzdvihuji **dědičnost a rodinu**. Zabývám se i otázkou, zda má na jedince a jeho vývoj větší vliv dědičnost či prostředí. Dalšími zmíněnými a podstatnými faktory, které zde popisuji, jsou **škola, média, vrstevnické skupiny a subkultury mládeže**. Všechny tyto faktory se dle mého soudu mohou výrazně podepsat na vývoji dospívajícího a dát vznik či výrazně podpořit vývoj rizikový.

V druhé části jsem se soustředila na **možnosti začlenění a podpory pro rizikovou mládež**. Vzhledem k tomu, že žiji v Brně, věnovala jsem se možnostem pro mládež a mladé dospělé právě v tomto městě. Výjimkou je jen projekt LATA, který je k dispozici převážně pro pražské klienty, ovšem mě byl blízký svým způsobem práce s klienty, ve kterém zapojuje pozitivní vliv vrstevníků na své klienty. Podobnou metodu práce jsem si vyzkoušela i já při své pedagogické praxi v brněnském zařízení pro mládež a mladé dospělé.

Již zmíněnému zařízení věnuji poslední část své práce, která má ve svém názvu motto tohoto zařízení **„Posláním je předcházet, zabránit a rozvíjet“**. Vzhledem k tomu, že jsem měla tu možnost do zařízení proniknout a poznat klienty i pracovníky, ráda bych zachovala jistou anonymitu vůči zařízení a vůči lidem s ním spojeným, abych neporušila vybudovaný vztah důvěry. Proto nebudu sdělovat konkrétní název zařízení, stejně tak jména pracovníků a samozřejmě ani klientů.

Tato kapitola je koncentrací všech teoretických a hlavně praktických poznatků, které jsem za své praxe načerpala. V této kapitole nejen že přibližuji to, jak zařízení funguje, jaké služby nabízí svým klientům, s jakými klienty tam pracují, ale věnovala jsem se i výchovným pracovníkům, kteří v zařízení pracují. V rozhovoru s jedním z vychovatelů v zařízení jsem se chtěla dozvědět něco více o tom, jak se pracuje s problémovými jedinci a taktéž jsem hledala odpověď na otázku, zda zařízení tento vychovatel vnímá jako efektivní, začleňující jedince do života a poskytující jim podporu.

Na konci této kapitoly jsem zařadila rozhovory s klienty zařízení. S nimi jsem vedla rozhovory o tom, jak se jim v zařízení žije, co by rádi změnili, co se jim líbí a hlavně jsem si chtěla odpovědět na klíčovou otázku mé práce a to, zda oni vnímají zařízení jako užitečné a efektivní pro ně samé.

Poslední kapitolou je **Efektivita programů**, kde se zamýšlím nad tím, jaká kritéria by měla splňovat zařízení a programy pro rizikovou mládež.

V závěru své práce pak podávám odpověď na onu klíčovou otázku, zda klienti vnímají zařízení jako efektivní a zda dokáže svým klientům účinně pomoci se začleněním do společnosti.

1 RIZIKOVÁ MLÁDEŽ

Jak uvádí Labáth (2001), termín **rizikový** pochází z anglického výrazu **at risk** a znamená ohrožený nebo v nebezpečí. Tento termín může být chápán dvojznačně. Pod termín riziková mládež někdy bývají zahrnuti i jedinci týraní a zneužívání, čili ti, kteří jsou tzv. v nebezpečí. Dále tento termín označuje mládež, která selhává v oblasti sociální přizpůsobivosti. V tomto ohledu tedy termín rizikový znamená větší ohrožení psychosociálního vývinu oproti standardní populaci.

Labáth (2001) za rizikovou mládež považuje ty, u kterých se zvyšuje pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti, díky působení rozličných faktorů na jejich osobnost. Já se s jeho výkladem pojmu riziková mládež ve své práci ztotožňuji a do termínu riziková mládež zahrnuji také jedince, kteří už v psychické či v sociální oblasti selhali a je u nich možnost recidivy.

Pokud hovořím o mládeži, myslím tím jedince dospívající, v období pubescence a taktéž osoby v období adolescence, které již dosáhly plnoletosti. Labáth (2001) vymezuje **nástup období puberty mezi 10. - 12. rokem života** a jeho **konec mezi 15. – 16. rokem** života jedince. Období **adolescence** navazuje na pubertu, **začíná tedy mezi 16. – 17. rokem** a jeho konec je kolem **21. roku**. Ale vzhledem k tomu, že se snižuje věk, kdy dochází k tělesným změnám a k nástupu pubescence, nelze věkovou hranici přesně stanovit. Stejně tak je tomu u ukončení období adolescence, kdy se sice hovoří o 21. roku života, ale u některých jedinců k nástupu dospělosti

dochází později. Proto se u různých autorů setkáváme s rozdíly v periodizaci vývoje lidského jedince.

Středem mého zájmu v této práci je rizikovitost, která je spojena s chováním a jednáním mládeže. V období dospívání je totiž největší rozpor mezi vnitřními potřebami a vnějšími projevy a každé jednání, ať je jakkoli patologické, má své důvody a příčiny. Každý mladý člověk je k rizikovému chování jinak náchylný, některý více, jiný méně. Nelze nijak vypočítat či přesně určit míru jejich rizikovitosti. Jediné, co můžeme udělat je snažit se co nejvíce poznat jejich osobnost, získat informace o všech faktorech, které se na jejich osobnosti podepsaly v minulosti a které ji ovlivňují v současnosti.

V této kapitole bych ráda charakterizovala typy mládeže z hlediska jejich rizikovitosti a hlavně se zaměřila na faktory, které ji mohou ovlivňovat. Jedině tím, že budeme vědět, jaké nepříznivé faktory na osobnost jedince působily či působí, můžeme do určité míry předvídat míru jejich rizikovitosti a zvolit podle toho odpovídající metody při práci s konkrétními jedinci.

1.1 CHARAKTERISTIKA RIZIKOVÉ MLÁDEŽE

Termín riziková mládež má velmi široký záběr. Zahrnuje v sobě jak mládež, která má třeba jen drobné výukové či výchovné problémy, tak i mládež, která svým chováním porušuje zákon a za toto jednání je trestána v souladu s trestním zákonem ČR. Komplexně se dá říci, že jde o mladé lidi, kteří znamenají větší či menší riziko pro sebe, či pro společnost.

Dle znaků, které vykazuje jednání a chování mladistvých, můžeme jejich chování zařadit do jedné ze tří skupin a odlišit tak stupeň jejich rizikovitosti pro jejich vlastní osobnost a pro společnost.

Pro společnost je nejméně ohrožující **disociální chování**, avšak pro samotného jedince může znamenat velká rizika. Jde o chování, kdy se jedinec pohybuje na hranici společenských norem hlavně díky porušeným sociálním vztahům a pokřivení vlastních hodnot. Jde sice o chování nepřizpůsobivé, ale nevykazuje známky výraznější agrese. Disociální chování může být jen dočasné, může jít o zlovyky, vzdorovitost, neposlušnost, či lhavost a může se tak týkat jen určitého vývojového stádia.

U **asociálního chování** jde o odchylky v chování, které již porušují etické, sociální a pedagogické normy, které ovšem ještě nemusí mít ráz trestné činnosti, či ničení hodnot. Jedinec se tímto chováním ale může vylučovat ze společnosti. Nejčastěji jde o alkoholismus, drogovou závislost, či záškoláctví. Může ovšem přerůstat v chování antisociální.

Antisociální chování je takové, které má ráz vážných přestupků a trestné činnosti. Pro společnost je antisociální chování velmi ohrožující. Jde o porušování zákonů i společenských norem, kterým se jedinec sám vylučuje ze společnosti. Toto chování se vyznačuje delikventním jednáním, destruktivní činností a agresivitou. Jedinec přijímá kriminální normy.

Labáth (2001, str.44) všechny tři stupně zahrnuje pod jeden termín **disociální chování**: „*Slova disociální, disocialita vyjadřují neshodu, nesoulad, opak, protiklad, rozpor ve vztahu ke společensky akceptovaným hodnotám a normám. Zahrnují antisociální, asociální, disociální chování.*“

V tomto pojetí postrádám rozlišení míry ohrožení, které to či ono chování s sebou nese. Přece jen, mezi disociálním a antisociálním chováním je téměř propastný rozdíl v tom, jak moc je takové chování ohrožující pro jedince i pro společnost, proto upřednostňuji podrobnější dělení do, již zmíněných, tří

skupin chování. Avšak Labáthův termín disociální, tak jak jej myslí on, používám na místech, kdy jeho publikaci, Riziková mládež, užívám jako zdroj.

Při antisociálním jednání dochází většinou k porušování nejen společenských norem, ale taktéž k porušování zákona. Jiný termín, který se v této souvislosti používá, je **delikvence**. *„Všechny typy jednání, jež porušují sociální normy chráněné právními předpisy včetně přestupků“*(Matoušek, 2003, str. 315). Pokud tedy dochází v chování jedince k překračování a porušování zákona, můžeme mluvit o delikventním jednání. Koudelková (1995, str.35) definuje termín **delikvence** jako *„antisociální chování, které může, nebo nemusí, být spojeno s právními důsledky, přičemž delikvencí se zpravidla rozumí mírnější porušení právních nebo morálních norem, zejména dětmi nebo dospívajícími, zatímco termínu kriminalita se používá již pro závažné přestupky, trestné činy u dospělých osob.“*

Dle Koudelkové (1995) je delikvence vyjádřením buď **nitroduševního** nebo **vnitrorodinného konfliktu**. Nitroduševní konflikt může vyvolat delikvenci na základě **realizace fantazie, z pocitu viny, z potřeby uznání** či **potřeby pomoci** (lidé kolem něj jsou nevěšmaví k jeho problému, čili pak se jedinec pomocí antisociálního chování dožaduje pomoci). Vnitrorodinný konflikt vyvolávající delikventní jednání Koudelková nazývá **„Obětní beránek“**, což znamená, že rodiče, třeba i nevědomě, podporují delikventní chování u dítěte (obětního beránka) zbytečnými příkazy, zákazy, výstrahami, či ambivalentními reakcemi při provedeném přestupku. Filtrují se přes obětního beránka i všechny rodinné konflikty a nesnáze. Dítě většinou něčím vyprovokovalo **hostilitu** svých rodičů, např. děti nechtěné ji vyprovokovaly tím, že jim překazily plány, nebo se narodila dívka místo vytouženého chlapce, taktéž mohlo být dítě často nemocné a vyžadovalo příliš pozornosti, péče a energie rodičů.

Tři typy patologického chování, které jsem v úvodu rozlišila, mohou souviset s **poruchami chování**: „*Poruchy chování jsou charakterizovány opakujícím se a trvalým obrazem disociálního, agresivního a vzdorovitého chování. Je-li takové chování u daného jedince extrémní, mělo by porušovat sociální očekávání přiměřené věku a proto být závažnější než obyčejná dětská nezbednost nebo rebelantství v adolescenci.*“ (Labáth, 2001, str. 46).

Poruchy chování se často sdružují s neuspokojivým psychosociálním prostředím, což zahrnuje špatně fungující rodinné zázemí či školní neúspěšnost. Poruchy chování mohou vést i k **disociální poruše osobnosti**. „*Disociální porucha osobnosti je charakterizována nezájmem o city druhých, nezodpovědností, bezohledností, neschopností udržet trvalé sociální vazby, nízkou frustrační tolerancí, téměř nepřítomností pocitu viny, vysokou mírou pseudoracionalizace, někdy podrážděností.*“ (Labáth, 2001, str. 46).

Disociální porucha osobnosti poměrně často stojí hlavně za antisociálním chováním a může být příčinou delikventního jednání. To hlavně v případě, kdy se při prvních příznacích patologického chování neposkytne účinná intervence. Pak totiž mohou tyto projevy nabírat na intenzitě a časem se jedinec ztotožní se svojí rolí delikventa. Může u něj dojít až ke kompletní změně životního stylu, k přijmutí jiných hodnot a jedinec je často nebezpečný pro sebe i pro své okolí.

Jak uvádí Labáth (2001), pro patologický vývoj jsou charakteristické tyto znaky:

- **Faktor času:** chování se mění na zřetelně disociální v delším časovém období, což může být i několik měsíců či let.
- **Faktor zhoršování:** chování se vyvíjí postupně od méně závažného porušování norem až po velmi vážné.

- **První signály** nepřiměřeného jednání se projevují už v předškolním věku, při nástupu do základní školy, nebo nejpozději v období puberty.
- **Zvýšená citlivost k disociálnímu jednání:** pro jedince je takové jednání přitažlivé a vyhledává i takto jednající subkultury.
- V rozvinuté fázi disociálního vývoje (může jít o disociální poruchu osobnosti) se připojují jiné formy nepřiměřených projevů jako je **užívání návykových látek, raná sexualita, promiskuita, prostituce, agresivita, hazardní hry aj.**

V některých případech se ovšem patologické projevy v chování mladistvého mohou projevovat jako doprovodný jev závažnějšího problému (mentální retardace, zneužívání, týrání, poruchy osobnosti, závislost na návykových látkách, lehká mozková dysfunkce apod.) Labáth (2001) toto chování označuje jako sekundární (odvozené) disociální chování. Při tomto chování se mohou vyskytovat tzv. **substituční delikty**. Jde například o krádeže, na pozadí kterých je nějaký jiný, většinou psychický problém. Od běžných krádeží se ty substituční liší tím, že nejsou zaměřeny na hodnotu věci, nenaplnují vědomou snahu dosáhnout egoistického cíle (získání financí, majetku, postavení ve skupině, svérázná zábava, pohodlí).

U substitučních krádeží přináší vlastnictví konkrétního předmětu určité uspokojení potřeb. Jedinec, který není schopen si vybudovat a udržet mezilidské vztahy, si ukradenými předměty může kupovat přízeň lidí ve svém okolí a vytváří si tak iluzi pozitivních vztahů. Substituční krádeže mají často nepochopitelnou motivaci, protože jejich organizace je naivní, stejně tak jejich provedení. Často jde jen o získání si pozornosti svého okolí, protože aktéři často sami nevědí, jak mají s ukradenými věcmi naložit.

Pokud se u jedince setkáme s nepřiměřenými projevy v jeho chování a s asociálními, disociálními či v extrémních případech i antisociálními znaky v chování, nemusí vždy jít o poruchu chování či osobnosti či o znak patologického vývoje. V náročných životních situacích, jako je úmrtí v rodině, rozvod rodičů, odloučení od blízké osoby, či při problémech ve vztazích ve škole, v rodině, při školní neúspěšnosti nebo v období pubescence či adolescence, může jít o **epizodické disociální projevy** (Labáth, 2001). Jak naznačuje název, v takových případech by mělo jít pouze o problematickou epizodu v životě mladého člověka. Jestli se z kratších, epizodických projevů mohou vyvinout vážnější a dlouhodobější problémy závisí vždy na osobnosti konkrétního jedince, na jeho rodinném zázemí, vlivu sociálního prostředí, trávení volného času, školní úspěšnosti a na přítomnosti preventivních či poradenských intervencí.

Langer (1994) rozděluje typy problémové mládeže jednak podle **kazuistické analýzy** a poté také dle **analýzy statistické**. V kazuistické analýze uvádí nejčastěji se vyskytující jevy u problémové mládeže.

U mnoha případů byla diagnostikována **disharmonická osobnost** a to buď na bázi převážně **vrozených faktorů**, na bázi **vývojových zákonitostí** (mozkových příhod, dyslexie apod.) či na bázi **faktorů exogenních** (např. výchovných nedostatků). Disharmonická osobnost se může projevit i poruchami chování jako jsou neomluvené absence, kázeňské přestupky, krádeže, útěky z domova, drzé chování, odmítání, podvody, lhaní, agresivita. Obecně u disharmonických osobností platí, že mají narušeny etické zásady a zábrany, což je zapříčiněno nedostatečnou socializací a akceptací sociálních norem, jsou často citově labilní. Disharmonická osobnost není choroba ale stav, který lze korigovat efektivním výchovným vedením, ovšem u typu, kde je převaha vrozených faktorů (genetických

vlivů), jde o vážnější narušení osobnosti, kde etické zásady a tzv. svědomí zcela chybějí a proto je jejich začlenění do společnosti velmi obtížné.

Mentální retardace je další častou diagnózou u problémové mládeže. Jde o typ sociálně nepřizpůsobivý, jehož chování je problémové jak ve škole, tak i v zaměstnání. Páchá většinou vážné přestupky a může jednat agresivně. Často končí ve výchovných ústavech.

Dále mohou být u problémové mládeže diagnostikovány **poruchy motoriky** (jak jemné, tak např. i rychlosti pohybů), **neuroticismus**, **sexuální problémy** (ať už se jedná o předčasné známosti, trauma v důsledku sexuálních příhod, či sexuální zneužívání na nich páchané), **mozkové příhody** (poškození mozku, LMD), **řečové poruchy**.

Ve **statistice**, kterou provedl Langer a zveřejnil ve své publikaci, figuruje 84 problémových jedinců, dívek i chlapců, ve věku 14-19 let, u kterých byla provedena komplexní diagnostika v pedagogicko – psychologické poradně. Vzhledem k tomu, že výzkum byl proveden v letech 1989-1991, nemá pro nás v současnosti velkou vypovídající hodnotu, ale ráda bych zde uvedla alespoň ty nejvýraznější znaky, které u jedinců dominovaly, protože ty, dle mého soudu, dominují i nyní. Šlo o **nedostatky v rodinné výchově, neprospěch ve školní teorii, snížené známky z chování**, vyskytovaly se tam **poruchy chování, absence ve škole či na pracovišti, agresivní chování, neurotické symptomy, podprůměrná až průměrná inteligence, nedostatky v abstraktním usuzování**. Z hlediska osobnosti byla nejčastěji diagnostikována **disharmonická osobnost, citová labilita, impulzivita, nedostatek motivace a volní nedostatky**.

Existuje opravdu mnoho charakteristik, které v sobě může obsahovat osobnost rizikového jedince. Od epizodických projevů, až po poruchy

osobnosti či poruchy chování. Obecně se dá říci, že rozlišujeme určité znaky, dle kterých jedince označíme jako rizikového či nikoli. Čím více znaků či faktorů je u jedince přítomno, tím větší je samozřejmě pravděpodobnost, že jeho vývoj může být problematický.

2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ OSOBNOST

Jak jsem zmínila v předchozí kapitole, osobnost jedince je utvářena mnoha faktory. Můžeme je snadno rozdělit na faktory **vnitřní - endogenní a vnější - exogenní**. Mezi ty vnitřní by samozřejmě patřila dědičnost a mezi ty vnější prostředí. Toto rozdělení je ale pro mou práci nedostačující a proto se na obě skupiny faktorů zaměřím podrobněji.

V úvodu bych ráda zmínila Labáthovo dělení faktorů, které mohou u jedince značit budoucí patologický vývoj, který může mít až kriminální charakter. Opět zde platí, že čím více faktorů je u jedince přítomno, tím více je jeho osobnost považována za rizikovou.

- **Okruh společenských faktorů:** příslušnost k sociální subkultuře, absence trvalých citových a sociálních vztahů, chybějící pracovní kvalifikace, nerozvinuté zájmy, intimní vztah s delikventním partnerem, osvojení si dovedností a kvalifikace pro určitý druh kriminální činnosti, recidiva pod vlivem bývalých spolupachatelů, viditelné znaky na zjevu jedince, které jsou charakteristické pro identifikaci se subkulturou.
- **Okruh osobnostních faktorů:** mentální retardace, oligofrenie, poškození mozku v dětství, osobnost s protispolečenskými postoji, dispozice k agresivitě, egocentrismus, psychická labilita, závislost na psychotropních látkách, citový chlad, neschopnost vyšších citů, anetičnost.
- **Okruh symptomatických faktorů:** přetrvávající trestná činnost, začátek delikventního chování v prepubertálním období, postupné zvyšování frekvence trestné činnosti i její závažnosti, nárůst brutality v jednání, záliba v agresivitě, nezdrženlivost a snadná ovlivnitelnost,

vyhrožování (třeba i zabitím), i nepřímá účast na činu s náznaky terorismu.

Přejděme nyní k jednotlivým faktorům, které se dle mého soudu na utváření osobnosti podílejí nejvíce. Na prvním místě půjde o **dědičnost**, poté o **rodinu** a rodinné zázemí, dále o **prostředí**, kde největší vliv mají **vrstevnické skupiny, škola** a nezapomenu ani na vliv **médií**.

2.1 DĚDIČNOST VERSUS PROSTŘEDÍ

Vztah dědičnosti a prostředí je předmětem zájmu genetiků, biologů, psychologů, pedagogů a filozofů již celá staletí. Všichni se zabývali otázkou, zda je osobnost člověka zásadněji ovlivněna geny, či prostředím, které na osobnost působí. Výsledkem mnoha bouřlivých diskuzí na toto téma je i celá řada kontroverzních teorií a názorů.

Naše genetická výbava je zakódována ve formě genů, které jsou uloženy v chromosomech a podílejí se na utváření osobnosti. **Genotyp** je soubor dědičných dispozic od matky a otce, které se do osobnosti promítají v různém poměru. V průběhu života se tyto dispozice zpravidla příliš nemění. **Fenotyp** je naopak soubor vlastností, které se projevují navenek a které jsou tvořeny vztahem genotypu a životního prostředí. Fenotyp ovlivňuje vzhled a vnější pozorovatelné znaky jedince.

Ve druhé polovině 19. století se utvořila **neoklasicistická škola v kriminologii** (Koudelková, 1995), která vyzdvihovala vliv dědičnosti a vliv nepříznivých podmínek v prostředí na osobnost jedince zcela přehlížela. Odmítala tedy do té doby rozšířené názory, že člověk je svobodný, racionální, schopný i tak jednat a odprošený od minulosti. Italský lékař **Lombroso** uvedl koncept

„člověka zločince“ a popsal tak mnoho znaků, jako byl atypický tvar lebky, či ušních boltců, které jsou vrozené a typické pro delikventní jedince. Tyto znaky fungovaly jako určitá stigmata, která rozlišovala delikventní jedince od těch nedelikventních na základě anatomických znaků. Blízko těmto anatomickým teoriím stojí tzv. **Konstituční škola**, jejímž představitelem je německý psychiatr **Ernst Kretschmer**. Tato škola vycházela z úzké vazby mezi tělesnou stavbou a vrozenými osobnostními rysy. Kretschmer na základě statistické analýzy vytvořil svoji **konstituční teorii**. V této teorii figurují **3 konstituční typy**, pro které jsou typické určité psychické a osobnostní předpoklady:

- **Typ pyknický** (zavalité tělo, menší vzrůst, kulatý a široký obličej, slabší svalstvo – nižší kriminalita, nejčastěji páchají trestný čin podvodu, velká možnost resocializace, nízká možnost recidivy).
- **Typ astenický** (štíhlá postava, úzká ramena, plochý hrudník, delší končetiny, slabé svalstvo, podlouhlý obličej - páchají převážně majetkovou trestnou činností).
- **Typ atletický** (silně vyvinuté kosti a svalstvo, široká ramena a hrudník - převažují násilné delikty a to sexuální i majetkové povahy).
- **Typ dysplastický** (abnormální tělesné dimenze, disproporce - převážně páchají mravnostní delikty, ale i násilnou kriminalitu).

Kretschmerovy domněnky byly z části potvrzeny ve výzkumu **W. H. Sheldona** (Kern, 2000), ale je důležité si uvědomit, že zřídka kdy se setkáváme s tzv. čistým typem, který by patřil jen do jedné kategorie, většinou jde o kombinaci více charakteristik.

Darwinova teorie přirozeného vývoje zase připouštěla, že někteří jedinci mají ke svým zvířecím předkům blíže než jiní. Tato teorie tedy také předpokládala jistou vrozenou degeneraci určitých jedinců (Matoušek, 2003).

V našem století byl uskutečněn výzkum dědičných vloh, důležitých pro vznik delikvence. Šlo o **Goddardovo genealogické zkoumání** (Matoušek, 2003), které má velký význam dodnes. Šlo o výzkum několika generací jedinců, kteří měli společné předky. Muž měl nemanželské děti s chudou, mentálně retardovanou dívkou, ale také i s normální, inteligentní a vzdělanou manželkou. Děti pak měly potomky a tak vznikly dvě linie, které byly zkoumány. Zkoumání těchto dvou linií vyznělo výrazně v neprospěch nemanželské linie, kde ze 189 potomků jich bylo 143 intelektuálně podprůměrných. Ze 496 potomků zdravé ženy nebyl slaboduchý ani jeden (Kern, 2000)

O tento výzkum se opírali i další zastánci teze, že vlastnosti, nadání a inteligence jsou vrozené. Šlo o tzv. **Nativisty**, mezi jejichž stoupenci můžeme najít i **J. J. Rousseaua**, který zastával myšlenku, že člověk se rodí dobrý a je třeba ho nechat růst. Nativismus lze najít i v myšlenkách **Jana Amose Komenského**, který taktéž věřil v to, že dítě se rodí dobré.

V případě, že bychom byli stoupenci teorií, které podceňují vliv prostředí, pak bychom se museli ptát, na co jsou tedy všechny programy a zařízení pro rizikovou mládež, když už je všechno determinováno v genech? Naše úsilí zmírnit či eliminovat jejich problémy by tak bylo vlastně marné. O teorie, které označovaly určité lidské skupiny jako méněcenné, se navíc v minulosti opíraly i některé politické režimy, které na základě těchto teorií vysídlovaly či vyvražďovaly miliony lidí a podporovaly rasistické a represivní postoje ve společnosti.

Podle Matouška (2003) je delikvence chování a to je podmíněno komplexně. Dědičnost je dle něj jen jeden z mnoha faktorů, které ovlivňují osobnost. Genetická dispozice může být zodpovědná za hyperaktivitu, či za sníženou sebekontrolu, ale tyto vlohy samy o sobě nevedou ke spáchání trestného činu. Genetické vlohy mohou zvýšit pravděpodobnost delikventního jednání, ale aby k němu došlo, je třeba působení dalších faktorů.

Jiným extrémem, oproti teoriím nativistickým, jsou **teorie empiristické**. Ty vyzdvihují vliv zkušenosti, učení a sociálního prostředí. Jedním z prvních, kteří věřili v zásadní vliv prostředí na jedince je i **John Locke**. Člověk se rodí jako „**tabula rasa**“ čili jako nepopsaný list a právě zkušeností na tento list zapisujeme všechny znalosti, mravní zásady, dojmy, pocity a zkušenosti. Na empirismus navázali zastánci **Environmentalismu**, kteří přeceňovali vliv prostředí na jedince a inspirovali se také u **Behavioristů**. Zakladatelem **Behaviorismu**, je **J.B.Watson**, který tvrdil, že je schopen z dítěte udělat kohokoli, svým cíleným působením na něj. Jeho žákem byl **B.F.Skinner**, který byl také přesvědčen, že naše chování je kontrolováno a determinováno prostředím. Jedním z těch, kteří se domnívali, že lze nežádoucí dědičné znaky odstranit cíleným působením na jedince, byl i český biolog **Vladislav Růžička**. Na základě laboratorních pozorování a experimentů vybudoval tzv. **kauzální teorii dědičnosti**, dle které jsou geny jen dočasné funkční jednotky. Znaky jsou získané, nedědí se a dědičnost byla dle něj jen ekologický problém.

Mezi těmito dvěma radikálními protipóly stojí teorie **interakční (syntetické)**, které byly pokusem o překonání obou krajností. Dle těchto teorií na člověka působí jak zděděné vlohy, tak i prostředí ve kterém žije. Člověk v sobě může mít potenciál být dobrým sportovcem, nebo hudebníkem, ale potřebuje odpovídající prostředí, aby tento potenciál byl objeven a rozvíjen. Například

americký psycholog a filozof německého původu **W. Stern** se domníval, že je psychický vývoj určen jak dědičnými znaky, tak i prostředím a formuloval tak **vývojový princip konvergence** (konvergence vnitřních vloh s vnějšími podmínkami vývoje). Tyto teorie jsou pravděpodobně nejméně radikální a zároveň také asi nejvíce vystihují skutečnost.

Co není u člověka v genech, u něj nemůže vytvořit ani působení prostředí a naopak co má člověk zakódováno v genetické výbavě může a nemusí prostředí rozvinout. Pokud člověk žije v podnětném socio-kulturním prostředí, je velká pravděpodobnost, že se to pozitivní, co mu bylo dáno geneticky, rozvine. V opačném případě je zapotřebí právě takových zařízení a programů pro děti a mládež, jako je to, ve kterém jsem působila i já, které chybějící podnětné prostředí v rodině nahradí a u jedince dokáže rozvinout to pozitivní, co mu bylo dáno a to negativní potlačit.

Dokonce ani **výzkum genetických vlivů u dvojčat** neprokázal jasný a převažující vliv genetiky na osobnost jedince. Nejznámější jsou práce **Christiansenovy** a také **Dalgaard a Kringlena** (Matoušek, 2003). V nich byly zkoumány dvojčata jednovaječná i dvojevaječná. Výsledky sice ukazují větší shodu v kriminálním jednání u jednovaječných dvojčat, ale důvod nemusí být jen v jejich genetické podobnosti. U jednovaječných dvojčat mají rodiče tendenci chovat se k nim téměř stejně, kdežto u dvojčat je chování rodičů srovnatelné s chováním k sourozencům, čili s určitými rozdíly. Christiansen tehdy zjistil, že ze 7172 dvojčat se 35% jednovaječných dvojčat shoduje v kriminálním jednání, čili zbylých 65% se neshoduje, což sice ukazuje jistou genetickou shodu mezi dvojčaty, zároveň to ale nepotvrzuje převahu dědičných rysů, ba naopak to ukazuje na o něco větší vliv prostředí.

Druhou metodou studia vlivu dědičnosti na osobnost člověka jsou **adopční studie** (Matoušek, 2003). Jde o studie dětí, které byly po narození svěřeny

do péče náhradním rodičům. Tento výzkum prováděl Mednick na 14 427 adoptovaných chlapců (procento kriminality děvčat bylo v té době nepatrné). V případě, kdy se kriminálního jednání nedopustil ani biologický ani adoptivní rodič, mělo záznam v trestním rejstříku jen 13,5%. V rodinách, kdy trestný čin spáchal jen rodič adoptivní, byla kriminalita dětí 14,7%. Tam, kde spáchal trestný čin rodič biologický, už se ale kriminálního jednání dopustilo 20% synů. Nejvyšší hodnota byla samozřejmě v případě, kdy se kriminality dopustil jak biologický, tak i adoptivní rodič, tam šlo už o 24,5%. Tento výzkum opět dokládá, že genetická výbava osobnost ovlivňuje do značné míry, ovšem také bylo zjištěno, že ti, kteří byli adoptováni dobře situovanou rodinou, s dobrým ekonomickým i citovým zázemím, se kriminálního jednání dopouštěli méně často bez ohledu na to, zda u nich byla genetická zátěž v podobě kriminality biologických rodičů.

Tato studie jistě potěší všechny výchovné pracovníky, kteří pracují s rizikovou mládeží, protože jim dává jistou naději, že jejich práce není vždy marná, že mohou u svých svěřenců změnit něco k lepšímu a že ne všichni jsou nenávratně poznamenáni genetickou výbavou, kterou si přinesli od svých rodičů.

2.1.1 RODINA

Velký sociologický slovník (Petrušek, 1996) vymezuje rodinu jako **původní a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci s hlavními funkcemi reprodukce, výchovy, socializace a přenosu kulturních vzorů**. Často je rodinou myšlena přirozená skupina skládající se ze **dvou jedinců opačného pohlaví a z dětí**, které zplodili, ale v tomto vymezení rodiny jsou opomenuty další možné alternativy, které také plní funkci rodiny, jako jsou **rodiny**

neúplné, rodiny s adoptovanými dětmi, pěstounské rodiny i rozličné způsoby péče u rozvedených rodičů.

Mnohdy se můžeme setkat s rozdílným pojetím toho, co je vlastně rodina, kdo do ní náleží a kdo ne, proto je někdy lepší rodinu definovat prostřednictvím funkcí, které by měla plnit.

Ambrózová (Riziková mládež, 2001) nabízí následující dělení **funkcí rodiny**, které je mi názorově nejbližší:

- **Uspokojování biologických, psychických a sociálních potřeb** – uspokojování jak základních potřeb, tak i potřeb bezpečí, jistoty, lásky, seberealizace, potřeby vidět vlastní důležitost.
- **Socializace** – učení chování k opačnému pohlaví, k autoritám, komunikaci, vyjadřování emocí, spolupráci, sebezprosení, toleranci, předvídání a ovlivňování reakcí druhých, řešit konflikty a problémy a řídit se normami společnosti.
- **Formování základních životních postojů a hodnotového systému** – co je důležité, dobré, zlé, co má cenu a co ne atd.
- **Formování vlastní identity a vztahu k sobě samému** – kdo jsem, jaký jsem, můžu se mít rád, můžu věřit svým pocitům a názorům, můžu něco chtít apod.

I když se vliv rodičovské péče na utváření osobnosti dítěte nedá popřít, ani rodina není všemocná. Dítě totiž přichází na svět vybaveno vlastnostmi, které jsou zakódovány v jeho genetické výbavě a ta pak určitým způsobem ovlivňuje i vztahy s rodiči a s okolím.

Vztah dítěte s matkou je považován za **primární rodinné spojení** (Matoušek, 1997). Vzniká už v době těhotenství a v tomto období až do

dospělosti matka ovlivňuje dítě svým zájmem, či nezájmem o ně, svým pozitivním či negativním postojem k dítěti. Po narození je nejsilnějším instinktem dítěte být co nejbližší matce (či jiného rodičovského pečovatele), v její náruči a cítit tak bezpečí a využít tento pevný bod vždy, když jej potřebuje. V případě, že rodič nedokáže uspokojit u dítěte potřebu bezpečí, vytváří si o něm představu, kterou pak projektuje i do ostatních lidí. Nevytvoří si základní důvěru vůči dospělému a reaguje na to buď přehnanými emočními projevy, které mají až charakter závislosti, nebo se naopak stáhne do sebe a snaží se být nezávislý, čili si nevytváří vazby. V případě, že se u dítěte tyto dvě reakce střídají, jde o tzv. **dezorganizovanou vazbu** (Matoušek, 2003), která je typická pro děti týrané a zneužívané.

Fungující rodina je založena na harmonickém vztahu ženy a muže. V případě, že vztah dítěte a jednoho z rodičů je silnější než vztah mezi mužem a ženou, může dítě narušit harmonii v tomto vztahu. Termínem **rodová aliance** označuje Matoušek (1997) vztah dítěte s rodičem stejného pohlaví. Tento vztah dává dítěti možnost identifikovat se s rodičem, učit se nápodobou svým sexuálním rolím, učit se morálnímu cítění, sociální inteligenci a rozvíjí svůj intelekt. Výzkumem bylo prokázáno, že většina otců se více věnuje svým synům a matky dcerám. Přítomnost obou rodičů v rodině je tedy velmi důležitá pro osobnost dítěte a jeho budoucí vývoj. Přítomnost otce v rodině údajně snižuje možnost výskytu kriminálního chování u chlapců. Pokud má dítě v rodině rodiče stejného pohlaví, při testování inteligence dosahuje dokonce lepších výsledků než dítě, kterému takovýto rodičovský vzor chybí. **Freudův** termín **Oidipovský komplex** (někdy se také hovoří o termínu **Elektřin komplex** ve spojení s dívkami) označuje právě tu specifickou vazbu mezi dítětem a rodičem stejného pohlaví. Dítě kolem 4. - 6. roku života žárlí

na rodiče stejného pohlaví. V tomto vztahu, který má erotický charakter, se dítě učí svou budoucí sexuální a rodičovskou roli. Postupem času by se tento vztah měl transformovat k vrstevníkovi opačného pohlaví. Pokud se tak nestane, může přetrvávající vazba mezi dítětem a rodičem komplikovat navazování jiných vztahů a někdy vést až k psychickým problémům.

Pokud nemá dítě možnost uzavřít alianci alespoň s jedním rodičem, či s jeho trvalou náhradou, může být deprivované. **Deprivace** se může projevovat častější nemocností, opožděným vývojem řeči, intelektu i v sociálních dovednostech. V případě, že rodiče se o dítě nemohou, či nechtějí starat, měla by náhradní péče co nejvíce napodobovat rodinu. Nejvíce deprivované jsou děti z ústavů, hlavně ty, co prošly jak kojeneckým ústavem, tak dětským domovem, kde se jim vychovatelé střídají a nemohou si tak vytvořit stálou, citovou vazbu. Nejméně deprivčních následků má pak pěstounská péče.

Může se zdát, že nejlépe je na tom běžná, úplná rodina. Samozřejmě i tam může ale dítě trpět tím, že si ho rodič nevšímá a má k němu negativní postoj. Takové dítě je pak **subdeprivováno** (Matoušek, 1997).

2.1.2 SOUČASNÁ ČESKÁ RODINA

V poslední době můžeme v souvislosti s rodinou sledovat několik významných trendů, které ovlivňují nejen její členy, ale i celou společnost.

Mladí lidé dávají často přednost kariéře před zakládáním rodiny. **Klesá tedy jak sňatečnost, tak i porodnost. Zvyšuje se věk, kdy lidé vstupují do manželství a taktéž se zvyšuje věk prvorodiček.** Mladá generace kvůli tomu často čelí kritice, ale nelze to ve všech případech vidět jen jako trend

negativní. Většina mladých lidí je dnes poměrně zodpovědná a ví, co všechno obnáší pořídit si dítě. Jak finančně tak i psychicky je to náročné období a proto je důležité dobře zvážit, zda je člověk schopný takto důležitý krok zvládnout. Lidé se proto snaží nejprve si zajistit jistou ekonomickou nezávislost, zařídit si zázemí v podobě vlastního bydlení a to nelze zvládnout ihned po skončení studia, ale někdy je to otázka řady let.

Stoupá i počet rodin, ve kterých figuruje jen jeden rodič. U dětí, vychovávaných jen jedním rodičem, výzkumy zaznamenaly **horší prospěch, dokonce i častější psychické a zdravotní problémy a také vyšší možnost výskytu kriminálního jednání.** Souvisí to s absencí rodičovského vzoru, jak se o tom zmiňuji v předchozí kapitole.

Zmíněné trendy ale nejsou typické jen pro naši republiku, ale jsou společné přinejmenším celé západní Evropě. Výjimkou je Česká republika snad jen v počtu rozvodů.

I tak zásadní **role matky a manželky** prošla mnoha změnami. Pomalu se ustupuje od vnímání ženy jako hospodyně a vychovatelky dětí. Ženy se dočkaly jisté nezávislosti a té také využívají. Nejen, že díky antikoncepci mohou ovládat svou reprodukční funkci a samy si volit, kdy a jestli vůbec, chtějí mít děti, ale obecně se dá říci, že se pomalu dostávají z nadvlády mužů. Často odmítají role domácích hospodyněk, pečovatelek o děti a chtějí si vybudovat vlastní kariéru a tím i finanční nezávislost na mužích. To se ovšem často dostává do konfliktu s potřebami dětí, pro které může být otcovo zastoupení matky nepřijatelné, nebo nedostačující. Tak samozřejmá věc, jako bývala mateřská dovolená, už dnes není omezena jen na ženy, ale stále více mužů nastupuje na tzv. rodičovskou dovolenou. Otázkou ale zůstává, jak to může poznamenat budoucí vývoj dítěte.

Co se týče výchovy v rodině, obecně se dá současná výchova označit za **demokratickou a spíše benevolentní**, oproti tomu, jak byla vychovávaná generace předešlá. V dnešní době, převážně v USA, už není výjimkou, aby dítě zažalovalo svého rodiče, třeba že o něj dostatečně nepečuje a se svým právníkem pak o svá práva bojovalo u soudu.

O rodinách, jejichž děti se mohou ocitát před soudem nikoli jako žalující, ale jako obžalovaní, je následující kapitola.

2.1.2.1 RODINA DELIKVENTA

Dříve bylo téměř pravidlem, že delikvence mládeže se týkala jen nejchudších a nejméně vzdělaných vrstev, situace se ale změnila. V dnešní době můžeme mladé delikventy najít i ve vrstvě střední a dokonce i v dobře situovaných rodinách. Neplatí tedy už pravidlo, že jen lidé chudí a nevzdělaní inklinují ke kriminalitě. V dobře situovaných rodinách může docházet k tomu, že rodiče nemají na dítě čas, nebo o něj nejeví dostatečný zájem a také se samozřejmě můžeme setkat s nepřátelským postojem rodičů k dítěti.

U jedinců, kteří mají problém s dodržováním společenských norem, je příčinou pravděpodobně špatně pěstovaná vnitřní disciplína v rodině. V rodinách mladých delikventů se často objevuje **nekonzistentní výchovný styl, neboli rozštěpená dvojná vazba** (Matoušek, 1997), což znamená, že rodiče jednou za prohřešek dítě potrestají a jindy za to stejné dítě trest nedostane. Takovým působením rodičů se u dítěte nemusí vytvořit zábrany vůči delikventnímu chování. Podobně je tomu v situacích, kdy matka něco zakáže a otec povolí.

Agresivní chování rodičů k dítěti či k sobě navzájem a příliš tvrdá disciplína, podporuje u dítěte podobný způsob jednání a chování a často může končit až kriminálním činem. Agresivitu vnímá jako povolenou a neváhá ji použít ve škole a také k řešení konfliktů. Pokud se pak mladistvý dopustí násilného trestného činu, je velká pravděpodobnost, že se agresivní jednání objevovalo i u něj v rodině. U jedinců, kteří páchají krádeže, podvody, zkrátka nenásilné trestné činy, mohlo v rodině jít spíše jen o potíže rodičů s řízením dětí, nebo o laxní uplatňování disciplíny.

Jak uvádí Matoušek (2003) **tělesné tresty** jako výchovný prostředek jsou neúčinné a jediný jejich efekt, je strach, lhaní a předstírání, aby se dítě trestu vyhnulo. Dítě se tak od rodiče vnitřně vzdaluje. Paradoxně se tělesnými tresty posilují ty způsoby chování, kterým má výchova bránit.

Rodičovský dohled neboli monitoring (Matoušek, 2003) je jedním z parametrů, který podstatně dokáže ovlivnit osobnost dítěte. Pokud se rodič nezajímá o to, kam dítě chodí, s kým se stýká, čím se baví ve volném čase, může to mít negativní vliv na dítě a to se pak často dopouští delikventního jednání. Pokud se delikvence dopustí dítě v raném věku, je velká pravděpodobnost, že se takové jednání bude v budoucnu opakovat.

Jak už jsem zmínila v předchozích kapitolách, rizikovým faktorem je **nepřítomnost jednoho z rodičů v rodině**. Nejčastěji jde o chybějící **otcovský vzor**, který je nepostradatelný pro vývoj chlapců. V případě, že otec v rodině chybí, zvyšuje to možnost delikventního jednání u dětí, hlavně u synů. Co se týče matky, zde platí, že čím je matka mladší a pokud je ještě navíc svobodná a dítě vychovává sama, pak to zvyšuje možnost, že dítě bude mít jednu zápis v trestním rejstříku.

V rodinách, kde se jeden z rodičů chová delikventně, je závislý na alkoholu, drogách, je nezaměstnaný a celkově vykazuje známky sociální nepřizpůsobivosti, je riziko patologického vývoje u dítěte poměrně vysoké.

Podle Ambrózové (Riziková mládež, 2001) může být rodina dokonce tím činitelem, který u jedince dokáže **determinovat rizikový vývin**. V některých rodinách panuje napětí, stres, konflikty se neřeší, nebo pokud ano, tak většinou hádkami či agresivním jednáním. V takových situacích si v rodině někdy vyberou tzv. **obětního beránka**, mají na něj nepřiměřené požadavky, dramaturgizují a zveličují jeho chyby, neberou ohled na jeho pocity, názory a problémy. Obětní beránek může sloužit jako jistá legalizace projevů negativních emocí, aniž by byl objeven jejich pravý zdroj. Zkrátka slouží jako katalyzátor konfliktů v rodině, členové rodiny si své negativní emoce vybíjí právě na něm.

V dalších typech rodiny zase konflikty neřeší vůbec a snaží se v rodině udržovat stálý pocit harmonie a souznění. Negativní pocity si zakazují a popírají je. Rodina vlastně žije v iluzi bezpečí a jistoty. Členové rodiny spolu komunikují neefektivně. Snaží se, aby veškerá komunikace proběhla hladce a bez problémů, jakýkoli opačný názor je vnímán jako hrozba. Problém v této rodině má samozřejmě dospívající člen, který se snaží vybudovat si vlastní identitu, názor a chce se odpoutat. Tím pádem riskuje přízeň rodiny a její sounáležitost, přebírá tak zodpovědnost za eventuální konflikty v rodině, které svými názory a chováním může působit. Na svou snahu může proto rezignovat a zůstat „dítětem“, nebo si hledá třeba i tajné vztahy mimo rodinu a z nedostatku zkušeností může jít o vztahy pro něj nebezpečné či rizikové.

Jak už vyplývá z předchozího, jedním z nejvíce rizikových jevů v rodině, které se podílejí na eventuálním sociálním selhávání mladistvého, je **špatná komunikace a způsob řešení konfliktů v rodině**. Nejasná a nepřímá komunikace deformuje rodinné vztahy. Primárně jde o sdělování pocitů, dojmů, názorů a myšlenek.

To, jaký je v rodině vztah, se dá pak vypožorovat právě z jejich vzájemné komunikace. Pokud dítě vyrůstá v prostředí plném otevřených konfliktů mezi rodiči, nebo mezi sourozenci, mají tito jedinci větší sklon ke kriminalitě než jedinci z harmonického prostředí. Z takového prostředí se jedinec snaží co nejdříve dostat, odnáší si z rodiny nevhodný způsob řešení konfliktů, který je založen na nepřátelském postoji k druhému, obviňování, vyčítání, agresivní obhajobě vlastní osoby a nepřijímání odpovědnosti.

Tradičně se na rodiny delikventů nahlíží jako na nefunkční, neovlivnitelnou a rozpadající se skupinu. Teprve nedávno začala zařízení pro rizikovou a delikventní mládež pracovat i s jejich rodinami a využívat je ve prospěch klienta. Stále totiž platí, že rodina dokáže jedince ovlivnit nejvíce, proto je vždycky lepší, mít ji na své straně a snažit se posilovat její vnitřní soudržnost. Zařízení pracující s mladistvými by se měla snažit pozitivně ovlivňovat vztahy v rodině, konzistentní disciplínu vůči dětem a podporovat rodiče v jejich rolích, které děti napodobují.

2.1.2.2 ROMSKÁ RODINA

Kapitolu o romské rodině jsem se rozhodla zařadit z několika důvodů. Při práci v nízkoprahovém klubu jsem pracovala s mládeží romského původu a bylo pro mě nezbytné vědět něco o jejich původu, historii, jejich kultuře,

tradicích a hlavně o tom, jak žijí romské rodiny, ze kterých naši klienti přicházejí. A vzhledem k tomu, že romská menšina je v České republice nejpočetnější a asi každý učitel či vychovatel se za svou praxi setká s romským žákem, či klientem, je třeba být připraven a informován. Pokud tedy chceme efektivně pracovat s Romy, musíme se snažit je **poznat, pochopit a tolerovat jejich odlišnosti**.

Dalším důvodem pro zařazení této kapitoly do mé práce je i fakt, že romská menšina se často svou odlišností a také svým jednáním ocitá na okraji naší společnosti a proto v mé práci nesmí chybět.

Není pochyb o tom, že romské etnikum je naší společností vnímáno spíše nepříznivě. Mohou za to hlavně předsudky, kterými jsou vybaveny už i malé děti a Romy vnímají jako rasu podřadnou, jako rodilé kriminálníky.

Romové, ve srovnání s majoritní společností, mají nepříznivější ukazatele vzdělanosti, nezaměstnanosti, zdravotního stavu i průměrné délky života. Taktéž se častěji dopouštějí kriminálního jednání (Matoušek, 2003).

K tomu odpojení romského jedince a majoritní společnosti a vybudování bariér a překážek v tomto složitém vztahu, dochází přitom už v raném věku. Jak uvádí Šišková (1998), romské děti jsou často neúspěšné už v první třídě ZŠ a pak jsou většinou přeřazeny do zvláštní školy. Pokud dojde k přeřazení, dítě je tam sice spokojeno, protože mu vyhovuje pomalejší postup a individuálnější přístup ve škole, ovšem na druhou stranu to pro něj má celoživotní důsledky. Může se ukázat, že dítě je intelektově průměrné, nebo dokonce nadprůměrné, ale zpět do ZŠ už se nevrací. To, že dítě navštěvovalo zvláštní školu, ho pak stigmatizuje po celý život a umožňuje mu jen velmi omezený výběr budoucího povolání. Proto i chytrí Romové nemohou vykonávat zaměstnání, které by odpovídalo jejich kvalitám a svoji kreativitu

a invenci uplatňují v protispolečenské činnosti. Dá se tedy říci, že pouhá neúspěšnost romského dítěte v našich školách má pak pro společnost nedozírné následky.

Příčin neúspěšnosti romských dětí a mladistvých v českých školách je celá řada a vzájemně se kombinují a prolínají. První příčinou může být chyba pedagogů, které se často dopouštějí, protože předpokládají, že romský žák je stejný jako ten český, jen je poněkud zaostalý. Jediný smysluplný přístup podle Šiškové (1998) musí vycházet ze znalosti osobnosti romského dítěte a samozřejmě ze znalosti romské rodinné výchovy, z metod, které používají a taktéž ze znalosti světa romského dítěte mimo školu.

Romská rodina má mnohem větší počet dětí než je zvykem v rodinách českých. Bývá zvykem, že v bytě či v domě, žijí i další příbuzní. V tak velkém uskupení lidí je nutná určitá hierarchie a z té vyplývá úcta ke starším a slovo každého, i malého dítěte má stejnou váhu. Děti jsou vychovávány nebát se říci svůj názor a nečekat na udělení slova, s čímž má pak dítě problém ve škole, protože je bráno jako nevychované a drzé. Romské děti jsou vychovávány k tomu, mluvit o svých snech, pocitech, představách a fantaziích, což vede k našemu vnímání Romů jako lhářů, protože Rom není zvyklý dávat před tato slova předznamenání „zdálo se mi“ a někdy ani on sám už ani neví, zda šlo o skutečnost či fantazii.

Takových odlišností romské výchovy od české je celá řada. Učitel by je bezesporu měl znát a snažit se pracovat s romským žákem tak, aby zmírnil jeho školní neúspěšnost a ta nevedla až k přeřazení do zvláštní školy, nebo ještě hůře, aby dítě školní docházku neukončilo předčasně, což by mohlo být předzvěstí dalšího sociálního selhávání.

V současné době je situace poměrně nepříznivá a **nezaměstnanost Romů neúměrně vysoká**. To je logicky také živná půda nelegálního získávání prostředků pro život. Sociální dávky od státu jsou pro většinu Romů výhodnější než zaměstnání, proto se většina Romů spoléhá na dávky a práci si ani nehledá. Pozice nekvalifikovaných dělníků, nebo jiné fyzicky náročné práce je příliš nelákají.

Dle Matouška (2003), představuje největší nebezpečí pro Romy **degradace jejich vlastní kultury a rozpad vazeb** v jejich rodinách či klanech. Velké rodiny se zmenšují a spolu žijí už třeba jen dvě generace. Tím se pro ně situace ale ještě ztěžuje, protože jednak jsou v opozici proti většinové společnosti a nemají už ani významné osobní vazby. Romové tuto situaci občas řeší příklonem k některé subkultuře, parazitující na většinové společnosti.

Romská kriminalita je specifická v tom, že se do ní zapojují už i malé děti. Jsou členy gangů, které je využívají díky jejich malé postavě při krádežích v MHD, na ulicích, při domovních krádežích, vykrádáních aut apod. Romové se obecně nejvíce podílejí na loupežích, mravnostních deliktech, i násilných trestných činech. Velký podíl má romská populace také na pouliční prostituci. Romské prostitutky někdy začínají provozovat tuto činnost již před 15. Rokem života, což je dle Matouška (2003) jasným znakem rozpadu romských tradic a hodnot, protože otcové dříve přísně střežily své dcery a jejich chování.

Je potřeba říci, že ne všechny romské rodiny představují nebezpečí pro společnost. Některé rodiny žijí v souladu s normami majoritní společnosti, která tyto rodiny bez problémů akceptuje.

Na druhé straně se často se setkáváme s rodinami, které žijí často na hranici chudoby v přeplněných bytech, kde jsou nevyhovující hygienické podmínky. Rodiče jsou často negramotní bez dokončeného základního vzdělání. Pokud zanedbávají výchovu dětí a již u rodičů se vyskytlo delikventní jednání, je taková rodina považována za velmi rizikovou, sociálně nepřizpůsobivou a představuje velké nebezpečí pro společnost. Děti a mladiství mají pak často problémy ve škole a to jak s prospěchem, tak s chováním. V rodině se vyskytuje agresivní jednání a vzory takového jednání pak přijímají i děti. Z trestných činů je pak patrná potřeba ocenění skupinou, protože romská mládež má často nízké sebevědomí.

Matoušek (2003) vybízí ke změně společenského klimatu a k oslabení bariér mezi většinou a menšinou, protože za stavu, jaký je v současnosti, hrozí rizika nejen romské mládeži, ale i celé společnosti. Pokud tedy bude pokračovat celospolečenský nepokrytý rasismus, který sdílejí i někteří sociální pracovníci, policisté, učitelé a soudci, bude trvat a stále se zesilovat izolace romského etnika. Bude-li růst odpor romských dětí k našim školám, poroste dál nezaměstnanost Romů. Stále častější útoky na romské jedince, které se v poslední době stupňují, budou mít za následek i stále se stupňující radikalizaci romské mládeže. Romská mládež také může rezignovat na společenský vzestup, vzhledem k neúspěšnosti ve škole, při hledání zaměstnání a bude se živit prostitucí či kriminalitou.

Největší nadějí pro Romy je vzdělání, čili zásadní úlohu v romské socializaci mají učitelé a vychovatelé. Jediná prevence romské kriminality dle Matouška (2003) je tedy celková podpora předškolních vzdělávacích programů, základních škol, učňovských zařízení, vyšších typů škol, institucí poskytujících kvalifikační a rekvalifikační kurzy a motivace romských dětí a jejich rodin pro účast na vzdělávání.

To vše ale vyžaduje takové personální a finanční zdroje, které většinou k dispozici nejsou a proto se o určitou, alespoň malou změnu snaží nízkoprahová zařízení a programy pro romskou mládež, které pracují jak s mládeží a dětmi, tak i s jejich rodinami.

2.1.3 PROSTŘEDÍ

V této kapitole se budu zabývat ohrožujícími vlivy prostředí na osobnost jedince, které mohou svým působením, větší či menší měrou, přispět k výskytu delikventního jednání. Zaměřím se na ty faktory, které dle mého názoru, dokážou ovlivnit jedince nejvíce. Za tyto faktory považuji školu, média a skupiny mládeže či subkulturní hnutí.

Osobnost každého z nás je samozřejmě utvářena i situací ve společnosti a společností jako celkem. Po roce 1989, kdy byla vyhlášena rozsáhlá amnestie, a vypuklo nadšení z novu nabyté svobody, začal být prosazován **liberální světonázor** (Matoušek, 2003), což znamenalo, že si každý mohl dělat, co chtěl bez ohledu na normy a hranice. Sankce a tresty ovšem v mnoha případech nepřicházely.

Dnešní doba je typická **vysokou mírou osobní svobody jednotlivce**, s čímž je spojen nárůst kriminality, porušování norem a hranic, proto se společnost všemi silami snaží vybudovat jisté zdroje autority a najít způsoby udržení harmonie ve společnosti. Což půjde velmi těžce, vzhledem k tomu, že lidé citlivě vnímají současnou situaci ve společnosti, ve které pachatel může lehce uniknout trestu, korupce a uplácení se nevyhýbá ani vysokým představitelům našeho státu a celkově zde vládne skepse k zákonům, k polici, k vládě, ještě umocněna vysokou nezaměstnaností a ekonomickou

krizí. To vše má velký vliv na osobnost jedince a ovlivňuje jeho etické a morální hodnoty, jeho smýšlení o sobě samém a samozřejmě jeho jednání a chování vůči svému okolí a společnosti. Současná situace ve společnosti je dle mého soudu živnou půdou pro delikventní jednání všeho druhu.

Obecně platí, že **kriminalita je vyšší ve velkých městech**, kde jsou jedinci schováni za jistou anonymitu, která jim dovoluje jednat neeticky, či nezákonně. Prvenství ve výskytu kriminality má samozřejmě Praha a po ní následují další velká města. Delikventi z vesnic jezdí páchat kriminalitu nejčastěji do měst, kde nemají vybudovány vazby na obyvatele či na obec. Taktéž platí, že s vyšší kriminalitou se potýkají méně prosperující a chudší části naší republiky. Jde zejména o podkrušnohorskou oblast, severozápad Moravy a Slezska, či Českomoravskou vrchovinu.

Velmi důležitou úlohu v životě jedince hraje škola, která taktéž může nepříznivě ovlivnit osobnost člověka a podpořit u něj další rizikový vývoj.

2.1.3.1 ŠKOLA

Přechod dítěte z rodiny do školy je někdy dost obtížné období. Dítě se musí přizpůsobit školnímu řádu, musí se soustředit, plnit úkoly a zadání a na školu se připravovat i doma. Navíc v rodině mělo úplně jiné postavení než ve škole, kde jej berou jako jedno z mnoha dětí a snaží se jej ukáznit a přizpůsobit, aby bylo jako všechny ostatní děti.

Učitel, je hned po rodičích, druhou nejvýznamnější autoritou v životě dítěte. Dítě je velmi citlivé k tomu, jak se učitel k němu chová, jak jej hodnotí, jak se o něm vyjadřuje apod. Z toho všeho totiž odvozuje vlastní sebehodnocení. Pokud učitel **nevhodně komunikuje** se studenty, či žáky, **nadměrně užívá**

kritických poznámek, nebo dokonce své žáky **zesměšňuje, ponižuje** kvůli jejich chybám, neznalostem apod., pak takové jednání může mít nedozírné následky. U žáků to může nabourat jejich sebevědomí, mohou se cítit méněcenně a často to i odstartuje či podpoří jejich školní neúspěšnost. Obecně pak platí, že **vyšší riziko sociálního selhávání je u dětí, které ve škole špatně prospívají.**

Učitel by tedy měl umět zvládat nekázeň a neklid ve třídě tak, aby tím zároveň nenarušil jejich sebehodnocení, či vztah k učiteli. Měl by se naopak snažit podporovat vstřícnou, kooperativní atmosféru ve třídě a budovat si se žáky vztah založený na důvěře, vzájemném respektu a porozumění.

Pocit vlastní hodnoty, mimo učitele, buduje u dítěte i **vztah se spolužáky**. Čím je dítě starší a čím blíže období dospívání, tím podstatnější je pro něj vztah se spolužáky. Ve třídě si děti utvářejí vlastní **subkultury**, s vlastními **rituály, zvyky i jazykem** a učitelé je většinou méně často chápou. Typickým znakem ve třídách je dělení na **subkultury dívek a chlapců**.

Některé subkultury ve třídě, mohou být i zárodkem ke vzniku **asociálních part** a učitel svým jednáním je může nevědomě podporovat. Učitel totiž může svým hodnocením, poznámkami, připomínkami a obecně svým chováním, určité žáky preferovat, jiné zatracovat. Tak může učitel, aniž by to tušil, udělat z jedince i **oběť šikany**, protože ostatní děti ve třídě cítí, že mají právo toho „nedostačujícího“ jedince napadat.

Obecně se dá říci, že méně participující žáci bývají i méně úspěšní ve škole a pokud je učitel jakkoli segreguje, může to mít velmi negativní dopad na jejich osobnost.

„Tato běžná praxe segregovat určité studenty a označit je v podstatě za druhořadé, může vést až k „sebenaplnující se prognóze“, kdy žáci (studenti),

„vyplní“ negativní očekávání svými špatnými výkony. Neprospívající žáci, zařazení do speciálních tříd, bývají též vylučováni z mimoškolních (např. sportovních) aktivit, čímž se jejich poruchovost ještě dále prohlubuje. Část takto hendikepovaných žáků, kteří již nemají mnoho co ztratit, může snadno nastoupit delikventní dráhu. Delikvence je tak v jistém smyslu alternativní cestou dosahování úspěchů (kterých nejsou schopni dosáhnout ve škole) a reakcí na „školní selhávání.“ (Večerka a kol., 1997)

Pokud jsou ve třídě skupinky dětí, které špatně prospívají, a je u nich zároveň vyšší potenciál agresivity, můžeme očekávat i vyšší pravděpodobnost sociálního selhávání. Takové skupinky mohou být imunní vůči vlivu a působení učitele, ale často jsou spíše napojeny na další ohrožující vlivy, jako jsou gangy, drogy, herny, alkohol apod.

Kriminálnímu jednání svých žáků (studentů) může bránit i sama škola a její reakce na prohřešky svých dětí. Podle toho, jak vedou ve škole vyšetřování a jaké udělují sankce a tresty za asociální chování, děti vidí, jak škola dbá na dodržování pravidel a norem, zda tresty jen nevyhrožuje, ale zda opravdu viníky dokáže potrestat.

Matoušek (2003, str. 77) k tomu uvádí: *„Přehlížení zcela zjevných přestupků, nejasná pravidla týkající se žádoucího chování dětí, nekonzistentní uplatňování disciplíny, degradace a deptání žáků v procesu jejich trestání, nemožnost odčinit přestupek, neobjektivní rozhodování učitelů a ředitele, ba i ovlivňování rodičů za něco, co rodiče nezpůsobili – to všechno jsou postoje podkopávající představu dětí o tom, že jejich chování má za každých okolností jasné hranice a že udržování těchto hranic se řídí pravidly fair play.“*

2.1.3.2 VLIV MÉDIÍ

Zatímco u dětí a mládeže **klesá zájem o četbu knih, o výstavy, divadla, muzea a aktivní sportování, počet hodin strávených u televize a počítače neustále stoupá.**

Pokud dítě či dospívající stráví s televizí či s počítačem denně tolik času, jako například ve škole, není divu, že ho média dokážou tak výrazně ovlivnit.

V televizi může mít negativní účinky hlavně **zobrazování násilí** a jeho **zlehčování**. Nejnebezpečnější je násilí, pokud je vykonáváno atraktivním násilníkem, který funguje jako kladná postava, jehož činy jsou ve filmu ospravedlňovány. Mnozí američtí akční hrdinové používají násilí jako nástroj pomsty a vyřizování účtů a děti či mladiství pak mohou takové násilí vnímat jako oprávněné.

Negativní dopad na vývoj dětí může mít i **vulgární zobrazování sexu a lidského těla**, což snižuje lidskou důstojnost. Nebezpečná je též **agresivita v médiích, která je namířena proti některým náboženským, politickým, sociálním či etnickým skupinám.**

Některé výzkumy dokládají, že pokud dítě sleduje agresivní chování v televizi, chová se pak agresivněji i ve škole a mezi spolužáky. Pokud dítě do věku osmi let preferuje a vyhledává násilí v televizi, může to předpovídat násilné trestné činy, které bude páchat jako dospělá osoba.

Média taktéž **oslabují citlivost na násilí**, se kterým se setkáváme ve skutečném životě a taktéž může docházet k **neschopnosti odlišit realitu od nemožného a nereálného**. Dítě či dospívající mohou být médii ovlivněni natolik, že se pro ně „mediální realita“ stává skutečnou. Někteří v médiích

dokonce nalézají **inspirace, či impuls pro své trestné činy**. Inspirují se tím, jak byl čin proveden v televizi, a jsou schopni uskutečnit něco podobného.

Podle Matouška (2003) má násilí v médiích negativní dopad hlavně na jedince, kteří jsou k násilnému chování nějak disponováni a to buď dědičnými a konstitučními faktory, rodičovským nezájmem či nepřátelstvím, nebo příslušností ke skupinám, které sdílejí deviantní normy.

Pokud se rodiče dítěti nevěnují a nestarají se, jak tráví svůj volný čas, je pochopitelné, že dítě bude tzv. vychovávané televizí a začne z ní přebírat vzory, které pro jeho vývoj mohou být i nebezpečné. Ale ne všechna vina musí být vždy na rodičích, protože některé děti jsou podstatně vnímavější na špatné příklady, které přejímají z televize. Rodiče by se tak měli vždy snažit posilovat u dítěte imunitu vůči tomu, co vidí v televizi.

Zmíněnou imunitu vůči médiím se snaží dětem předat i ve škole a to v předmětu **Mediální výchova**, kde se snaží děti vybavit „**mediální gramotností**“, která jim pomůže pochopit, jak média utvářejí naši realitu, jak jí dokážou manipulovat a jak podstatný vliv na nás mohou mít. Děti se tak učí kriticky hodnotit všechno to, co k nim přichází z médií.

Za zmínku zde určitě stojí stoupající závislost dětí na **počítačových hrách**, kde také mohou přejímat vzory agresivního chování, ovšem za mnohem více nebezpečné považují **internetové servery jako je facebook, libimseti, různé chaty a seznamovací servery**. Děti a mladiství nejen, že si zde vytváří falešné identity, kterým dokážou zcela podlehnout a stát se na nich zcela závislími, ale také se zde mohou stát oběťmi osob, které využívají jejich naivity, zveřejněných soukromých údajů, fotek a v nejhorších případech může dojít i ke spáchání trestného činu na dětech a mladistvých a to právě díky internetu.

Těžko se asi dočkáme přísnější regulace televize a dalších médií, abychom se zbavili kriminality. Není to možné, protože jak je zřejmé z mé práce, za delikvencí mládeže stojí mnoho faktorů a určitě ne jen média. Nelze se tedy upínat jen na regulaci médií a čekat, že se tím problém rizikových dětí a mládeže vyřeší. Často ovšem slyšíme z úst rodičů i učitelů, že televize je právě ten zdroj všeho zla a všech prohřešků jejich dětí, což je samozřejmě jednodušší než hledat chybu u sebe a ve svém působení na děti.

Média sice mají velký vliv na životy dětí a dospívajících, ale mnohem více je ovlivňují lidé, které mají kolem sebe.

2.1.3.3 SKUPINY A SUBKULTURNÍ Hnutí

Vrstevnická skupina je pro dospívajícího jedince nejvýznamnější **referenční skupinou**, která dokáže svým vlivem v určitém období zastínit i rodinu. Vrstevnická skupina slouží k hledání vlastního já a dá se říci, že pro dospívajícího může fungovat jako zrcadlo vlastního já. Pro jedince z dysfunkčních rodin je vrstevnická skupina mnohem důležitější než pro mládež z rodin, kde jim rodina poskytuje podporu, zázemí a lásku.

Pokud se jedinec, který v rodině strádá, dostane do vrstevnické skupiny, má na ně vůdce skupiny velký vliv a dokáže toho využít. V partách pak existují určité **vstupní rituály**, kterými může být i spáchání nějakého trestného činu. Party se pak schází v hernách, na diskotékách, v barech, a pokud jim dojdou finanční prostředky na jejich trávení volného času, začnou si je opatřovat ilegálně.

V partách a vrstevnických skupinách ale také velmi často dochází k porušování společenských norem, k přestupkům a k delikventnímu

jednání. Některé skupiny si vytváří své **vnitřní ideologie**, které pak mohou dávat vznik i delikvenci. Z takové skupiny se pak může stát i celé hnutí. Příslušníci skupin dávají najevo svoji vnitřní ideologii a příslušnost ke skupině svým zevnějškem (oblečením, účesem, doplňky apod.), symboly, zájmy (např. ke konkrétní hudební skupině či žánru).

Matoušek (2003) rozlišuje tyto **typy skupin delikventně jednající mládeže**:

- **Stabilní a integrované skupiny** – vznikají v prostředí, kde jsou delikventní normy akceptovány i mezi dospělými, kteří plní funkci učitelů mládeže (gangy romských kapsářů apod.).
- **Neintegrované a nestabilní skupiny** – vznikají v nestabilním prostředí, bývají násilnické, mládež tak ukazuje svou sílu, jsou nejvíce nebezpečné pro společnost. Je pro ně příznačná tzv. subkultura násilí (spory a konflikty řeší násilím), váží si těch, kteří používají násilí a nosí zbraně, naopak neagresivními jedinci pohrdají.
- **Skupiny pokoutní** – skládají se z mladých lidí, kteří nebyli úspěšní dle kritérií většinové společnosti ani podle kritérií stabilních delikventních skupin. Jsou to tzv. outsideři, kteří tím, že se spojili do skupiny, posílili. Svůj čas tráví s alkoholem, drogami, bývají sexuálně promiskuitní, žebrají, kradou a prodávají drogy. Někdy je tato skupina nazývána též **drogová subkultura**.

Subkultura rasistická, která má blízko k již zmíněné **subkultuře násilí**, má opravdu propracovanou **ideologii**. U nás se jejím příslušníkům říká **Skinheads**. Tvrdé jádro tohoto hnutí tvoří elitní organizace (Národní obec fašistická, Blood and Honour, Národně-socialistické hnutí Evropy a Bohemia

Hammer Skins), jejichž organizace je podobná vojenským útvarům a v jejichž čele stojí inteligentní vůdci. Jsou opatrní vůči neznámým lidem, své akce dobře plánují a vydávají dokonce i časopis. Mají i kodex správného a nesprávného chování a porušování vnitřních pravidel tvrdě trestají. Nábor nových členů je taktéž velmi propracovaný a uchazeči o členství jsou podrobně testováni.

V poslední době útoků provedených hnutím Skinheads rapidně přibývá. Jejich činy nejsou motivované ziskem, či nějakou odvetou, jde většinou o oběť neznámou, provokující jen barvou pleti. Nejvíce útoků bylo zaznamenáno v Praze a poté v Západočeském a Jihomoravském kraji. Členové Skinheads používají zbraně a jejich útoky bývají brutální a většinou mají velmi vážné následky.

Subkultury pseudo-náboženské, jako jsou kupříkladu **Satanisté**, si taktéž vybírají oběti náhodně. Své oběti chtějí dostat do své skupiny a často se tak stává, že jejich nátlaku podlehne naivní a důvěřivý jedinec, protože jejich metody a argumenty jsou velmi přesvědčivé. Satanisté praktikují parodie církevních obřadů a to jak v kostelích, tak i na hřbitovech a při svých „**černých mších**“ provozují různé **rituály** (zabíjení zvířat, pojídají moč a výkaly, provozují skupinový sex apod.) V naší republice naštěstí nedošlo v souvislosti s touto subkulturou k zabití nějaké lidské osoby, ovšem ze zahraničí jsou známy případy, kdy v rámci svých obřadů zabíjeli i lidské oběti.

Pro všechny pseudo-náboženské subkultury je typické, že většinou útočí na lidskou psychiku a na zranitelná místa u jedince, kterého chtějí získat, proto může být někdy velmi těžké nepodlehnout. Může mu pak být i vyhrožováno pokud chce jedinec skupinu opustit, tudíž je velmi složité se vymanit z jejich vlivu a často je třeba pomoci odborníků, aby jedince bylo možno zachránit.

K náboženským subkulturám většinou tíhnou jedinci, kteří nemají odpovídající zázemí, které by jim poskytovalo lásku a podporu. Osoby naivní, důvěřivé, s nekritickým myšlením, které nenašly uznání mezi vrstevníky, cítí se méněcenné a mají nejrůznější osobní problémy, jsou tak perfektními oběťmi pro podobná uskupení.

Ráda bych zde ještě zmínila stále se rozrůstající subkulturu **fotbalových fanoušků**, která je též nazývána **Hooligans**. Jejich původ najdeme v Anglii a důvodem, proč navštěvují fotbalová utkání, bohužel není fotbal, ale jiný sport, který často přichází až při „třetím poločase“ neboli po utkání a kterým je rvačka či „bitka“ s fanoušky soupeře. Jejich organizace i struktura jsou poměrně propracované, najdeme jak jejich webové stránky, tak třeba i propagační předměty apod. Střety se soupeři mají většinou předem domluvené, a ačkoli se to nezdá, domlouvají se i na pravidlech boje, jako je například nepoužívat zbraně, či nekopat do ležícího. U nás jsou známí také fotbaloví **Ultras**, kteří by ovšem s násilnými střety neměli mít nic společného a jejich pozornost by se měla soustředit jen na fandění, organizaci ve „fanouškovském kotli“ a povzbuzovací projevy a akce na stadionu.

Hooligans dokáží být i velmi nebezpeční. V naší republice je známo několik tvrdých střetů, ke kterým došlo a při kterých byli zraněni jak samotní aktéři střetu, tak i kolemjdoucí, či běžní fanoušci na stadionu, kteří s Hooligans neměli nic společného. Často stojí za útoky této subkultury i rasové motivy, proto se můžeme setkat s rasistickými narážkami či útoky jak při utkání, tak i po něm.

3 MOŽNOSTI ZAČLENĚNÍ A PODPORY PRO RIZIKOVOU MLÁDEŽ

V první a ve druhé části mé práce jsem se soustředila na charakteristiku rizikové mládeže a na faktory, které mohou osobnost ovlivnit natolik, že se pak jedinec může ocitnout až na samém okraji společnosti. Kde tedy selhala **prevence primární**, neboli **intervence před vznikem delikventního chování** (Matoušek, 2005) jejíž pozornost se soustředí na konkrétní cílovou skupinu, kde se sice dá riziko předpokládat, ale zatím se neprojeví, tam by měla nastoupit **prevence sekundární**. U tohoto typu prevence, který může být nazván i jako **mimosoudní intervence** (Matoušek, 2005), jsou cílovou skupinou jedinci, u nichž už k sociálnímu selhání dochází. **Prevence terciální** pracuje již s odsouzenými, čili s usvědčenými delikventy.

Jak už napovídá pojem **intervence**, jde o způsoby práce, které se nějakým způsobem snaží vstoupit, proniknout do problému a zasáhnout.

Středem mého zájmu nyní budou **intervenční programy**, které pracují s mládeží, která již vykazuje jisté známky disociálního, asociálního či dokonce antisociálního jednání a snaží se tyto projevy zmírnit či zcela eliminovat.

Zřizovateli takových zařízení, která poskytují služby pro problémovou mládež, mohou být obce a kraje, nestátní neziskové organizace a fyzické osoby, či ministerstvo práce a sociálních věcí.

Vzhledem k tomu, že mým bydlištěm je **Brno**, prostředí, které znám a ve kterém se pohybuji, centrem mého zájmu nyní budou možnosti, které právě v Brně mají mladí lidé společensky nepřizpůsobení, ohrožení sociálním vyloučením.

3.1 MOŽNOSTI PRO RIZIKOVOU MLÁDEŽ VE MĚSTĚ BRNĚ

V případě, že se jedinec dostane do obtížné životní situace, kterou není schopen řešit sám ani s pomocí svých blízkých, či odešel z ústavní péče nebo z nefunkční rodiny, jsou k dispozici zařízení, které klientům, ve věku 18-26 let, nabízí jak ubytování, tak stravu, poradenství, vzdělávací služby, nácvik praktických dovedností a obecně snižování negativního dopadu krize na osobnost klienta. Cílem všech takových zařízení je snaha o zapojení klientů do samostatného života. V Brně tyto služby nabízí **Dům na půli cesty**, jehož zřizovatelem je Magistrát města Brna, či Dům na půli cesty v Pohořelicích u Brna, který byl zřízen Sdružením pěstounských rodin.

Pro ženy od 18 let, které jsou v jiném stavu, či již mají děti, působí v Brně **Domov Sv. Markéty pro matky s dětmi v tísní** v Králově Poli. Domov byl zřízen Diecézní charitou Brno a obrátit se na něj mohou ženy s dětmi od narození až do 18 let (či až do dokončení školní docházky dítěte), těhotné ženy a ženy týrané. Maximální délka pobytu je 1 rok, ale zařízení poskytuje i možnost nouzového ubytování až na 7 dní a to i bezdětným ženám v neúnosné sociální situaci.

Pro osoby, které jsou závislé na drogách a nemohly být tedy přijaty do azylových domů a domů na půli cesty, je v Brně sdružení **Podané ruce**, v rámci kterého působí i nízkoprahové centrum **Drug azyl** na ulici Vídeňská. Centrum poskytuje jak poradenství, tak i zdravotní a sociální pomoc, zajištění hygieny, občerstvení a odpočinku.

Pro klienty ohrožené nealkoholovými drogami (gambling, léky apod.) je zde Denní psychoterapeutické **Sanatorium Elysium**, kde je možné najít bezodkladnou pomoc, poradenství a léčbu.

Středisko výchovné péče **HELP ME** na ulici Bořetická, je zřízeno občanským sdružením HELP ME a poskytuje poradenskou intervenci v krizových a náročných výchovných situacích. Přijaty mohou být děti a mládež od 6-18 let, které mají výchovné či výukové problémy, experimentují s drogami a zároveň je zařízení určeno i rodičům, kteří si neví rady s výchovou svých dětí a dospívajících. Středisko nabízí pracovní a denní aktivity, psychoterapii, poradenství, akutní péči i telefonickou službu.

Dále jsou v Brně k dispozici dvě **Střediska výchovné péče, Diagnostické ústavy** pro děti a mládež (ul. Veslařská a G. Preissové), které nabízejí preventivně výchovnou a podpůrnou péči pro děti a mládež. Tyto ústavy jsou součástí sítě výchovných ústavů, která je v ČR vybudována. Ústavní výchova může být nařízena soudem, kurátorem, či po dohodě s rodiči, například kvůli trestné činnosti, častým přestupkům, začínajícím závislostem na drogách, alkoholu, gamblerství, či kvůli záškoláctví a útěkům z domova.

Mládež v Brně má i celou řadu možností, jak smysluplně trávit svůj volný čas. K dispozici jsou nejrůznější **centra mládeže a nízkoprahová zařízení**, která jsou přímo zaměřena na práci s rizikovou mládeží. Zde je třeba objasnit, co přesně znamená, když je nějaké zařízení nízkoprahové. *„Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní služby dětem a mládeži ohroženým sociálním vyloučením. Služba je určena rizikovým, neorganizovaným dětem a mládeži, kteří jsou ohroženi sociálně - patologickými jevy nebo mají vyhraněný životní styl neakceptovaný většinou společností. Základním prostředkem pro navázání kontaktu s cílovou skupinou je nabídka volnočasových aktivit. Cílem je zlepšit kvalitu života cílové skupiny předcházením, snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících s jejich způsobem života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky, aby v případě zájmu mohli řešit*

svoji nepříznivou sociální situaci. Služba obsahuje výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba se poskytuje bezúplatně.“(Ministerstvo práce a sociálních věcí, Sociální služby [online] [cit. 2010-3-11] <http://www.mpsv.cz/cs/9>)

Centrum mládeže Jonáš v Brně se věnuje neorganizovaným dětem a mládeži ve věku 9-20 let. Dále jsou například k dispozici nízkoprahové kluby **Nejsi sám**, či **Lidské možnosti**.

Komunitní centra v Brně, například to na ulici Staňkova, nabízí volnočasové aktivity pro sociálně slabé občany a taktéž komunitní centrum s nízkoprahovou službou. Využít jej mohou děti a mládež od 6-18 let.

Na ulici Bratislavská je k dispozici **volnočasové centrum pro romskou mládež DROM**-romské středisko. Pro tuto klientelu je určeno i komunitní centrum **Dživipen**, které taktéž nabízí volnočasové aktivity pro klienty ve věku 6-18 let.

V Brně existuje i mnoho **psychologických a sociálních poraden**, některé jsou přímo zaměřeny na vztahy v rodině a zvládání zátěžových situací, jako například poradna na ulici Starobrněnská. Poradny nabízí psychologickou, terapeutickou i sociální pomoc. V rámci výchovného střediska HELP ME, taktéž funguje poradenská intervence v krizových a náročných výchovných situacích, kde mohou najít rodiče pomoc i radu, jak společně s dítětem řešit jeho problémy. **Sdružení CENAP** zase nabízí poradenství, pomoc a krizové služby v oblastech těhotenství, mateřství a rodičovství. Mladé dívky a ženy se tak mají kam obrátit v případě neplánovaného těhotenství, či pokud jsou nuceny k interrupci a s množstvím dalších problémů.

Jde vidět, že jen v Brně existuje opravdu spousta možností, kterých mohou mladí lidé a jejich rodiny využít v případě nepříznivé životní situace, nebo v případě těžko řešitelných výchovných či sociálních problémů. Samozřejmě jsem zde nemohla jmenovat všechna zařízení a instituce, ale chtěla jsem na městě Brně ilustrovat rozličnost možností, které jsou ve městech k dispozici pro mládež a kam se mohou obrátit sami mladí lidé, či jejich rodiny v případě nejrůznějších potíží a problémů.

Zařízení, ve kterém jsem působila, samozřejmě spolupracuje s řadou zmíněných zařízení, jako jsou výchovné ústavy, diagnostické ústavy. Zde ten druh spolupráce probíhá tak, že pokud klient odmítá spolupracovat, dodržovat pravidla, nedochází tu k žádnému zmírnění negativního vlivu, který může jedinec znamenat pro společnost, pak je doporučen k pobytu v některém z výchovných ústavů. Domov pro matky s dětmi v tísni zase kontaktují naši výchovní pracovníci v případě, že je klientkou těhotná dívka či žena, které sice poskytnou péči a zázemí, avšak s ohledem k jejímu stavu je potřeba zajistit jí adekvátní služby a zařízení pro matky s dětmi je nejlepší variantou. Se sdružením Podané ruce spolupracujeme v případě, že se u klienta opakovanými testy prokáže závislost na drogách. Klient je pak směřován do kontaktního centra Drug Azyl, kde je mu poskytnuto poradenství i odpovídající služby.

3.2 PROJEKT LATA

„Patnáctiletá Jana se již dvakrát pořezala na náměstí, protože jí prý nikdo nerozumí a nemá rád. Devatenáctiletý Ondřej vystřídal už tři učební obory a dvě zaměstnání a po odchodu z dětského domova neví jak dál. Sedmnáctiletá Marcela je sice jedničkářka, ale vrstevníci ji neberou, a tak se

změnila v zamindrákovaného introverta. Ze čtrnáctiletého Honzy z rozpadlé rodiny se kvůli nedostatku zájmu rodičů pomalu stává dítě ulice“ (Český domov, Unikátní sociální projekt sdružení Lata – Ve dvou se to lépe táhne [online], [cit. 2010-3-12] <http://ceskydomov.cz/praha-4/clanek/unikatni-socialni-projekt-sdruzeni-lata-ve-dvou-se-to-lepe-tahne>)

Co mají tito mladí lidé společného? Jak zveřejňuje Český domov na svých webových stránkách, všichni jsou, nebo byli klienty občanského sdružení LATA a projektu Ve dvou se to lépe táhne.

3.2.1 VZNIK A PRINCIPY PROJEKTU

Již v samotném názvu této neziskové organizace se skrývají základní principy tohoto sdružení **Laskavá Alternativa Trestu pro Adolescenty**. Nejpřijatelnější autoritou pro mladého člověka je jiný mladý člověk, to je hlavní myšlenka sdružení LATA, která stojí za celou jeho činností. Využívají tedy vrstevnické podpory dobrovolníka, aby pomohli zvládat nepříznivé nebo ohrožující situace v životech klientů a posilovali jejich samostatnost. Každý totiž v dospívání potřebuje někoho, kdo jej přijímá takového jaký je. Ve stanovách sdružení LATA jsou sepsány i základní hodnoty, které jeho členové vyznávají a následují:

- **Individuální a nedirektivní přístup**
- **Víra v možnost změny prostřednictvím vztahu**
- **Zodpovědnost každého za svůj život ve vztazích**
- **Solidarita a vzájemnost**
- **Dobrovolnost zapojení klientů, dobrovolníků**

O vzniku celého projektu hovoří Oldřich Matoušek, který je považován za jeho zakladatele, ve své knize *Práce s rizikovou mládeží s podtitulem Projekt LATA a další alternativy věznění mládeže* (1996). Základy projektu byly postaveny v Denním sanatoriu Horní Palata v Praze, kde se ale do roku 1989 pracovalo jen s dospělými pacienty. Po revoluci se k nám pomalu mohly dostávat zahraniční modely práce s rizikovou mládeží a i na základě inspirace ze zahraničí vznikl v roce 1990 program, který byl nazván Hermes podle boha poutníků a zlodějů. Jednou z metod tohoto programu bylo trávení času se skupinou v drsné přírodě. Ve skupině byli mladí psychiatričtí pacienti, mládež, která byla jen potencionálně problémová a také studenti. Záměrem bylo, aby se ti problémoví spojili s běžnými jedinci a nechali se tzv. utáhnout. Jenže podle Matouška (1996) se to horší, co v mladých lidech je, násobí ve skupině neuvěřitelně snadno, ale to co je v nich lepší se dává dohromady jen velmi obtížně. I díky této zkušenosti Matoušek v projektu LATA, který následoval, zapojil jiný způsob práce s mládeží a to vytváření dvojic dobrovolník a klient.

Na základě tohoto vztahu funguje projekt LATA již dvacátým rokem a stále tak pomáhá ohroženým dětem a mladým lidem začlenit se do společnosti, řešit problémy ve složitých životních situacích. Projekt LATA ovšem nepracuje jen s mladými lidmi, ale také s jejich rodinami, kterým se snaží poskytnout komplexní pomoc a podporu.

Jak je uvedeno na oficiálních webových stránkách sdružení LATA (*LATA, Komu pomáháme* [online], [cit. 2010-3-13] <http://www.lata.cz/18-komu-pomahame>), klientem se může stát každý ve věku **13-26 let**, kdo cítí, že má problém například v oblasti mezilidských či partnerských vztahů, s jejich navazováním, problém s autoritami, nebo v oblasti rodinné (výchovné problémy, útky z domova, problém s neúplnou rodinou) či se začleněním

do společnosti (záškoláctví, šikana, různé druhy závislostí, členství v rizikových skupinách apod.) nebo i s hledáním vlastní identity.

Klient musí s účastí na projektu souhlasit a nesmí být ke kontaktu s dobrovolníkem nijak nucen. Klienti se k občanskému sdružení LATA dostávají většinou přes kurátory, nebo další instituce jakými jsou střediska výchovné péče, nízkoprahová zařízení, diagnostické a výchovné ústavy, nebo přes ředitele škol, rodiče či sourozence, v ojedinělých případech přes stávající nebo bývalé klienty LATA. Mezi nejčastějšími důvody účasti klientů v LATA byla trestná činnost, záškoláctví, výchovné problémy, špatný prospěch, problematický kontakt s vrstevníky, členství v závadové partě, disharmonická rodina, fyzické a psychické týrání. Klientem se nemůže stát člověk, který je závislý na drogách či alkoholu, nebo který spáchal násilný trestný čin a to hlavně z důvodu bezpečnosti dobrovolníků.

Dobrovolníci jsou většinou studenti vysokých, ale v některých případech i středních škol, kteří jsou ovšem starší osmnácti let. Nejčastěji jde o studenty sociální pedagogiky, sociální práce, sociologie, psychologie a proto se u nich předpokládá zájem a jisté znalosti k této problematice. Aby se ale otestovala způsobilost pro tuto práci, podstupují dobrovolníci vstupní pohovor a rozbor jimi vyplněného dotazníku. Pro tuto práci nejsou motivováni finančně, ale jinými faktory, které mohou být pro dobrovolníka stejně nebo i více důležité než peníze (např. splnění školní praxe, získání materiálů a podnětů pro bakalářskou či diplomovou práci a hlavně možnost někomu pomoci). Pro dobrovolníky jsou navíc organizovány odborné semináře, školení a prázdninové pobyty. Dle výroční zprávy z roku 2008 to byly například kurzy na téma „**Problematické aspekty práce s klientem**“ a „**Práce s klientem v obtížné situaci**“. Mají tedy možnost se dále vzdělávat, poznat sami sebe i nové lidi.

Na začátku spolupráce podepisují smlouvu, kde se zavazují k roční dobrovolnické činnosti a k plnění povinností, které tato činnost obnáší. Hlavní povinností dobrovolníka je, mimo spolupráce s klientem, i návštěva pravidelných supervizních setkání, kde by měl předkládat i dokumentaci toho, jak s klientem tráví čas a jak jejich spolupráce probíhá. Řídit by se měl i pravidlem, které zakazuje, i přes blízký vztah ke klientovi, sdělovat jim svoji adresu, telefon nebo i příjmení. Pokud chce klient dobrovolníka kontaktovat, musí využít jako prostředníka organizaci LATA, která dobrovolníka kontaktuje.

Pro dobrovolníky je nesmírně důležité si uvědomit, že ne každý případ musí skončit výhrou "dobra nad zlem". Neměli by mít iluze o tom, že klienta mohou změnit a udělat z něj jiného člověka. Každý případ ale znamená zkušenost, která může pomoci nejen dobrovolníkovi samotnému, ale i jeho klientům.

3.2.2 CO LATA PŘINÁŠÍ SVÝM DOBROVOLNÍKŮM

Své zkušenosti s LATOU popisují dobrovolníci na webových stránkách a i ve výroční zprávě z roku 2008 a já bych zde některé z nich ráda ocitovala. Na těchto výpovědích jde totiž vidět, že nezisková organizace LATA je přínosem jak pro klienty, tak i pro dobrovolníky a že to tedy není jen jednostranně výhodný vztah pro klienty.

„Dobrovolníkem v Latě jsem byla tři roky. I když mě to stálo hodně času a někdy i přemáhání se, abych se vůbec dokopala ke schůzce s klientem, musím říct, že jsem za tuto zkušenost velmi vděčná. Nejen že můj klient je zajímavý člověk, kterého jsem ráda poznala, a hodně jsme si rozuměli, prostřednictvím něj jsem poznala i hodně věcí o sobě. Učila jsem se jednání s člověkem, který uvažuje jinak než já a učila jsem se řešit situace, které mi

nebyly úplně příjemné. Především jsem ale díky němu objevovala krásy Prahy, poznala spoustu nových míst, parků, kaváren, čajoven, klubů se stolními hrami, navštívila několik výstav a muzeí, prostě věci, které by mě v Praze samotnou asi ani nenapadly. Procházet se po památkách, jít na animovaný film v kině, podívat se do poštovního muzea anebo třeba naučit se hrát bowling... Prostě zážitků a zkušeností mám na několik stránek. Kromě toho jsem přes samotnou organizaci poznala pár bezvadných lidí, absolvovala obohacující kurzy komunikačních dovedností apod. V neposlední řadě mám i praxi do školy a nespočet inspirace k seminárkám." dobrovolnice Káťa (LATA, Výroční zpráva 2008)

„Dobrovolníkem jsem se stala zhruba před rokem a půl. Tenkrát jsem ne úplně věděla, do čeho jdu a co mě čeká. V průběhu času jsem ale začala zjišťovat, že dobrovolnictví se stalo naprosto přirozenou součástí mých aktivit. Přináší mi na jednu stranu kus odpovědnosti na stranu druhou ale potěšení z vykonané práce, radost a uspokojení. Jako dobrovolník mám možnost poznávat v praxi přímou práci s klientem, a tak zhodnocovat zkušenosti nejen odborné ale i ty ze soukromého života.“ dobrovolnice Monika (LATA, Výroční zpráva 2008)

"Klienti mi dali možnost nahlédnout do jiných světů, uvědomit si hodnotu věcí, které považuju za samozřejmé, a značně posunuli hranice mé trpělivosti. Pár situací, které mi připravili klienti, byly nepříjemné, a také já jsem se nevyvarovala některých chyb, ale s odstupem času jsem ráda za zkušenosti, poučila jsem se z nich a posunuly mě dál." dobrovolnice Daniela (LATA, Co nabízíme [online], [cit. 2010-3-13] <http://www.lata.cz/7-co-nabizime>)

"Kdybych měla říct konkrétně, co mi LATA dala, tak je to hlavně klientka Petra... Se vším, co mi dává i bere... Je to obrovská zkušenost, kdy poznávám nejen kvality a průšvihy druhého, ale především ty svoje... Celý vztah mi neustále nastavuje zrcadlo a odhaluje nové a nové pravdy o mně samé. A za to jsem moc vděčná. Takže díky, LATO a hlavně díky, Petro!" dobrovolnice Lucie (LATA, Co nabízíme [online], [cit. 2010-3-13] <http://www.lata.cz/7-co-nabizime>)

"Vzala jsem si klienta, který, jak se později ukázalo, je mi velmi blízký jak názory, chováním, tak i způsobem trávení volného času. Schůzky s ním mě baví a myslím si, že i on se semnou nenudí. Pokaždé probereme, co je nového, společně se i zasmějeme, a prostě spolu strávíme 2 až 3 hodiny, které mimochodem vždy rychle utečou. Můžu říct, že je to klient, na kterého

jsem čekala." Dobrovolnice Petra (LATA, Co nabízíme [online], [cit. 2010-3-13] <http://www.lata.cz/7-co-nabizime>)

V roce 2008 LATA pomohla **84 klientům**, spolupracovalo s ní **127 dobrovolníků**, kteří s klienty společně strávili **1072 hodin** během **440 schůzek** dobrovolníka s klientem. Tyto údaje, které nezisková organizace LATA zveřejňuje ve výroční zprávě 2008, jasně ukazují, že je LATA stále velmi aktivní a že je významnou podporou pro svoje klienty.

Na závěr této kapitoly se dle mého soudu nejlépe hodí vize do budoucna, kterou má pražská nezisková organizace LATA uveřejněnou ve výroční zprávě 2008 a která pro tuto organizaci jako vize jistě funguje i nadále.

„Chceme se formovat jako organizace, která zajišťuje komplexní diferencované programy pro ohroženou mládež i jejich rodiče. Ke klientům přistupujeme s respektem a zohledňujeme jejich individuální potřeby. Usilujeme o stabilní vícezdrojové financování pro všechny své klíčové programy. Budujeme silné postavení v systému sociálních služeb, rozšiřujeme model práce s klienty po celé ČR a chceme iniciovat vznik celorepublikové asociace.“(LATA, výroční zpráva 2008)

3.2.3 PROJEKT LATA V PRAXI

V předchozí kapitole jsem podala spíše teoretický výklad o tom, co projekt LATA je, pro koho je určen a jak teoreticky funguje. V této kapitole bych se chtěla soustředit na praktické aspekty projektu a možná úskalí, která s sebou přináší.

Práce ve sdružení LATA je postavena na programu **„Ve dvou se to lépe táhne“**, který funguje na principu **ONE-TO-ONE**. Klient se schází se svým

dobrovolníkem na 2-3 hodiny týdně a tráví společně čas tak, jak je jim příjemné. Mohou si jen povídat, nebo sportovat, navštěvovat zajímavá místa, dobrovolník může klienta doučovat, pokud má klient zájem. Nejdůležitější ale je, aby společné aktivity a trávení času s dobrovolníkem, bylo pro klienta přínosem. Jde o postupné budování vztahu důvěry. Klient by měl mít pocit, že je dobrovolník osoba, která ho vyslechne, poradí, poskytne mu vlastní názor, osoba, kterou klient opravdu zajímá a na kterou se může spolehnout. Tento vztah by měl trvat minimálně 6 měsíců, k čemuž se zavazuje jak dobrovolník, tak klient písemnou formou. Vztah může předčasně skončit v případě, že se klient bez omluvy na smlouvenou schůzku nedostaví.

Jak uvádí Matoušek (1996), lidé si většinou myslí, že musí být velmi složité získávat pro tento projekt dobrovolníky, kteří budou chtít pomáhat svým vrstevníkům, obětovat svůj volný čas bez nároku na finanční odměnu a vypořádat se s počátečním strachem z toho, že klient bude „nevypočitatelná krvelačná bestie“. Pro klid všech dobrovolníků, pachatele násilných trestných činů do projektu LATA nepřijímají, a pokud se potýkají s opravdovým „oříškem“, nasazují na takového klienta dva dobrovolníky. Matoušek se snaží vyvrátit předsudky, které možná panují o klientech sdružení LATA a popisuje standardního klienta jako nejistého, nevýrazného, ostýchavého kluka ve věku 15-18let, ze kterého udělala nuda, rizikový temperament nebo závadná parta problémového jedince.

Dobrovolník tedy musí mít opravdu silnou motivaci, aby takovou práci mohl vykonávat. Někdy se stane, že svoje síly přecení a pak se klient předá jinému dobrovolníkovi, ale dle Matouška častěji z projektu odstoupí klient než dobrovolník, protože ač se to nemusí zdát, těžší je motivovat klienta než dobrovolníka. Stává se totiž, že klient nejprve s účastí na projektu souhlasí,

ale jakmile s ním dobrovolník začne pracovat, jeví nezájem a nespolupracuje. Matoušek dokonce uvádí případ, kdy se klient pokusil dobrovolnici svádět, ale potom, co si s ní supervizoři promluvili, nakonec kontakt s tímto klientem přerušila.

Jen výjimečně se stává, že by klient do projektu vstupoval zcela dobrovolně. Většinou je za tím i iniciativa někoho dalšího (kurátora, rodičů, ředitele apod.) Proto nemůže být vždy zaručeno, že se podaří klienta motivovat tak, aby byl program úspěšný. Ale skutečnost, že některé dvojice spolu místo domluvených 6 měsíců vydrželi i dva roky, vypovídá o tom, že je projekt úspěšný a přínosný.

3.2.4 NEJDÉLE VEDENÝ PŘÍPAD PROJEKTU LATA

Vzhledem k tomu, že nemám osobní zkušenost přímo s projektem LATA a ani přístup ke klientům tohoto projektu, nemohu pro ilustraci podat praktický případ. Proto jej převezmu z Matouškovy knihy (1996), aby ilustroval to, s jakými případy se dobrovolníci mohou v rámci projektu setkat a jak je možné je řešit. Na popsaném případě lze i vidět to, co je cílem celé mé práce, to jest, jak velký význam a smysl mají tyto programy pro rizikovou mládež, jako je LATA, či zařízení, ve kterém jsem působila.

Jde o nejdéle vedený případ, který se postupně vyvíjel po dobu dvou let. Dobrovolnice Bohumila mluví o své klientce Petře, se kterou se seznámila přes kurátorku mládeže, která Petru do sdružení LATA poslala. Petra byla obviněna ze spoluúčasti na vraždě, což je ojedinělé, protože většina klientů páchá pouze krádeže. Bohumilu to děsilo a přiznává, že ani kurátorka si nebyla jistá, zda je Petra pro LATU vhodný případ. Jejich první kontakt probíhal společně s kurátorkou u Petry doma. Po odchodu kurátorky se Petra rozpovídala o svém problému.

Začalo to údajně tím, že chodila s Pavlem, který ji i občas fackoval. Po nějaké době se s ním rozešla a začala chodit s Tomášem, což se ovšem nelíbilo Pavlovi, který ji vydíral a nakonec i odvezl do chaty, kde ji svázal a nutil k sexu. Pak dostal strach a odvezl ji zpátky. Petra to pochopitelně řekla Tomášovi, který si to s Pavlem, kterého znal z baru, chtěl vyřídit. Pavel po pár dnech pozval všechny na vyjížďku svým autem. Petra si během cesty potřebovala odskočit, proto zastavili a během doby, kdy byla Petra v lese, Tomáš s kamarádem Pavla zastřelil. U auta zjistila, že Pavel ještě žije, řekla to klukům a ti mu zasadili poslední smrtící ránu.

Obžaloba tvrdila, že všichni tři byli předem domluveni a že si Petra vymyslela, že si potřebuje odskočit jako záminku k zastavení. V době, kdy ji dobrovolnice Bohumila poznala, bydlela Petra u rodičů a byla těhotná s nějakým klukem, se kterým se seznámila ve vazbě, kde pobývala 4 měsíce. Matka Petry je podruhé vdaná, Petřin otec se o ni nezajímal a nestaral a s novým manželem matky vychází dobře.

Volný čas, který dobrovolnice a Petra spolu trávily, vyplnily povídáním si o miminku, které Petra za tři měsíce čekala, chodily do kina, nebo byly u Petry doma. Po narození chlapečka Honzy jí dobrovolnice pomáhala i s péčí o dítě, chodily na procházky a Bohumila viděla, jak mateřství Petru změnilo, konečně našla smysl života.

Jenže soud za spoluúčast na vraždě ještě neskončil. Při prvním stání byla zbavena viny, ale státní zástupce se odvolal a při druhém stání Petra dostala 6 let odnětí svobody. Odvolala se a konečný rozsudek byl tři roky odnětí svobody. Petra nebyla nadšená, i když to byl docela úspěch. Od té doby čeká na doručení rozsudku. O Honzu by se starali nejspíš Petřiny rodiče, což jí dobrovolnice doporučila, protože nejprve Petra uvažovala o tom, že by se o něj staral její současný přítel, se kterým chodí jen krátce.

Bohumila i na základě této zkušenosti vzkazuje svým následovníkům v projektu LATA, že klient je jen člověk, navíc slabý člověk, který může kdykoli selhat. Musí počítat s tím, že může selhat a že se všechno nemusí podařit. Na Petru dle svých slov nikdy nezapomene, protože spolu toho prožily víc, než by prožila se kteroukoli svojí kamarádkou. Svým následovníkům také vzkazuje, že by se neměli snažit klienta někam tlačit,

měli by pro něj být k dispozici, aby ho klient využil, když potřebuje, ale nesmí ho v žádném případě zneužívat.

3.3 AZYLOVÝ DŮM PRO MLÁDEŽ A DŮM NA PŮLI CESTY - POSLÁNÍM JE PŘEDCHÁZET, ZABRÁNIT A ROZVÍJET

Název této kapitoly „Posláním je předcházet, zabránit a rozvíjet“ je zároveň i mottem zařízení, ve kterém jsem trávila svou pedagogickou praxi a působila jako dobrovolník. Tomuto zařízení pro mládež a mladé dospělé, věnuji pozornost v následujících kapitolách.

Zařízení vzniklo v lednu 1994 a bylo to jediné státní, integrované, sociální a výchovné zařízení tohoto druhu v ČR. Jde o otevřené internátní zařízení pro mládež od 15 do 25 let s výchovnými nebo sociálními problémy a je zřízeno na základě potřeby zvyšovat jejich schopnost pro aktivní, samostatné a společensky přijatelné řešení svých sociálních problémů a životních krizí. Záměrem je podílet se společně s ostatními orgány a institucemi (diagnostické ústavy, dětské domovy, centra volného času, školy, pedagogicko-psychologické poradny aj..) na resocializaci osob sociálně nepřizpůsobených s využitím poznatků aplikované psychologie, pedagogiky, sociologie a jiných příbuzných věd. U jedinců s kriminální minulostí je zde snaha dosahovat snížení rizika jejich kriminální recidivy a u mládeže dosud bezúhonné, ohrožené sociálně patologickým vývojem, zabraňovat negativním vlivům tohoto prostředí. Pobyt v tomto zařízení je zásadně dobrovolný.

V zařízení jsou v rámci preventivních pobytů poskytovány tyto služby:

- **neodkladná sociální pomoc**
- **azylový dům pro mládež**
- **azylový dům pro mladé dospělé (dům na půli cesty)**
- **nízkoprahové zařízení pro mládež**

V zařízení pracuje 16 pracovníků:

- etoped (vedoucí centra)
- psycholog
- 3 kmenoví vychovatelé
- 4 pomocní vychovatelé
- terénní sociální pracovník
- vedoucí resocializační části
- 2 výchovní pracovníci nízkoprahového klubu
- streetworker
- údržbář, řidič
- kuchařka

3.3.1 PŘIJETÍ KLIENTA DO ZAŘÍZENÍ

Z mé praxe jsem vyzorovala, hlavní důvody, proč uchazeči o pobyt toto zařízení vyhledali.

Za prvním důvodem stojí iniciativa rodičů, kteří mají se svým synem či dcerou problémy, které neumějí, nemohou či nechtějí řešit, proto na doporučení sociálního pracovníka či jiných institucí, nebo díky internetu a dalším médiím, zařízení kontaktují.

Toto zařízení také ale může být jen další „metou“ života v ústavech a dětských domovech. Osmnáctiletý jedinec je totiž nucen řešit otázku „kam dál jít“? A i když jsou v dětských domovech a domovech pro mládež vedeni a učeni samostatnému životu, stejně pro ně bývá velkým problémem osamostatnit se úplně, realita běžného života je pro ně někdy příliš krutá, proto je tu naše zařízení, které jim pomáhá začlenit se do samostatného života postupně a zvykat si na to, že jsou sami za sebe zodpovědní.

Další příčinou, se kterou jsem se za svoji praxi setkala, bývají neúnosné rozpory jedince s rodiči a jeho dobrovolné rozhodnutí nastoupit do zařízení, které tak pro něj představuje jedinou cestu k samostatnému žití bez konfliktů. Málokterý mladistvý má možnost odstěhovat se ke kamarádům, či si sám platit podnájem, a pokud nenalézá jinou možnost jak vyřešit naléhavou životní situaci, je tu toto zařízení.

Jako příklad mohu uvést příběh devatenáctiletého Ivana, který v době příchodu nastoupil na vysokou školu. Jednalo se o velmi inteligentního, slušného, bezproblémového a nekonfliktního člověka. Já osobně jsem se za svoji praxi nesetkala s podobným případem, opravdu mě zajímalo, proč se tento bezproblémový jedinec uchýlil do zařízení pro problémovou mládež. V průběhu mé práce jsem příčinu jeho pobytu zjistila. Ivan žil po rozvodu rodičů s matkou, otec již nebyl naživu. Matka si po jeho smrti našla nového přítele, který se do jejich společného bytu nastěhoval a žil s nimi. Ivan se s tím vyrovnával jen velmi těžce. Mezi novým přítelem matky a jím nepanovaly zrovna přátelské vztahy. To se samozřejmě promítlo i do vztahu matky a jejího přítele, ti se také hádali a matka stála při svém příteli, nikoli při Ivanovi. Zkrátka doma panovala napjatá a nepřátelská atmosféra, Ivan se nemohl soustředit na studium a neměl náladu řešit neustálé konflikty. Proto

se obrátil na naše zařízení, kde chtěl zůstat do doby, než si bude sám schopen platit podnájem a žít se.

Tento případ demonstruje zároveň i můj další důležitý poznatek z mé praxe a tím je, že i lidé bez poruch chování, výchovných problémů, či dalších patologických jevů sociálních nebo osobnostních, mohou potřebovat pomocnou ruku a mohou vyhledat podobná zařízení. Pro výchovného pracovníka je proto velmi důležité mít dostatek informací, jako jsou například anamnestické údaje a dle nich zvolit přístup ke klientovi, způsob práce i metody a rozhodně nezahrnovat všechny do jedné skupiny „těch špatných“.

O tom, zda klient může být přijat do Azylového domu, či k pobytu při neodkladné sociální pomoci rozhoduje vedení zařízení po vstupní diagnostice. **Uchazeči mohou být přijati za následujících podmínek:**

- jsou vyšetřováni pro spáchání trestného činu nebo prvotrestaní po návratu z vazby a nemají odpovídající podmínky pro řádné začlenění do společnosti.
- byli potrestáni alternativním trestem nebo podmíněným odkladem výkonu trestu a hrozí u nich nebezpečí kriminální recidivy.
- jsou osobami bez přístřeší, které jsou v důsledku toho nuceni využívat různých forem sociálních služeb zejména azylového typu.

Naopak přijati nebudou jedinci u nichž:

- byla zjištěna trvalá závislost na návykových látkách, nebo u nichž je zjištěna aktuální intoxikace těmito látkami.

- je prokázána duševní choroba, porucha, nezvladatelná agresivita aj.
- je prokázána infekční choroba nebo jiné somatické onemocnění chronického charakteru, vyžadující trvalou nebo intenzivní lékařskou péči.

Před nástupem se uzavírá smlouva s klientem nebo jeho zákonným zástupcem zpravidla na dobu **6 měsíců**. Pobyt je možné ukončit i před termínem uvedeným ve smlouvě a to na žádost klienta nebo ze strany zařízení a to v případě že se klient dopustí opakovaného porušení vnitřního řádu (např. požívání alkoholu nebo drog), nebo odmítá spolupracovat s vychovateli (svévolné opouštění zařízení, neomluvené absence ve škole, v zaměstnání apod..) ale také z důvodu dosažení cíle výchovně preventivního pobytu či na požádání zákonných zástupců. Nízké poplatky za ubytování a stravování umožňují pobyty i klientům ze sociálně slabých rodin.

Určujícím faktorem pro zařazení klienta do příslušného preventivního programu je druh sociálního nebo výchovného problému. Rozhodnutí o zařazení do příslušného programu předchází zpravidla 7-10 denní pobyt, kdy klient absolvuje komplexní psychologickou diagnostiku osobnosti, jsou shromažďovány anamnestické údaje, údaje o zdravotním stavu a předchozím chování. Informace poskytují především rodiče, výchovní pracovníci zařízení, kde klient setrval, kurátoři a sociální pracovníci.

Po vyhodnocení vstupních informací může vedoucí zařízení přijetí klienta odmítnout a to na základě nedoporučujícího závěru psychologa, který provedl vstupní diagnostiku (např. závažné narušení osobnosti, závislost na návykových látkách, trvalé tělesné postižení snižující mobilitu aj.) I v těchto

případech lze ale udržovat ambulantní spolupráci s klientem či jeho rodinou prostřednictvím poradenské činnosti.

Všichni klienti zařízení musí být při nástupu seznámeni s **řádem**, za jehož porušování hrozí tresty nebo dokonce i ukončení pobytu. Řád hovoří o **zákazu vstupu cizích osob** do zařízení, s výjimkou rodin klientů, kteří ale mohou pouze do vstupní haly, nikoli na pokoje. Je tak chráněno soukromí a bezpečnost klientů. Stejně tak je zakázáno, aby se klienti vzájemně navštěvovali na pokojích. Toto opatření souvisí s tím, že někteří klienti za sebou mají trestnou činnost a v minulosti docházelo ke krádežím na pokojích klientů. Ačkoli se to může zdát absurdní, někteří klienti neměli problém s okradením vlastního spolubydlícího.

Dále je přísně **zakázána konzumace alkoholu či drog**. Výchovní pracovníci mají k dispozici testery, kterými si mohou ověřit, zda klient požil alkohol, či nějaké návykové látky. Test se provádí z moče klienta, a pokud je nález pozitivní, řeší vedení zařízení, zda klienta vyloučí, nebo zda mu poskytnou šanci k nápravě. V lepším případě dostane klient tři týdny na detoxikaci a pak je test proveden znovu. Pokud se u klienta někdy v budoucnu objeví pozitivní nález na přítomnost drog, či alkoholu, klient je vyloučen.

3.3.2 PROGRAM NEODKLADNÉ POMOCI

Do tohoto programu mohou být přijaty děti od 13 let, mladiství a mladí dospělí do 25 let, kteří se nachází v kritickém fyzickém nebo psychickém stavu. Jsou opuštěni, zjevně zanedbáni, na útěku z domova nebo z výchovných či internátních zařízení, vykazují známky týrání nebo jiného

strádání. Tyto osoby mohou přicházet buď samy, nebo jsou do zařízení doporučeny a odesílány jinými institucemi.

Tito klienti jsou přijímáni neodkladně a v kteroukoliv dobu. K odmítnutí klienta může dojít v případě, že je zjevně v podnapilém stavu nebo pod vlivem jiných drog anebo se osoba chová agresivně. Důvodem k odmítnutí ale nesmí být fyzický stav klienta (např. zápach, špinavý oděv, neupravenost apod.)

Program neodkladné pomoci je krátkodobý, zpravidla 3 denní. Pokud klient spolupracuje na odstranění příčin jeho soc. nouze, může s ním být s jeho souhlasem sepsána smlouva o preventivní péči a klient může být převeden do azylového programu.

Všechny služby neodkladné pomoci jsou poskytovány zdarma:

- ubytování
- hygienický servis
- materiální pomoc (ve formě zápůjčky náhradního oblečení, stravování apod.)
- odborná pomoc při řešení příčin sociální nouze klienta

S klientem přijatým do programu neodkladné pomoci se smlouva neseписuje, klient je pouze evidován podle osobních dat zjištěných zpravidla z osobních dokladů, pokud je klient ale nemá, jsou údaje sepsány jen podle toho, co sdělí ústně. Tyto údaje je pak nutné ověřit. Pokud klient odmítá sdělit svou totožnost, není to důvod k nepřijetí.

Klient je izolován na samostatném pokoji a při podezření na požití drog jsou provedeny příslušné testy.

Důležitost programu neodkladné pomoci demonstruje následující případ, který se udál za mé praxe.

Pracovník zařízení jel autem do Brna a na silnici viděl zuboženou dívku v pokročilém stádiu těhotenství. Zastavil a pátral po okolnostech. Samozřejmě se jí snažil pomoci. Dívka prozradila, že nemá kam jít, na koho se obrátit, proto ji dovezl do Brna do našeho zařízení, kde ale v pozdním stádiu těhotenství nemohla zůstat. Pracovníci se všemi silami snažili zajistit dívce odpovídající zázemí v zařízení pro matky s dětmi nebo pro matky budoucí. Situace byla zkomplikována tím, že byl den před vánočními svátky a tak ji žádné zařízení nebylo ochotno přijmout to i přes veškerou snahu pracovníků. Zatím tedy byla umístěna na záchytové lůžko a byla jí poskytnuta adekvátní péče. Zařízení ale nepřestávalo usilovat o odpovídající zázemí pro těhotnou dívku. Po Vánocích se dívky ujala sociální pracovnice a umístila ji do azylového domu pro matky s dětmi. Cílem celého snažení pracovníků bylo vyřešit akutní stav nouze, ve kterém se dívka nacházela, poskytnout jí akutní péči na azylovém lůžku, zajistit potřebné sociální dávky a najít vhodné ubytování a péči pro budoucí matku.

3.3.3 AZYLOVÝ DŮM PRO MLÁDEŽ

Jde o lůžkové zařízení pro mládež ve věku 15-18 let, která je ohrožena sociálně patologickými jevy a sociálním vyloučením. Jde o mladé jedince, jejichž rodina selhala a to hlavně ve výchovné funkci. Jejich rodiče nejsou schopni, nebo nemohou o své děti řádně pečovat. Mezi rodiči a dítětem často vzniklá hluboký emocionální konflikt, což může vést k tomu, že rodiče odmítají své dítě dále vychovávat, nebo mladiství z domova utíkají. Dle mých zkušeností jde především o mladistvé, u kterých se nepřiměřeně projevuje například záškoláctví, školní neprospěch, delikventní chování, šikanování, konzumace alkoholu, experimentování s drogami, členství v závadových partách, či nestandardní sexuální chování. Všechny tyto jevy mohou mít za

následek ukončení studia, nezaměstnanost či dokonce bezdomovství. Stanovy zařízení konkrétně specifikují klientelu, se kterou pracují:

- mladiství klienti, u nichž se projevují výukové nebo výchovné problémy (záškoláctví, drobné krádeže, útěky z domova apod.) a u nichž není předpoklad, že nefunkční rodina, nebo jiná náhradní péče, ve které vyrůstají, zabezpečí řádný rozvoj osobnosti klienta.
- mladiství chovanci výchovných zařízení, kteří vykonávají ústavní nebo ochrannou výchovu a byli podmíněčně propuštěni z ústavů.
- mladiství a dospělí do 25 let, kteří byli rozhodnutím soudu podmíněčně propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody.

Klienti jsou zařazeni do jednoho z programů Azylového domu:

- **Preventivně výchovná péče**
- **Zvýšená výchovná péče** (Do programu zvýšené výchovné péče jsou zařazováni klienti od 15 do 25 let se závažnějšími poruchami chování. Jde o mladistvé, u nichž se projevují i v průběhu programu preventivně výchovné péče v Azylovém domě masivní a opakující se výchovné problémy - záškoláctví, drobné krádeže, útěky ze zařízení apod. Nebo jde o mladistvé a dospělé do 25 let, proti kterým je vedeno trestní řízení nebo jimž soud uložil některý z alternativních trestů - dohled, narovnání, obecně prospěšné práce apod.) Může jít i o mladistvé a dospělé do 25 let, u nichž byly diagnostikovány lehké poruchy osobnosti a osoby, které abstinují, ale v uplynulé době úspěšně absolvovali odvykací léčbu drogové závislosti. Pokud to

vyžaduje stav problému, absolvují klienti v rámci programu zvýšené péče skupinovou nebo individuální psychoterapii. Pokud pominou důvody, pro které byl klient zařazen do programu, navrhne kmenový vychovatel další postup. Materiální zabezpečení klientů zařazených do programu zvýšené výchovné péče, jakož i jejich povinnosti jsou stejné jako u klientů zařazených do programu preventivně výchovné péče.)

U klientů přijatých do Azylového domu pro mládež se provádí vstupní diagnostika osobnosti a na základě výsledků je a ostatních informací je zařazován do jednoho z programů a kmenový vychovatel zpracovává resocializační plán, který obsahuje:

- definování výchovného problému
- konečný cíl výchovného programu
- dílčí cíle výchovného programu
- metody, které budou použity pro dosažení cíle
- odborného pracovníka, odpovědného za práci s klientem (kmenového vychovatele)
- další zainteresované pracovníky a jejich dílčí odpovědnost.

Kmenové skupiny jsou vedeny příslušnými kmenovými vychovateli, kteří v rámci preventivně vých. programu úzce spolupracují s rodinou klienta, školami nebo učilišti, zaměstnavateli, kurátory pro mládež apod. Sledují

pracovní nebo studijní výsledky svých klientů a přijímají potřebná opatření. Mimo to jsou klienti vedeni ke společensky přijatelnému chování a využívání volného času v rámci volnočasových aktivit (i mimo zařízení). V Azylovém domě se snaží pracovat s klienty jak individuálně, tak skupinově. Panuje tam spíše rodinná atmosféra, což je způsobeno i menší kapacitou lůžek a je tak možno docílit lepších podmínek pro práci s klienty.

Pro klienty jsou v rámci pobytu v Azylovém domě poskytovány tyto služby:

- společné ubytování (kapacita lůžek - chlapci 12, dívky 6) a společné celodenní stravování (možnost využití kuchyňky, společenské místnosti, PC, učebny, nízkoprahového klubu, hřiště)
- odborné vedení klienta ke splnění cílů resocializace, poskytování pomoci při studiu nebo pomoci při zprostředkování zaměstnání.
- Poradenství a pomoc při volbě studijního oboru a pomoc při znovuzapojení do přípravy na budoucí povolání
- Odborná pomoc při studiu (doučování), dohled nad školní docházkou, spolupráce s učiteli a výchovnými poradci
- Vytváření pracovních návyků a výcvik pracovních dovedností
- Program osobnostního a sociálního výcviku (změna názorů, postojů a hodnotových orientací)
- Individuální psychologické poradenství a psychoterapie
- Sociální poradenství (externě i právní poradenství)
- Pomoc při řešení následků trestné činnosti – zprostředkování narovnání, umožnění výkonu obecně prospěšných prací

- Pomoc při zlepšování kontaktů a vztahů se zákonnými zástupci (zlepšení podmínek pro návrat do rodiny, rodinné poradenství)
- Pomoc při zajištění finančních prostředků (sociální dávky, brigády)
- Vytvoření podnětného výchovného prostředí (dodržování pravidel chování, vnitřního režimu, čistoty, hygieny apod.)
- Umožnění kvalitního trávení volného času
- Podpora po ukončení pobytu (pomoc při hledání dalšího ubytování)

Pokud jsem uvedla, že v Azylovém domě se snaží klientům umožnit kvalitně trávit volný čas, ráda bych zde zmínila také konkrétní aktivity a možnosti, které klienti v zařízení mají.

Nabízené aktivity

- Komunita (pravidelná pondělní setkání všech klientů programu a jejich kmenových i pomocných vychovatelů, projednání plánu na celý týden, předání pochval či trestů, rekapitulace předešlých událostí, je to interaktivní diskuze mezi vychovateli a klienty,

mohou říci své názory a stanoviska a snaží se nalézt řešení či kompromisy).

- Keramická dílna – práce s keramikou a jiné výtvarné aktivity
- Plánovaná samostudia s následným přezkoušením znalostí klienta
- Sportovní aktivity (posilovna, spinning)
- Výuka angličtiny
- Možné využití truhlářské a zámečnické dílny
- Využití nízkoprahového klubu Kumbál

Klienti přijatí do Azylového domu jsou povinni aktivně se zapojovat do života komunity a plnit podmínky stanovené ve smlouvě.

- respektovat všechna výchovná opatření směřující k dosažení stanovených cílů pobytu uvedených ve smlouvě
- dodržovat vnitřní řád
- zdržet se nadměrného požívání alkoholu a drog
- zúčastňovat se řízených aktivit
- zodpovědně pokračovat v přípravě na budoucí povolání nebo se zařadit do pracovního procesu.

Klienti, kteří dosahují dobrých výsledků, mohou být odměněni prodloužením vycházky, ústní pochvalou, prominutím trestu, věcnou či peněžitou odměnou. Naopak proti klientům, kteří neplní podmínky, mohou být uplatňována **sankční opatření**:

- důtka
- přísná důtka
- omezení vycházek po dobu 7 dnů až o 4 hodiny
- nařízení práce v osobním volnu až do výše 30 hodin
- písemná výstraha před vyloučením ze zařízení
- vyloučení ze zařízení

Po každém ukončení pobytu v Azylovém domě pro mládež, vypracuje kmenový vychovatel závěrečnou zprávu, kterou odesílá na OPD v místě bydliště klienta.

Ráda bych zde alespoň nastínila denní režim klientů Azylového domu pro mládež, což by mohlo posloužit i pro lepší představu toho, jak zařízení funguje prakticky.

- **Budíček** (klienti se budí sami, nebo jsou buzeni pomocným vychovatelem v dobu, kterou si určí, ale do osmi hodin musí odejít do školy či do práce, pokud nejsou nemocní, nebo nepracují na odpolední směnu. V případě, že nejsou zaměstnáni a nechodí ani do školy, pracují zdarma pro zařízení. Práci jim určuje pracovník Azylového domu).
- **Příchod ze školy či z práce** (po příchodu se musí ihned hlásit kmenovému vychovateli, pokud neobědvali ve škole či v práci, následuje oběd v zařízení a poté s vychovatelem řeší různé události, zda jsou nějaké problémy, či zlepšení. Klienti mají pak do 16 hod. volno)

- **Skupinový program** (je každý den jiný, v pondělí v 16 hodin se koná tzv. komunita, o které se zmiňuji výše a po ní následuje kontrola pokojů. Ta je nutná kvůli rozličným hygienickým návykům klientů, s kterými přichází

z domova a kontrola tak někdy může zabránit nejhoršímu – šíření parazitů apod. Navíc pravidelné kontroly pořádku a osobní hygieny přispívají k rozvíjení a pěstování pozitivních návyků u klientů)

- **Aktivity** (od 16-18 hodin mají klienti možnost vybrat si z nabízených aktivit. Aktivity mají povinný charakter a to proto, aby zajistily smysluplné a zajímavé trávení volného času. Jsou navrženy tak, aby u klientů rozvíjeli skupinovou spolupráci, smysl pro fair-play, kreativitu, komunikaci apod. Jedná se o sportovní či výtvarné aktivity či psychosociální výcvik.)

- **Večeře** (v 18 hodin mají klienti v zařízení zajištěnu večeři a po ní do 21 hodin svůj čas tráví dle vlastního uvážení)
- **"Rajóny"** (do 21 hodin se musí klienti vrátit zpět do Azylového domu a čeká je úklid prostor ubytovny. Ten mají dopředu rozdělený dle úseků – chodba, jídelna, schody apod.)
- **Večerka** (do 22 hodin musí klienti stihnout osobní hygienu a je stanoven noční klid. O víkendu je večerka posunuta na 23. hodinu. Pomocný vychovatel může ve výjimečných případech prodloužit večerku a povolit sledování televize).

3.3.4 AZYLOVÝ DŮM PRO MLADÉ DOSPĚLÉ - DŮM NA PŮLI CESTY

Do Domu na půli cesty jsou zařazováni klienti od 18 do 25 let, výjimečně i klienti mladší jak 18 let, kteří mají převážně sociální problém, ale ani zde nejsou výjimkou problémy výchovné. Z pravidla jde o klienty starší 18 let, kteří ukončili ústavní či ochrannou výchovu, dále absolventy zvláštních škol internátních, kteří se nemohou z různých příčin vrátit do rodiny nebo jiného vhodného prostředí. Dále je azylová péče poskytována osobám bez příštěší a po návratu z výkonu trestu, jakož i klientům, kterým byla poskytnuta v zařízení neodkladná pomoc a kteří aktivně spolupracují. Taktéž sem přechází klienti z preventivně výchovného programu z Azylového domu pro mládež.

Klienti zařazení do Domu na půli cesty se zkusí starat sami o sebe, jako v běžném životě. Vaří si, perou, uklízí, v ideálním případě chodí do práce a učí se hospodařit s vlastními finančními prostředky. Toto hospodaření je poněkud problematické u většiny klientů. Někdy jsou spíše zaměřeni

na přítomnost a budoucnost neřeší, utratí všechny peníze v den výplaty a pak se ocitají v problémech, půjčují si, nebo kradou a už se rozjíždí začarovaný kruh. S hospodařením jim pomáhá sociální pracovník, který se samozřejmě všemi silami snaží tyto problémy eliminovat.

Pokud nejsou zaměstnáni, či nechodí do školy, jsou přiděleni k některému z pracovníků tohoto zařízení, který jim určí činnost, jakou budou vykonávat (většinou jde o práce na zahradě, v dílně, úklid apod.). Jde tu o vypěstování, či udržení pracovních návyků. Toto opatření také motivuje klienty, najít si běžné

zaměstnání, protože samozřejmě raději pracují za peníze, než zadarmo. Při návratu ze zaměstnání či školy si svůj program organizují sami. Mohou využít nabízené aktivity v zařízení a nízkoprahový klub. Ve 23 hodin se zamyká budova, čili všichni by měli být na pokojích. Pokoje si uklízí každý na svou zodpovědnost, samozřejmě se ale provádí kontroly pokojů. Tzv. "Rajóny", které se praktikují na ubytovně pro mládež, zde nefungují, proto společné prostory uklízí někdo z nezaměstnaných klientů a ostatní klienti mu za to platí předem stanovenou částku.

Jednou za týden se klienti musí hlásit u pracovníka, který s nimi řeší jejich výchovné i pracovní záležitosti a jednou za měsíc je tzv. komunita všech účastníků programu. Tam se opět řeší veškeré problémy, které nastaly, klienti mají možnost sdělit svá stanoviska, názory a pocity a společně se snaží nastínit možná řešení.

Klientům jsou v rámci pobytu poskytovány tyto služby:

- společné stravování (do doby nástupu do trvalého zaměstnání, poté si mohou vařit sami v kuchyňkách k tomu určeným)
- společné ubytování (v různé úrovni komfortu dle dosažených výsledků při plnění programu) Kapacita zařízení: chlapci 16 lůžek, dívky 4 lůžka
- možnost využití kuchyňky, ledničky a pračky, učebny, nízkoprahového klubu, hřiště a aktivit, které zařízení organizuje
- poskytnutí pomoci při hledání a zprostředkování zaměstnání a vyřizování záležitostí na různých úřadech, institucích.
- výcvik v sociálních dovednostech, kterého se mohou klienti dobrovolně účastnit, jakož i rekvalifikačních kurzů

Klienti azylové péče pro mladé dospělé jsou povinni aktivně se zapojovat do života komunity a plnit podmínky stanovené ve smlouvě:

- přísně dodržovat všechna ustanovení vnitřního řádu.
- zdržet se nadměrného požívání alkoholických nápojů a drog.
- hospodárně nakládat s vlastními finančními prostředky získanými z pracovní činnosti. Po max. 2 měsících v zaměstnání je klient veden k tomu, aby si založil stavební spoření a ukládal si tam nejméně 20% svého čistého příjmu.

Klientům, kteří porušují opakovaně vnitřní řád, vyhýbají se práci a žijí parazitujícím způsobem života, ačkoliv jsou schopni fyzicky i mentálně získávat prostředky na obživu prací, se uděluje:

- napomenutí
- výstraha pro neplnění podmínek smlouvy
- podmíněčné zrušení pobytu v zařízení na dobu nejdéle 14 dnů
- ukončení pobytu pro neplnění podmínek smlouvy

Tato oznámení se nepovažují za tresty a jsou vždy v písemné formě klientovi předána osobně. Nejvýše třikrát může být oznámen jeden druh přestupku.

3.3.5 NÍZKOPRAHOVÝ KLUB

Nízkoprahový kontaktní klub je zřízen za účelem zabezpečování a realizace alternativních volnočasových programů pro mládež z ulice a pro klienty Azylového domu a Domu na půli cesty ve věku **15-26 let**. Pokud je návštěvník v klubu poprvé, musí se prokázat platnou legitimací, pokud ji nepředloží, je z klubu vypovězen. Stejně tak je to i s jedinci, kteří přicházejí

do klubu pod vlivem alkoholu, či jiných návykových látek, s agresivními jedinci a s jedinci, kteří vyvolávají konflikty či poškozují zařízení klubu. Takoví návštěvníci mohou dostat úplný zákaz vstupu do klubu. S tím samozřejmě souvisí i úplný zákaz konzumace alkoholických nápojů a požívání jiných návykových látek přímo v klubu.

Klub je otevřen denně **mimo víkendy a svátky od 16-21 hodin**. Při zájmu klientů, je klub otevřen i mnohem dříve a to hlavně vzhledem k jejich návratům ze školy, naopak při pořádání diskotéky či jiné podobné akce, je zavírací doba až kolem půlnoci.

Vedoucí klubu ve spolupráci s Radou klubu zpracovává měsíční plán klubu, ve kterém jsou uvedeny klubové akce organizované i mimo provozní dobu („výjezdy“ na lyže, pod stan, na kola aj.) Zaměstnanci klubu pracují na tom,

aby v klubu panovala příjemná, přátelská a vstřícná atmosféra. O tom, že se jim to daří, svědčí i fakt, že někteří klienti přestanou vnímat to, že se jedná o výchovné pracovníky a pocítí k nim důvěru, což pak často vede k tomu, že se

pracovník dozvídá mnohdy i zásadní informace o klientovi.

Výchovní pracovníci se snaží vyplnit každodenní program nejrůznějšími aktivitami. Jedná se o různé hry, soutěže, využívají venkovní hřiště, hrají fotbal, basketbal, stolní hry, využívají k zábavě hudební nástroje, kulečnick, šipky apod. Vzhledem k tomu, že klienti klubu často nemají k dispozici mnoho finančních prostředků, je většina služeb úplně zdarma, jiné za drobný poplatek (občerstvení, posilovna, výjezdy mimo klub).

Na nízkoprahový klub je napojen i streetworker, který je zaměstnancem zařízení a působí jak v klubu, tak i v terénu. Mnohdy totiž může nízkoprahový klub sloužit jako první **záchytný bod** pro mladého člověka v tísní, který pak, na základě diagnostiky, může být umístěn do Azylového domu či Domu na půli cesty. Práci streetworkera se proto více věnuji v jedné z následujících kapitol.

Jak už jsem zmínila, klub slouží jak pro ubytované klienty, tak pro mládež z ulice. Při mých návštěvách klubu, jsem se setkala s několika problémy, které se v klubu řeší. Mládež z ulice totiž většinou bývá romské národnosti a ne jednou se stalo, že někteří z nich poškodili, či odcizili něco z vybavení klubu, naposledy šlo o počítače. V tomto případě, jen díky zkušenému pracovníkovi klubu, který věděl, kde mohly počítače skončit, se podařilo dotyčné chytit přímo u známé zastavárny, při pokusu je prodat. Samozřejmě jim byl zakázán vstup do klubu. Problém ale spočívá v tom, že ubytovaní klienti si netroufnou poškodit či odcizit něco z klubu, protože by jim hrozil vyhazov ze

zařízení a neměli by často kam jít, chovají se tedy v klubu relativně slušně. Některým jsou proto romští návštěvníci trnem v oku a v klubu se tak někdy vede drobný boj. Ubytovaní klienti mají dojem, že Romové jim klub jen ničí, kradou v něm a nechtějí je tam. Pracovníci dokonce přemýšleli o tom, že klub uzavřou veřejnosti, vzhledem k častým krádežím či vandalismu, ovšem to už by pak klub nenaplňoval atributy nízkoprahového klubu.

Spolu s výchovnými pracovníky centra se jim snažíme vysvětlit, že je pravda, že ti konkrétní jedinci se zachovali nepřipustně a že je za to čeká postih,

ovšem za ně přece nebudou nést následky i všichni ostatní, jen proto, že patří k romskému etniku. Snažila jsem se, aby si uvědomili, že i někteří z jejich dobrých kamarádů jsou Romové, a kdyby chtěli uskutečnit svoje diskriminační vize a zakázat jim vstup do klubu, oni by tedy museli také odejít. V té chvíli si uvědomili, že to by neradi. Možná že v tomto porovnání jejich kamarádů a nepřátel stejné národnosti, si uvědomili, že opravdu nejde o barvu pleti, nýbrž o konkrétní osobnost. Stejně tak jsem jim připomínala případy, kdy se nějakého prohřešku dopustili buď oni sami, nebo někteří z jejich známých, kteří k romskému etniku nepřísluší. Často jsou totiž zaslepeni a vidí jen všechno to špatné, co Romové v jejich klubu dělají, ale zapomínají, že i příslušníci jejich vlastní národnosti, jejich kamarádi či známí udělali něco podobného.

Jedná se o velmi složitý problém, který se výchovný pracovník musí snažit řešit postupně. Já jsem ho v nízkoprahovém klubu řešila aktivitami a hrami, které jsem záměrně organizovala tak, aby se zapojili jak ubytovaní klienti, tak i romská mládež z ulice. Hry jsem třeba naplánovala do dvojic či skupin a skupiny či dvojice jsem samozřejmě namíchala tak, aby spolu spolupracovali jak klienti zařízení, tak i romská mládež. Z aktivit jsem měla vždy skvělý pocit, protože se opravdu dařilo to, aby alespoň během hry, zapomněli na nějaké rozdíly, které normálně vnímají a spolupracovali spolu jako rovný s rovným. Na takových hrách si pak mohli uvědomit, jak jim ten druhý, či ostatní členové skupiny, byli přínosem v tom či onom úkolu a že třeba i Rom může být lepší fotbalový útočník než oni sami. Radostí pro mě byly situace, kdy třeba při již zmíněném fotbalu, se týmy praly o to, kdo dostane toho nejrychlejšího a nejlepšího útočníka do týmu, útočníka, který byl Rom.

Zde ještě jednou pro přehlednost nabízím přehled všech služeb, které mohou návštěvníci klubu využít.

Vybavení klubu:

- Kulečnick (Biliard) 2x
- Stolní tenis
- El. šipky
- Posilovna
- TV, video, audiotechnika
- PC místnost s internetem
- Bar – nabídka nealkoholických nápojů, káva, čaj, drobné občerstvení
- Hudebních nástroje (kytara, el. kytara a baskytara, bonga, klávesy, flétny)
- Stolní hry (šachy, karty, ...)

Pořádané akce:

- Diskotéky
- Víkendové výjezdy (kola, běžky, čundry, ...)
- Návštěvy veletrhů a výstav, divadla, kina, společenských a kulturních akcí
- Sportovní turnaje
- Výlety (Praha, Vídeň ...)

K zajištění akcí je zde možnost zapůjčení sportovní výstroje (kola, běžky, brusle, spacáky, krosny, stany, polní nádoby)

3.3.5.1 NÍZKOPRAHOVÝ KLUB V JEDNOM BĚŽNÉM DNI

Do klubu většinou přicházím ještě před oficiální otvírací dobou, protože je tam už vždy nějaký klient z Azylového domu či Domu na půli cesty, kteří se vrátili dřív ze školy, z práce, nebo prostě neměli co dělat. U baru už vidím stálého návštěvníka, který je v klubu každý den, pomáhá tam se vším, co je potřeba. Je to tzv. ústavní dítě a tady prošel jak Azylovým domem, tak

Domem na půli cesty. Bohužel už je mu více než 26 let a tak musel zařízení opustit. Jeho vazba na zařízení a jeho pracovníky však přetrvává.

Byli jsme v klubu zatím sami, tak jsme si povídali o tom, jak se mu daří. Bydlí na ubytovně s cizími lidmi, kam večer přijde a ráno musí odejít a moc se mu tam nelíbí. Rád by si našel nové ubytování, ale vše je na něj příliš drahé. Je pracovitý, šikovný a zručný, ale najít zaměstnání je pro něj těžké, protože má vrozenou oční vadu, která je na první pohled viditelná a to mu komplikuje život. Příležitostnou práci mu domlouvají pracovníci v zařízení a on tak chodí pomáhat při stavbách a rekonstrukcích domů. Rád by si našel něco trvalejšího, ale uvědomuje si svůj handicap a sám mi říká, že ho nikde nechtějí. Snažím se ho tedy motivovat, aby neztrácel naději a hledal dál, nabízím mu i pomoc při hledání zaměstnání.

Do klubu postupně začínají přicházet další klienti, tak si jdeme zahrát šipky, pak zkusíme stolní fotbálek, karty a jiné stolní hry. Klientů začíná přibývat a přicházejí i Romové z ulice.

Návštěvníci klubu už se začínají dělit na skupinky. S romskými návštěvníky se nikdo moc nebaví a neradi je tam vidí. Abychom je trochu stmelili, jdeme ven hrát fotbal. Tam se snažíme namíchat družstva tak, aby ti, co se nemají rádi, nehráli

proti sobě, ale spolu. Při hře je atmosféra výborná. Daří se nám dodržovat zásady fair-play, zbytečně se nefauluje a na nějaké rasové rozdíly se teď vůbec nehledí. Je to hodně příjemné, protože všichni hodili předsudky, starosti a konflikty za hlavu a ponořili se do hry. Jde jim teď o společný výsledek.

Postupně přichází další klienti, kteří se stali diváky a povzbuzují svoje favority. Po hře jsme se zase vrátili do klubu.

Klienti si pustili hudbu, obvykle hraje hodně nahlas a docela mi to ztěžovalo mé snahy si s někým popovídat. Naštěstí se mi podařilo ji nenápadně zeslabit, abychom se alespoň slyšeli. Někteří hrají stolní fotbálek, jiní šipky, já sedím s několika klienty u stolních her. Ty nás samozřejmě dlouho nebavily, tak jsem navrhla hru, něco jako „škatule, škatule, hejbejte se“. Udělali jsme velký kruh ze židlí, pustili hudbu a běhali kolem. Jakmile ji někdo zastavil, každý musel najít místo na židli, pokud ne, vypadl. Byla jsem opravdu překvapená, že tato hra je tak bavila. Všichni běhali, smáli se, plnili moje pokyny např.: „teď jen po jedné noze, teď skáče, teď běháme pozadu...“ apod.

Bylo vidět, jak se vžili do bezstarostných malých dětí, nemysleli na svou image, na to aby vypadali „cool“ a prostě si hráli. Udělalo mi velkou radost, že jsme se všichni tak uvolnili, pobavili a tzv. „vyblbli“.

Po takovém fyzickém výkonu to chtělo odpočinek. Jeden z klientů vymyslel hru a řekl nám jen, abychom si z ruličky toaletního papíru utrhli tolik, kolik potřebujeme na toaletě. Každý si tedy utrhl a všichni jsme čekali, co to bude za „inteligentní“ hru. Počet útržků značil počet otázek, které jsme mohli někomu položit. Zdánlivě šílená hra se nakonec vyvinula v zajímavé povídání. Klienti se ptali třeba i na soukromé otázky a já jsem je tak mohla trochu víc poznat. Zazněly odpovědi na to, co plánují po škole, jakou práci by chtěli dělat, do koho jsou zamilovaní, kdo se jim líbí, proč lžou o svém věku, vzdělání apod. Zejména romští klienti klubu měli tendenci si vymýšlet a přehánět o tom, co se týkalo jejich vzdělání a plánů do budoucna. Jeden z nich mi na otázku, co by chtěl v životě dělat, odpověděl, že bude „šmelit“ neboli podvádět, protože to prý dělá spousta lidí a nikdy se na to nepřijde.

Na to jsem mu řekla, že podvody patří u nás k nejčastěji objasněným trestným činům a že za každý podvod člověk jednou zaplatí. I na podvodníky jednou dojde. Další argumenty proti těm mým jsem od něj už neslyšela.

V klubu je také místnost s počítači, kde je neustále plno. Většinou se klienti hádají, protože někdo tam sedí dvě hodiny a na někoho se neustále nedostává. Proto je zavedeno opatření, že každý má právo na počítači strávit hodinu a pak musí pustit dalšího. Někteří toto pravidlo ale ignorují, proto je dobré monitorovat, zda tam už opravdu někdo nesedí dlouho. Mládež na internetu neustále surfuje po serverech jako je libimseti.cz, facebook.com a jiné internetové seznamky. Ti zodpovědnější si hledají brigády a zaměstnání.

Snažím se vždy dávat pozor na to, aby dveře od místnosti zůstaly otevřené a provádět občasné kontroly dění v místnosti. Je to hlavně kvůli tomu, že z ulice může do klubu přijít opravdu kdokoli a jak už jsem v této práci zmínila, není to dlouho, co se tu udál pokus o krádež počítačového vybavení.

Při dalších hrách s klienty za mnou přišel jeden mladý dospělý s prosbou o pomoc. Šlo o sepsání žaloby o výživné. On chodil ještě na střední školu a měl před maturitou a sociální dávky mu nestačily na všechny životní náklady. Matka mu dříve nosila nějaké peníze do zařízení, ale teď zmizela, nedocházela do zaměstnání a nikdo neví, kde se nachází. Klient tedy nemá moc z čeho žít, kupovat školní pomůcky, jídlo, platit nájem v zařízení, dopravu MHD apod. Vzhledem k tomu, že nejsem studentkou práv a nemám zkušenosti s psaním žalob, našla jsem si potřebné informace a vzory na internetu a společně jsme na žalobě pracovali. Těšilo mě, že ke mně má důvěru a sdělil mi informace o svém rodinném zázemí, o svých příjmech a potřebách. Myslím, že jsme to nakonec zvládli celkem úspěšně a žalobu jsme odeslali.

Vzhledem k tomu, že se již přiblížila hodina, kdy se klub zavírá, zaktivizovali jsme všechny návštěvníky na pravidelný úklid. Ti, kteří přišli z ulice, většinou zmizí ještě předtím, než se s úklidem začne, takže ten pak zbývá na klienty Azylového domu a Domu na půli cesty. Nejde ale o nic náročného. Jen o zametení podlah, uspořádání židlí a stolů, vynesení odpadkových košů, mytí nádobí. Jsou klienti, kteří se úklidu účastní pravidelně, a nedělá jim to problém. Někteří se takticky vytratí a i na tom se odráží jejich kolegalita a pracovní návyky, které mají.

Po úklidu společně opouštíme klub a těšíme se na další, společně strávený den. Klienti mi při odchodu říkali, abych si zase připravila nějaké hry a aktivity, že se jim to líbilo. Co může být pro pedagoga příjemnější.

Domnívám se, že i na popisu pouhého jednoho dne v nízkoprahovém klubu lze vidět, jak zařízení pracuje a pomáhá svým klientům. Jednak se snažíme vyplnit jejich volný čas smysluplně, aby se jen tak „nepoflakovali“ po ulicích, na hrách je učíme fair play a dodržování pravidel. Snažíme se je zbavovat rasových předsudků a stereotypů, což se u některých daří více, u některých méně, ale výsledky jsou při některých aktivitách vidět a fungují pro mě jako pozitivní zpětná vazba. Jakmile klienty poznáme, zkusíme jim ukázat možnosti, či potenciál, který v sobě mají, který třeba dosud neobjevili.

Já se na základě svých zkušeností tedy domnívám, že nízkoprahový klub nabízí efektivní a účinné metody, jak zabránit mládeži z ulice, aby byla pro společnost, či sama pro sebe, nebezpečná.

3.3.5.2 STREETWORK

Jak jsem již zmínila v předchozích kapitolách, streetworker je **úzce napojen na nízkoprahový klub, ve kterém jsem působila**. Svým působením **zvyšuje efektivitu** práce s problémovou mládeží. Streetworker, jak na ulici, tak i v klubu, monitoruje jedince a skupinky a při případném nalezení problému jim doporučí služby nízkoprahového klubu či Azylového domu, nebo se snaží naplánovat takový program a aktivity, aby to skupinu zaujalo a nadchlo. Zná místa a oblasti, kde může narazit na problémové skupiny a pokud se mu podaří navázat s nimi kontakt, snaží se je nalákat na aktivity a služby v nízkoprahovém klubu, o kterých se zmiňuji v kapitole Nízkoprahový klub.

Termín **streetwork** se v českém překladu dá vyložit jako **terénní sociální práce**, nebo sociální práce na ulici. Podle Matouška (2003) jsou přirozeným prostředím pro práci streetworkera, neboli terénního sociálního pracovníka, **ulice, náměstí, bary, diskotéky, herny, hospody, pasáže domů, opuštěné domy** apod. Všude tam může navázat kontakt s potencionálními klienty, ať už se jedná o děti, mládež, či dospělou populaci.

V USA se streetwork praktikuje již desítky let, zatímco v západní Evropě teprve od šedesátých let 20. století. Vznik terénní sociální práci dal prokazatelný úpadek velkoměstských čtvrtí a velký nárůst delikvence zejména u mladistvých. Zpočátku se pozornost streetworkerů soustředila pouze na skupiny mládeže (tzv. gangy) páchající trestnou činností, ale postupem času se okruh cílových skupin rozšířil i na potencionálně rizikové skupiny dětí, mládeže dále pak i na osoby bez domova, uživatele drog či prostitutky a prostitutky. V České republice byl poprvé popsán streetwork a sociální asistent v roce 1993 ve vládním materiálu Program sociální

prevence. V roce 1997 pak vznikla profesní organizace Česká asociace streetwork, sdružující odborníky z praxe i teorie.

Samotná náplň práce streetworkera by se mohla někomu zdát jasná a jednoduchá. Navázat kontakt s rizikovou skupinou, poskytnout jim informace či zprostředkovat kontakt s institucemi, které jim mohou svými službami pomoci. Opak je ale pravdou. Streetworker není jen promotérem určitých zařízení či rozdavač letáků a brožur.

První důležitou součástí práce streetworkera je **monitoring** oblastí a míst, kde se mohou nacházet potencionální klienti (pasáže, podloubí, parky, restaurace, bary, herny, nádraží apod.) Jakmile pracovník skupinu či jednotlivé jedince vyhledá, dalším **zkoumáním a pozorováním** by si měl ověřit, zda jde opravdu o rizikové osoby. V případě že se mu jeho domněnky potvrdí, měl by se snažit nevtíravě navázat kontakt a do skupiny postupně proniknout. Je někdy velmi nesnadné umět **navázat kontakt** s těmito jedinci, získat si jejich důvěru a takový vztah dále udržovat. Aby se to vše mohlo podařit, měl by být pracovník věkem i hodnotovou orientací blízký svým klientům. I taková zdánlivá maličkost jako je oblečení a celkový vzhled streetworkera, je zde důležitým prvkem úspěchu, protože například člověk v obleku a kravatě by si důvěru u mládeže bez domova pravděpodobně nezískal. Navázat kontakt může streetworker jak **aktivně**, což znamená, že sám skupinu či jedince osloví, tak i **pasivně**. Zde jde o cílený výskyt v lokalitě, kde se skupina či osoba nachází a snaží se si získat jejich důvěru a vyčkává na oslovení. Nejjednodušší je vniknout do skupiny přes třetí osobu, ale to je možné jen málokdy. Pokud se streetworkerovi podaří do skupiny proniknout, měl by ji začít zkoumat zevnitř a snažit se jejím členům nabídnout činnosti pro ně zajímavé, ale společnost neohrožující.

Pokud zde tvrdím, že cílem práce streetworkera je proniknutí do skupiny rizikové či již delikventní mládeže, musím zároveň upozornit na skutečnost, že streetworker nesmí se skupinou splynout úplně. Samozřejmostí je sice **vstřícné, neautoritativní chování** pracovníka vůči klientům a **vztah důvěry**, ale zároveň by si streetworker měl umět udržet **jistý odstup**, což je právě to, co dělá tuto práci velmi složitou a namáhavou. Mnozí streetworkeri totiž zapomínají na to, že jako ostatní lidé mají povinnost oznámit trestný čin a místo toho skupinu tzv. kryjí, čímž se vlastně stávají spolupachatelé trestného činu a jejich poslání, se kterým do skupiny přišli, se vytrácí. Matoušek (2003) tento problém nazývá termínem **konflikt loajalit**, který většinou sociální pracovník řeší předběžným avizováním toho, že o případné trestné činnosti svých klientů nechce nic vědět a také osvětou o trestnosti těch činů, o nichž se domnívá, že by jeho klienti mohli páchat.

Práce streetworkera je velmi psychicky i fyzicky náročná a nedá se dělat dlouhodobě. Pracovník se do jisté míry musí umět odosobnit od své profese a problémů, které mají jeho klienti, aby mohl žít i svůj vlastní život. V každé profesi člověk potřebuje vidět výsledky své práce, které ho motivují a povzbuzují a o to je práce streetworkera náročnější. Výsledky jsou totiž, na rozdíl od jiných profesí, méně viditelné. Není možné dokázat, kolik dětí či mladistvých se díky streetworkerovi nedostalo do konfliktu se zákonem. Jako jistá zpětná vazba mohou působit snad jen statistické údaje kriminality mladistvých či jiných sociálně patologických jevů v určité oblasti a samozřejmě i supervize terénních sociálních pracovníků, která může prověřovat i způsobilost streetworkera k jeho práci.

Vzhledem k tomu, že se streetworker na ulici může setkat s nejrůznějšími jevy, se kterými by se měl umět vypořádat, jsou kladeny i poměrně vysoké nároky na jeho profesionalitu a kvalifikaci. Pouliční pracovník se musí dobře

orientovat v problematice drog, AIDS, rodinného i trestního práva, nároků na sociální dávky, fungování státních i nestátních institucí. Zároveň je třeba umět správně diagnostikovat, s jakým problémem či patologickým jevem se konkrétní jedinec či skupina potýká. V některých případech se pracovník může setkat s prolínáním určitých jevů třeba i u jediného člověka a může trvat i měsíce, než se skutečný problém projeví. Dle Matouška (2003) by bylo nejlepší, kdyby se pouliční sociální pracovník zabýval definovanými skupinami, jimž může něco nabídnout a měnil místo svého působení společně se skupinou.

3.3.6 LIDÉ PRACUJÍCÍ V AZYLOVÉM DOMĚ PRO MLÁDEŽ, MLADÉ DOSPĚLÉ A V DOMĚ NA PŮLI CESTY

V úvodu kapitoly o tomto zařízení jsem již uvedla, jaké je personální obsazení v Azylovém domě pro mládež a pro mladé dospělé. Ráda bych se teď ale více zaměřila na to, jakou mají tyto pracovníci kvalifikaci pro práci s problémovou mládeží a jak oni vidí svoji práci, co se jim na ní líbí, co jim naopak práci ztěžuje a činí ji někdy nepříjemnou. O tom všem a dalších věcech spojených s pozicí výchovného pracovníka, je rozhovor v následující kapitole, který jsem vedla s jedním z vychovatelů v zařízení.

Dle stanov zařízení, jsou všichni pracovníci pro výkon svých funkcí plně způsobilí a jejich vzdělání odpovídá kvalifikačním požadavkům. Všichni pracovníci zařízení, kteří se přímo podílejí na sociální a výchovné práci s klienty se vzdělávají podle individuálního plánu vzdělávání dle § 17, zákona c.312/2002. Plnění plánu je pravidelně kontrolováno a vyhodnocováno jak vedoucím zařízení, tak i zřizovatelem.

Vedoucí celého zařízení má vystudovány speciální pedagogiku, obor Etopedie a pracoval v diagnostickém ústavu, čili je bezesporu zkušený a kvalifikovaný pro práci s problémovou mládeží. Rozhoduje o tom, zda uchazeč o pobyt bude přijat či ne a taktéž uděluje podmíněná vyloučení ze zařízení, či vyloučení úplná. Vše samozřejmě projednává s kmenovými vychovateli a psychologem. Každý týden vede porady se všemi výchovnými pracovníky zařízení, kde řeší organizační záležitosti, způsob práce s klienty, řeší se kázeňské prohřešky klientů, jakékoli problémy, či cokoli je třeba projednat s kolegy. Každého půl roku vede také pohovor s každým klientem, kde si povídají o tom, jak se mu daří plnit cíle výchovného programu, co se daří, co je třeba zlepšit a samozřejmě je předmětem i klientova budoucnost.

Psycholog a psychoterapeut, který v zařízení působí, vystudoval obor Psychologie a absolvoval šestiletý výcvik v poradenství a psychoterapii, taktéž vyučoval psychologii a pedagogiku a orientoval se na individuální a skupinovou psychoterapii a sociálně psychologický výcvik, má také dlouholeté zkušenosti s výchovou problémových klientů. V zařízení pro klienty organizuje psychosociální výcvik, slouží jako pedagogicko-psychologický poradce a poradenství poskytuje i ambulantně.

Kmenová vychovatelka pro dívky má vystudovány Sociologii-andragogiku, absolvovala čtyřletý psychoterapeutický výcvik orientovaný na pomoc delikventní mládeži a dospělým. Má bohaté zkušenosti s vedením terapeutických skupin (v arteterapii, muzikoterapii, dramaterapii) a taktéž je zkušená v řešení drogové problematiky a v alternativním organizování volného času problémové mládeže.

Kmenový vychovatel pro chlapce je vystudovaný sociální pedagog, taktéž absolvent právnické fakulty oboru veřejná správa. Působil jako metodik

sociálních pracovníků a kurátorů pro mládež a sám pracoval jako kurátor pro dospělé.

Jsou to pracovníci, kteří se svou činností podílejí asi nejvíce na práci s mládeží. Jejich pracovní doba je flexibilní, dle potřeb klientů, ale především to bývá odpoledne a večer, protože klienti jsou dopoledne ve škole či v zaměstnání. Když přijde nový klient, je na kmenovém vychovateli, či vychovatelce, aby provedli vstupní anamnestický rozhovor a shromáždili veškerou možnou dokumentaci o klientovi tak, aby mělo zařízení všechny potřebné informace. Obeznamí nového klienta s řádem zařízení a s jeho povinnostmi. Pak se spolu s vedoucím zařízení stanoví cíl pobytu. Se všemi klienty vedou každodenní rozhovory o jejich problémech, pocitech, o tom co je trápí a snaží se najít nějaké řešení. Pomáhají jim se školními povinnostmi (zprostředkování doučování) či s nalezením zaměstnání, což bývá mnohdy poměrně obtížné, vzhledem k tomu, že většina klientů nemá ani středoškolské vzdělání a jejich očekávání, co se týče pracovní pozice a mzdy, jsou často nereálná. Kmenoví vychovatelé také dohlíží na školní docházku, spolupracují a komunikují s učiteli a se zákonnými zástupci. I když mnoho jejich povinností přebírají kmenoví vychovatelé, mají povinnost rodiče informovat o stavu klienta a rodiče si sami mohou kdykoli zavolat či navštívit klienta v zařízení. Ovšem většinou se stává, že rodiče se o klienta zajímají minimálně, či sám klient nemá zájem o styk s rodinou. V každém případě se vychovatelé snaží zlepšit klientův vztah k rodině.

Kmenoví vychovatelé kontrolují i pořádek na pokojích, zda klient provádí osobní hygienu, zda se kvalitně stravuje, doprovázejí je někdy na úřady a pomáhají s vyplňováním formulářů a žádostí. Zkrátka jejich pracovní náplň je opravdu široká a mění se s požadavky a potřebami klientů. Člověk vykonávající tuto práci nemůže s úderem 16. hodiny odpoledne říct „mám

padla“, taky nemůže při nestandardní prosbě klienta či vedoucího říct „to není v popisu mé práce“.

Jejich pozice je neskutečně složitá. Snaží se být důvěrníky, získat si důvěru svých svěřenců, ale zároveň mají vychovávat, což znamená i udělovat tresty a sankce. Klienti jim často sdělují svá tajemství a oni řeší dilema, zda být nyní důvěrník-přítel, či výchovný pracovník.

Vychovatelé taktéž plánují volnočasové aktivity pro klienty a to jak v běžném pracovním týdnu, tak i o víkendech, svátcích a prázdninách. Volnočasové aktivity bývají pro klienty většinou povinné. Hlavním důvodem je, že většina z nich je členem nějakých part a tzv. “poflakování“ je samozřejmě baví více než aktivity pořádané vychovateli. Jenže u toho “poflakování“ často nejednají vždy v souladu se zákonem a nechávají se strhnout skupinovou dynamikou. Povinné aktivity jim dávají možnost trávit volný čas zajímavě a smysluplně a zároveň nejsou nijak nebezpeční pro společnost a po čase těchto povinných aktivit je dokonce sami rádi vyhledávají a navštěvují.

Pomocní vychovatelé většinou nemají vysokoškolské vzdělání, ale absolvovali školení a semináře zaměřené na problematiku rizikové mládeže a práce s nimi. Tito vychovatelé zabezpečují celodenní provoz v zařízení. Ráno klienty budí, večer dohlíží na dodržování večerky. Evidují příchody a odchody klientů, dohlíží na jejich bezpečí a udržují v zařízení kázeň. Navštěvují pokoje klientů a kontrolují, zda někde nedochází k porušování řádu zařízení. Ve 21 hodin dohlíží na úklid „rajónů“ a na celkové dodržování pořádku a hygieny v zařízení. Vychovatelé slouží 12 hodinové služby a to denní i noční. S klienty jsou ve styku neustále, a proto řeší i jejich kázeňské přestupky, vážnější prohřešky zapisují do knihy, nebo ihned nahlašují vedoucímu centra, či kmenovému vychovateli. Některým z nich se také daří získat si důvěru u klientů, takže taktéž působí jako důvěrníci a řeší s klienty

jejich trápení. Někdy museli řešit i mimořádné události, které v zařízení nastaly. O mimořádných událostech se můžeme dozvědět více z rozhovoru s výchovným pracovníkem.

Vychovatel a zároveň správce, působící v Domě na půli cesty, vystudoval Etopedii a pracoval v diagnostickém ústavu, má bohaté zkušenosti v práci s problémovými jedinci. Spolu s vedoucím zařízení rozhoduje o přijetí či vyloučení klienta. Každý týden se jednotlivě schází s klienty a vedou spolu rozhovor o tom, jaké má klient potíže, starosti, či co momentálně řeší a čím žije. Jednou za měsíc je organizována komunita, kde se schází všichni klienti s vychovatelem a sociální pracovníci a řeší uplynulé události a také plány do budoucna. Jako správce také vybírá poplatky za pobyt.

Sociální pracovnice působí v Domě na půli cesty a dohlíží hlavně na klientky, které jsou v něm ubytovány. Vystudovala obor Pedagogika a sociální práce a pracovala také v občanské poradně. V zařízení je k dispozici pro všechny, kteří potřebují sociálně-právní pomoc či poradenství. Klienti mají často problém s vyřizováním na úřadech, vyplňováním formulářů a žádostí, s čímž jim pomáhá. Stejně tak jim pomáhá shánět zaměstnání a brigády.

Pracovníci nízkoprahového klubu jsou taktéž plně kvalifikováni pro svou práci. Jeden vystudoval obor Sociální pedagogika – sociální patologie a prevenci a pracuje zároveň i jako streetworker. Další vystudoval obor Právo sociálního zabezpečení. Oba mají zkušenosti s organizací volnočasových aktivit pro mládež a ty skvěle uplatňují ve své práci.

3.3.6.1 JAK VIDÍ EFEKTIVITU ZAŘÍZENÍ VÝCHOVNÝ PRACOVNÍK

Každý si jistě dokáže představit, že práce v takovém zařízení může být namáhavá a složitá a může nabízet spoustu nestandardních situací. Sama jsem si říkala, co tedy vůbec drží výchovné pracovníky v takových zařízeních? Abych si na tuto a mnoho dalších otázek, které mě napadaly, odpověděla a dozvěděla se něco víc o tom, jaké to je pracovat s problémovou mládeží, vedla jsem rozhovor s jedním z výchovných pracovníků Azylového domu. Rozhovor byl částečně strukturovaný a pracovník souhlasil s jeho uveřejněním v mé práci s podmínkou, že jeho totožnost nebude zveřejněna.

Jak dlouho už působíte v zařízení?

No, teď v dubnu to bylo už deset let.

Jak jste se vůbec dostal k výchovné práci s mládeží?

Už víc jak deset let pracuju s mládeží a ta práce mě opravdu baví. Dozvěděl jsem se o volném místě v našem zařízení a tehdejší vedoucí mě přijal, i když uchazečů bylo víc, tak jsem konkurz nakonec vyhrál.

Co jste o zařízení věděl, než jste tam nastoupil?

Pan vedoucí mě seznámil s tím, jak zařízení funguje a samozřejmě mi řekl, že jde o práci s problémovou mládeží.

Neměl jste tedy nějaké obavy z klientely?

(úsměv)No tak....ze začátku jsem nevěděl o, co půjde, ale během dvou měsíců jsem si zvykl a strach ze mě opadl.

Takže to nebylo tak zlé, jak jste očekával?

Ne.

Co vás při této práci už tu řadu let drží?

Drží mě, že z množství klientů se jich několik vrátí do normálního života, normálně pracují a zakládají rodiny. Posláním našeho zařízení je problémové lidi vrátit do normálního života, do školy, do práce, aby vedli běžný život. Ale ne u všech se to samozřejmě podaří, ale pokud se podaří, je to veliký úspěch. No..... když třeba přijede klientka, že tu před pěti lety byla, přijde s malým dítětem a povídá nám o tom, jak dobře se jí vede, to je to, co mě u té práce drží, i když je to čím dál náročnější.

V čem je to podle vás náročnější?

Podle mě je to tím, že mládež dnes je stále agresivnější, využívají stále nové a nové figle a největším problémem jsou drogy. Když je třeba někdo z nich slabší osobnost, citově labilní, tak při nějakém problému sáhne po droze. Oni ale používají i volně dostupné drogy jako náplně do zapalovačů, flašku toluenu, lysohlávky a tak. Nemají peníze, tak jim stačí tohle. Jednou už tady v letním období udělali klienti výpravu na lysohlávky. Začali si z toho pak vařit nějaký vývar a my jsme je u toho našli a samozřejmě jim to zabavili.

Jaký pak měli dotyční postih?

Asi dva za to dostali podmíněčné vyloučení, ti kteří to iniciovali.

Takže drogy se u vás netrpí?

Je to přímo ve smlouvě o pobytu, tam je výslovně zakázán alkohol, a omamné látky. Většinou pokud se udělají testy na THC a někdo je pozitivní, je vyhoštěn ze zařízení třeba na 14 dní a může přijít na opětovné testy a pokud je čistý, může nastoupit znovu. Testy se u nás musí dávat přepadově, protože když se jim to oznámí, tak si klienti dokáží opatřit nezávadnou moč a tu pak

použijí k testům. Takže opět... klienti velmi vynalézaví, chce to asi jediné jít s ním až do koupelny a hlídat ho.

A pokud se to stane znovu, že je klient pozitivní?

Třikrát a dost.... pokud se po třetí ukáže, že je pozitivní, je vyloučen, bez možnosti návratu.

Kdybyste měl těžit z vašich zkušeností za ty roky, zajímalo by mě, jaké jsou nejčastější důvody, proč k vám klienti přichází?

No... tak jednoznačně je za tím dysfunkční rodina, to je nejčastější důvod. Z toho už pak plynou další potíže, nechodí do školy, mají problémy s chováním, to všechno jsme schopní s nimi řešit.

Když říkáte dysfunkční rodina, v čem ale bývá ten problém v rodině, se kterým se setkáváte u klientů?

Někdo z rodičů bývá často závislý na alkoholu, na drogách, nebo se rodiče vůbec nezajímají a nestarají o své děti, nebo jsou v tak špatné sociální situaci, že se nemůžou starat o dítě a končí u nás. Taky je častý, že jeden z rodičů chybí a ten rodič, který má dítě v péči si najde nového partnera a na dítě se vykašle, s tím se taky setkáváme. U našich klientů se taky často stává i to, že matka si najde nového přítele a kluci s ním nevychází, mají spolu konflikty a matka se bohužel v těchto případech rozhodne pro přítele a syn končí u nás.

Dokážete říct, co vám na vaší práci nejvíce vadí?

(přemýšlí) Vadí mě, že někteří klienti jsou nenapravitelní, a dřív nebo později odejdou ve stejném stavu, jak přišli a veškerá snaha je marná...u nás je pro ně jen přestupní stanice do horších zařízení, jako je vězení a tak podobně. Sice se to tady s nimi zkouší, ale bez efektu, nepracují, nebo vůbec práci

nehledají, líbí se jim tady pravidelná strava a péče.....v takových případech mi vadí ta marnost té práce. Takových je poměrně dost poslední dobou, těch, kteří nechtějí vůbec pracovat.

Pamatujete si na nějaké obtížné situace při vaší práci?

No ...obtížné situace... o ty situace celkem není nouze. Jeden klient se překouřil z marihuany a zůstal v bezvědomí ležet. Druhý klient byl taky v bezvědomí , nebyly v tom ale drogy, no a ... svízelné situace jsou konflikty mezi klienty, který musím řešit.

A jak je teda řešíte?

No... člověk nesmí ukázat že z toho konfliktu nebo z nich má strach, musíte je roztrhnout od sebe, být rázný .

A co ty situace, kdy jste je našel v bezvědomí, jak jste postupoval?

No tak v první řadě jsem zjistil životní funkce, jestli má tep, jestli dýchá, to bylo v pořádku, tak jsem rychle zavolal záchranku. To nevíte z čeho to má, myslet si můžete cokoli. Než přijede záchranka, tak aby měl životní funkce, to je důležitý.

No a nějaké napadení vychovatele klientem se už u vás přihodilo?

Ne, to zatím ne, možná slovně ano, ale fyzicky ne.

Máte dojem, že byste se za svou praxi setkal z tzv. syndromem vyhoření?

Vyloženě toto asi ne... někdy se člověk cítí beznadějně, ale není to nijak dlouhodobě, je to třeba jen desetiminutová záležitost, že člověk pocítí takové pocity, to nepovažuji za syndrom vyhoření.

Co se týče kolektivu v práci a pracovních podmínek? Jste spokojen?

No...zřizovatel našeho zařízení nám neustále poskytuje možnost dalšího vzdělávání, školení, kurzy, jak jazykové, tak sociálně-psychologické a tak dále. Jinak... dá se říct všichni výchovní pracovníci podnikáme pravidelné akce i s klienty, třeba před Vánoci jezdíme každý rok na víkend mimo město, osobně jsem tam byl už asi čtyřikrát a je to dobrá akce. No a bez klientů nám byl umožněn kurz team-buildingu. Vždycky se účastníme všichni, vyjma těch, kteří mají službu. Jinak kolektiv je vynikající, slavíme společně i narozeniny a tak.

Jak myslíte, že klienti vnímají zařízení a jeho smysl pro ně?

Tak pro ně je to důležitý hlavně proto, že dítě z ulice může přijít a je o něj postaráno, má střechu nad hlavou. Snažíme se....ale samozřejmě rodina je rodina. No ale je mi jasný že někteří to třeba nevnímají kladně, stěžují si, že musí dodržovat pravidla, a taky je často porušují. Vadí jim, že musí dodržovat večerku, že musí chodit do práce, někteří by se nejradši jen tak poflakovali a to mi jim nepovolíme. Někteří tam prostě nejsou rádi, jsou tam takzvaně dostrkáni. Někteří mají pocit, že se o ně vždycky někdo postará, i když nebudou dodržovat pravidla. Když je vyhodíme my, tak je přijme jiné zařízení, třeba diagnosták, ale chovají se tak, že kašlou na všechno, protože vždycky se o ně někdo postará. Hlavně je to vidět u tzv. ústavních dětí, ti potom čím už prošli, mají někdy dojem, že vždycky bude nějaké zachytné zařízení. Ale myslím a doufám, že většina si uvědomuje, že jim pomáháme.

Abychom přešli na trošku pozitivější téma, je nějaký případ, nebo případy na které rád vzpomínáte?

(úsměv) Rád vzpomínám, když byly vánoční večírky v klubu tak na jednom z nich naši klienti nastudovali Mrazíka a můžu říct, že jsem z toho měl dobrej pocit a rád na to vzpomínám, protože to bylo perfektně nacvičený a perfektně zahrany. Fakt na to rád vzpomínám na tu akci. No, a když jsme byli na

zimním výjezdu na jedné chatě, tak proběhla sázka mezi mnou a jedním klientem vegetariánem, že když sní kuřecí řízek, že se půjdu vykoupat do zamrzlého bazénku. Sázku jsem prohrál, řízek snědl, tak jsem se šel koupat a ze solidarity tam pak naskákalo víc lidí (smích).

A pokud by šlo o případ konkrétního klienta, nebo klientky?

Rád vzpomínám na klienta, který k nám přišel ze Slovenska a neuměl ani číst a psát, byl to vyloženej divoch, neuměl se oholit, vyplnit složenku, snad ani jíst příborem neuměl a ani telefonovat. Během několika let jsme z něj ale udělali celkem normálního člověka, všechno se naučil, vyučil se dokonce dvěma oborům a získal zaměstnání. I když už věkově k nám nepatří, neustále k nám dochází, do klubu a za námi, pomáhá v klubu vychovatelům,

s organizací aktivit, akcí, prostě se zapojuje do chodu zařízení i když je už pryč.

Takže máte informace o úspěšném zapojení se klientů do života?

Určitě, někteří klienti se vrací na návštěvu, máme z toho fakt radost, že se jim daří. Že se postavili na vlastní nohy a mají svůj život, svoji práci. Někteří z nich jsou za vodou, fungují, třeba i ti, kteří sem přišli s problémy celkem vážnými. Pomáháme jim hledat i bydlení když víme, že jsou schopní v bytech normálně fungovat a zatím většina z nich v nich funguje dobře. Byt si už nedají vzít.... potom co byli různě na ubytovnách a měli na pokojích spolubydlící. Těm co je už 26 let, ty už pak nemůžeme ubytovávat, tak se pro ně, rok před jejich odchodem, intenzivně hledá bydlení, ve spolupráci s klientem samozřejmě, protože kdyby se zase měli dostat někam na ubytovnu, bylo by to špatný.

Stává se vám, že za vámi klienti chodí a svěřují se s problémy?

Velice často.

Jaký je to pocit, když víte, že vám natolik důvěřují a svěřují vám svoje problémy?

Mám z toho pěkný pocit a snažím se, abych jim dobře poradil a pomohl.

Myslíte si, že zařízení dokáže klienta dobře vybavit a připravit do samostatného života?

Děláme pro to všechno, jsme na to podle mě dobře připravení a vybavení, ale pokud on nechce spolupracovat, tak s tím my zmůžeme jen málo.

Jak je zřejmé z rozhovoru, výchovný pracovník je přesvědčen o efektivitě zařízení ve kterém pracuje. Domnívá se, že zařízení dokáže svým klientům

pomoci se začleněním do společnosti. Důkazem pro to jsou bývalí klienti, kterým se v životě daří a kterým zařízení pomohlo najít práci, ubytování a kteří se vrací, aby si popovídali o svém životě s pracovníky zařízení. Samozřejmě z rozhovoru vyplývá i fakt, že ne vždy se podaří pozitivně ovlivnit jedince a cíl pobytu se tak nenaplní. Taktéž mě v rozhovoru překvapily mimořádné situace, které musí výchovní pracovníci řešit, ať už jde o zdravotní problémy klientů, či problémy s drogami. Z rozhovoru jsem tak pochopila, že pracovat s rizikovou mládeží je nelehká a velmi zodpovědná činnost.

3.4 JAK VIDÍ EFEKTIVITU ZAŘÍZENÍ JEHO KLIENTI

S oběma klienty jsem měla možnost se sejít v nízkoprahovém klubu, čili v místě, které oba dobře znají, mimo otevírací dobu, tak abychom měli klid a soukromí. Oba klienti byli seznámeni s účelem rozhovoru, s tím, že si rozhovor budu nahrávat a neměli proti tomu námitky. Oba souhlasili s uveřejněním rozhovoru v mé diplomové práci. Samozřejmostí je, že nebudu zveřejňovat jejich jména a další identifikační údaje.

Cílem rozhovorů je vidět zařízení z pohledu klientů, čili z pohledu těch, o které v zařízení jde na prvním místě. Hledala jsem odpověď na otázku, zda jim zařízení pomohlo či pomáhá a zda jej tedy vnímají jako efektivní a účinné.

Pro lepší orientaci jsem pojmenovala prvního klienta Šimon a druhého Matouš.

3.4.1 JAK TO VIDÍ ŠIMON

Šimonovi je 28 let a v zařízení již nepobývá. Pro rozhovor s ním jsem se rozhodla, protože jako jeden z mála, v zařízení vydržel dlouhých osm let. I nyní je klientem nízkoprahového klubu, v zařízení vypomáhá a dá se říct, že tam působí jako dobrovolník. Zná totiž důkladně klientelu a prostředí, proto je jeho působení přínosem.

Jak dlouho jsi pobýval v zařízení?

Takových osm roků

V Azylovém domě pro mládež nebo v Domě na půli cesty?

Na Azylovém domě pro mládež jsem pobýval většinu času, skoro celých těch osm let. V Domě na půli cesty jen asi měsíc.

Jak ses vůbec dostal ke kontaktu na zařízení?

No sociální pracovnice z dětského domova mi dala kontakt na zařízení.

Takže už jsi předtím měl zkušenost s nějakým podobným zařízením?

No...byl jsem v dětském domově a pak tady.

Můžu se zeptat, jaké byly důvody nástupu sem do zařízení?

V dětském domově jsem mohl být jen do osmnácti let a pak mě dali sem. Z děcáku mě sem přímo dovezli... jestli se mi tady bude líbit, tak mě sem dali na týden na zkoušku a pak jsem tady zůstal. Neměl jsem ani moc na výběr.

A co jsi dělal v době nástupu, chodil jsi do školy?

Když jsem sem nastoupil tak jsem dělal obory zahradník a zámečnick...

A teď děláš co?

... a teď dělám brigádně všechno možný a taky školu, obor sociální pracovník ve službách, je to rekvalifikační kurz přes pracák. V oborech co jsem se vyučil, jsem dělal, ale většinou jen krátce.

Když si vzpomeneš na dobu, kdy jsi sem nastoupil, jaký byl nástup do zařízení, co bylo nejtěžší?

Nejtěžší? Si tady na to zařízení zvyknout. Člověk vyrůstá osmnáct let v děcáku... tak je to jiný. Když jsem sem přišel, tak jsem byl na pokoji zalezlej a bál jsem se vylézt (úsměv).

A to proč? Měl jsi strach z lidí tady?

Jo...Bál jsem se lidí, co to bude za grázly a tak.

A co jsi měl za informace, když jsi sem nastupoval?

Věděl jsem že lidi maj skoro stejný problémy jako já, buď s rodičema, nebo nechodili do školy, kradli rodičům peníze a tak nebo děcka, který nemaj kam jít..

Dokážeš si vzpomenout, co pro tebe bylo nejtěžší potom, co jsi nastoupil?

V děcáku byl nějakej režim, tak když jsem přišel sem, tak jsem si myslel, že si budu moct dělat, co chci, a to tak nebylo... to se mi nelíbilo...takže se mnou vychovatelé pak museli řešit pozdní příchody, že jsem chodil za školu a tak (smích).

Takže určitě následovaly nějaké tresty za tvoje prohřešky, vzpomeneš si, jaký jsi dostal nejhorší trest?

Nejhorší trest byly vycházky, asi na 14 dnů to bylo nejvíc.

A když jsi teda dostal trest, nebral jsi pak vychovatele jako nepřátele?

Já jsem to bral normálně, když jsem dostal trest, no tak mám zákaz vycházek, ale nijak osobně jsem to nebral.

Když si zrekapituluješ celý tvůj pobyt v zařízení, co se ti tady nejvíc nelíbilo, co tě tu štvalo?

Mě štvalo, že někteří vychovatelé prostě něco říkali ke mně, ale furt si tvrdili to svoje, ale nepustili mě ke slovu, abych vyjádřil svůj názor, to mě jako štvalo.

No a měl jsi teda pocit, že mezi pracovníky je někdo za kým můžeš přijít, svěřit se a že mu můžeš důvěřovat?

Jo byl, pracoval tady v klubu, tak za ním jsem chodil.

A ostatní klienti? S těmi jsi vycházel dobře?

Co se týče lidí, to bylo úplně všechno v pohodě, vycházeli jsme dobře. Jako věděl jsem, že někteří maj problémy, že někteří jsou hajzli, ale vztahy byly normální, když mi něco vadilo, tak jsem za tou osobou došel a vyříkali jsme si to. Ale konflikty byly..... většinou ale kvůli blbostem, jsme se i poprali (smích)....takže prostě klukoviny.

Kdybys mohl, co bys změnil tady na tom zařízení, at se to týká čehokoli?

Úplně bych změnil... že prostě když udělá klient nějakou věc, přijde napítej, nebo šel za školu...přijde jich takhle víc a jednomu daj takovej trest a jednomu takovej. Aby měli všichni stejný tresty, ne jinej metr na každýho. No.... jinak oni maj jakýsi aktivity povinný....keramika, dílny, psychologie nebo něco...aby to bylo ne od čtyř do šesti, třeba jen od čtyř do pěti, aby

děcka měly už volnej den, když skončí v sedm, tak už nemaj čas na svoje plány.

Ty jsi taky musel chodit na povinné aktivity, že?

Chodil jsem, ale nebavilo mě to, hlavně keramika (smích)... a psychologie. Ta mě nebavila vůbec.

Myslíš tu psychosociální výchovu?

Jo...to myslím.

Takže nemáš dojem, že by ti to něco dalo?

No...nemám dojem, že by to na mě něco zanechalo, že by mi to k něčemu bylo. Bavily mě spíš sportovní aktivity, to mě fakt bavilo, fotbal a tak.

Co klub? Víš, že chodíš pořád do klubu, dřív, když jsi tu bydlel, jsi taky chodíval?

Chodil jsem do klubu a bavilo mě to tam. Když jsem měl volno, tak jsem tam šel.

A co tě do klubu táhlo?

No...bavilo mě to, protože v děcáku jsme neměli třeba kulečník, pinec, tak jsem se to mohl naučit a lidi, kteří tady chodili, byli většinou kamarádi, tak jsem semka chodil.

A jak to vypadá teď, chodí do klubu hodně lidí z ulice?

Jojo.....chodí sem hodně lidí z ulice.

No a myslíš, že pro lidi z ulice, je to dobrý, že klub funguje?

Já si myslím, že je to pro ně dobrý, kdyby byli většinou venku, tak dělaj lumpárny. Lepší je trávit čas tady než venku, kdyby ho trávili venku, tak by dělali fakt bordel.

Ted' by mě zajímalo, jestli jsi jezdil i na výjezdy? Kola, voda, lyže, prostě výlety mimo Brno?

Jezdával jsem, to mě strašně moc bavilo.

A co se ti na tom líbilo?

Mě se na tom líbilo úplně všechno, dělo se tam vždycky něco, člověk mohl aspoň vypadnout z Brna.

No a jak na výjezdech vypadal vztah mezi klienty a vychovateli? Bylo to jiný než v zařízení?

Vztah byl úplně, úplně jinej. Tam prostě jsme si mohli dělat cokoli, mohli jsme jít do hospody, řekli jsme, kdy přijdem, chovali se úplně jinak vychovatelé. Na výjezdu jsme si vyříkali věci, který si normálně neřeknem. Jeden pracovník nám řekl, že mu můžem říct, co nám na něm vadí, tak jsme se pobavili a naše vztahy se zlepšily. Na baráku to říct nemůžu, tam vládla úplně jiná atmosféra. Tady ho беру asi jako vychovatele a tam jsem ho bral jinak.

Máš dojem, že ti zařízení v něčem pomohlo?

No v něčem jo, naučili mě tady to, co v děcáku ne, všechno si vyřizovat sám, vyřizovat na úřadech, vyplňovat věci, všichni mě tady poradili. Určitě mi to něco dalo tady. Taky mi pomohli v tom, kde jsem ted'ka. Kdybych vyšel z děcáku a nešel sem, tak bych asi ted' nebyl tam, kde jsem. Naučil jsem se

spolupracovat s děčkama, a tak.... a teď je to pro mě důležitý v tom, co chci dělat.

Kdybys měl ve svém okolí někoho, kdo by potřeboval pomoc, ať už by neměl kam jít, nebo měl problémy doma, doporučil bys mu tohle zařízení?

Jo určitě bych jim to tady doporučil. Vim jaký to je, už jsem si to vyzkoušel, být na ulici a tak...neřekl bych.. mě to je šumafuk, řekl bych pojd', zavedu tě za vedoucím a oni ti pomůžou.

Takže podle tebe je nebo není zařízení efektivní a účinné v té pomoci děčkám začlenit se do společnosti a normálně žít?

To záleží na děčkách, když chtějí samy se dát nějak dohromady, zlepšit si život, tak určitě jim to pomůže. Ale třeba když tady někomu je víc jak 26, tak akorát zavolaj kurátorovi a ten to řeší, to třeba nevidím jako pomoc. Myslím, že by měli víc pomoci tomu člověku, hledat s ním bydlení a tak. Vychovatelé říkají, když něco potřebuješ, máš přijít, jsi dospělej, ale většinou to klient nedělá. Práci ale hledat pomáhají, to už pomohli najít spoustě lidem. Mě tady teda určitě pomohli.

Nakonec mi řekni, jaké máš plány do budoucna?

Chcu dodělat ten kurz, už mám slíbenou práci jako osobní asistent postiženejm děčkám. Už jsem to vyzkoušel, měl jsem praxi a baví mě to hodně. A prostě chcu už se hnout z ubytovny, chcu už dostat byt. Teď už je to na lepší cestě, když skončím kurz a budu vydělávat, tak už se něco sežene. Navíc ještě jeden pracovník v tomhle zařízení mi pomůže sehnat sociální byt, ale už to mohlo být dávno, ne až teď. Když jsem tady skončil, nedělali nic, půjdeš na ubytovnu a to bylo všechno. Je pravda, že jsem mohl vydržet v práci a mít lepší bydlení, no ale....

3.4.2 JAK TO VIDÍ MATOUŠ

Matoušovi je 22 let a nyní žije v Domě na půli cesty. Je čerstvým absolventem střední školy, takže pro něj nastává velmi důležité období, kdy se začíná osamostatňovat, hledat si bydlení a pomalu se snaží přejít ze zařízení do normálního života.

Jak dlouho už pobýváš v zařízení?

Pět let.

Na Azylovém domě, nebo v Domě na půli cesty?

Na Azylovém domě jsem byl sedm měsíců, v Domě na půli cesty jsem už čtyři roky.

Jak ses vůbec dostal ke kontaktu na zařízení?

Přes sociálku.

Dřív jsi už měl zkušenost s nějakým zařízením, ústavem?

Ne.

Můžu se zeptat, jaké byly důvody nástupu?

Matka dostala soudní vystěhování, neměl jsem kde bydlet, tak jsem šel semka. Prostě rodiče nefungovali.

Co teď vlastně děláš? Ještě školu, nebo už pracuješ?

Minulý rok jsem dodělal výuční list v oboru CNC stroje, teď pracuju, ve strojařině, ale ne přímo v oboru...dělám jako mechanik, ne jako programátor.

Takže v době, kdy jsi sem nastoupil, jsi byl student, je to tak?

Jo...když jsem nastoupil, tak jsem byl v prváku.

Jaký jsi měl informace, když jsi sem nastupoval? Co jsi očekával?

Já jsem vůbec nevěděl, co to tu bude....prostě jsem se ráno probudil a byl jsem tady. Nevěděl jsem nic. Ale potkal jsem tady solidní partu, takže to bylo v pohodě. Měl jsem strach z toho, co tady bude, jestli nespadnu ještě níž, než su...ale zvykl jsem si docela rychle a přežil jsem.

Když si vzpomeneš na nástup do zařízení, co pro tebe bylo nejtěžší?

Nemohl jsem si zvyknout, hádal jsem se svým vychovatelem. Měl jsem třeba i měsíc zákaz vycházek...prostě byly problémy, než jsem pochopil tu jeho politiku. Dělal mi problémy si zvyknout na režim, myslel jsem si, že od patnácti si můžu dělat, co chci.

Takže jako tresty jsi dostával jen zákazy vycházek, nebo bylo i něco horšího?

Já jenom vycházky, ostatní dostávali třeba i horší tresty, podmíněčný vyloučení a tak.

A vycházky jsi měl na jak dlouho zakázaný třeba?

Na týden, pak zase na týden, takže dohromady to bylo dýl (smích).

V případě, že s tebou výchovní pracovníci museli řešit nějaký problém, nebo ti uložit trest, vnímal jsi je jako nepřítel?

Spíš ne e...jakmile jsem přišel na jejich režim a politiku, tak jsem se snažil podle toho chovat a mám klid.

Je tu někdo, za kým můžeš přijít, svěřit se s problémem, poradit se, prostě někdo, komu důvěřuješ?

Jo za svým kmenovým vychovatelem, tam můžu přijít kdykoli, vždycky když tady byl, tak jsem mohl jít za ním. Mohl jsem jít sice kdykoli za kýmkoli, ale radši jsem šel za ním, když tady byl. Já si jako rozumím se všema vychovatelema...dělal jsem vždycky, co jsem měl, takže pohoda.

Nastaly pro tebe nějaké těžké situace v průběhu pobytu tady?

To byly asi každé den...jelikož jsem dostával 1900 na měsíc, tak to bylo těžký. Ted' když pracuju tak jsem vysmátej už. Rozhodně mě tady ze začátku štvalo všechno, ale jsem rád, že jsem skončil tady...zrovna tady, protože tady tomu člověku pomůžou...i když člověk musí chtít...člověk musí vždycky chtít, i když je tady, nebo jinde, v diagnostáku třeba...když člověk má nějaký cíl, chce něco dokázat, tak to jde. Celkově mě štvalo, že tady prostě su...ale podřídil jsem se.

No a co tě naopak těšilo?

Těšilo mě tady prostředí, že tady nebyli grázli, ale lidi, se kterýma se dalo vykládat a pohoda...jak jsem přišel, tak jsem jel rovnou na 14 dnů na výjezd, tak to jsem se rychle seznámil a skamarádil..takže pohoda.

Kdybys mohl, co bys tady změnil, ať už se to týká čehokoli?

No v klubu bych změnil to, že bych tam nepouštěl lidi romské národnosti...jako nehážu všechny do jednoho pytle...vim, že nejsou všichni stejní...mám i kamarády mezi cikánama, za který bych dal ruku do ohně.

Jak bys to teda třídil, kteří můžou dovnitř a kteří ne?

No já vim, když člověka vidím, jak promluví, jestli pozdraví... a tak vim, jestli je člověk slušnej nebo ne...tak bych je sem ty neslušný nepouštěl.

To přece nepoznáš hned u dveří, když člověka vidíš, jestli bude dělat problémy nebo ne....

Já bych ho jako pustil, ale kdyby dělal problémy, tak už by měl pak zákaz vstupu.

Klub teda navštěvuješ hodně?

Chodil jsem sem když jsem chodil do školy, protože to bylo takový vyžití po škole, Jelikož su sportovec, tak mě sem lákaly aktivity, který se daly dělat, ale teď když pracuju, tak už chodim míň.

A co třeba volnočasové aktivity, který mají lidi na azylovém domě? Bavily tě, když jsi tam byl?

To mě štvalo...chodil jsem na dílny, ale ty jsem měl ve škole, tak mě to moc nebavilo. Celkově mě štvalo, že musím od čtyř do šesti dělat něco, co mě někdo nařídil.

Tak bys to zrušil?

Přímo ne...ale nějak bych to ošetřil. Změnil bych to.....být vychovatelem, tak bych ty aktivity dával určitým lidem.

Jako za trest?

(smích) Ne za trest ne...ale kdybych viděl, že ten člověk má problém, se školou třeba, tak bych mu dal aktivitu učit se jako doučování s nějakým dohledem...ale ne povinně všem dílny ..když to někoho nebaví.

A co výlety a výjezdy, jezdíváš?

Rozhodně, nejvíc jezdím na vodu, to jsem byl už mockrát, hrozně mě to chytlo. Dělal jsem i na vodě vychovatele děckám, protože jim odpadl nemocný dozor, tak jsem jel jako vychovatel. Po vodě mi řekl jeden vychovatel, ať si udělám pajdák a jdu dělat semka, protože bych prej byl dobrej vychovatel, ale mě nebaví se učit, takže to asi nic (smích).

A jak to na výjezdu vypadá? Myslím ten vztah s vychovateli, tu atmosféru a tak...

Ta atmoška byla úplně jiná. Lidi se mohli chovat tak jako by tam vychovatele ani nebyli, ale řešil jsem tam problém, že některým klientům nebylo příjemný, že jim dělám dozor, dávám jim pokyny a tak.

A jaký teda jsou tvoje vztahy s ostatními klienty?

No měl jsem tady konflikt s jedním klientem, jsem cholerik a neunesl jsem jeho narážku, tak jsem trošku vyjel. Teď už si ho nevšímám. Já jsem člověk, kterej se stará sám o sebe, ale když je člověk můj kamarád a má problém, tak se za něj jdu přimluvit, ale dělám to jen pro lidi, který si to zaslouží.

Co myslíš, jak by vypadal tvůj život, kdybys sem nenastoupil?

To je těžký....kdybych měl rodiče....(zamyslel se)....ale jak znám své rodiče, tak vim, že by to bylo horší, než jak jsem teďka.

Kdybys měl ve svém okolí někoho, kdo by měl problém třeba s rodiči, nebo by neměl kam jít, doporučil bys mu to tady?

Řekl bych, aby se to snažili urovnat doma s rodiči....doma je doma. Ale kdyby byl vážnej problém v tý rodině, tak je lepší jít sem, tady má člověk zázemí. Ale každému říkám, máš štěstí, že ty rodiče máš. Když se o tebe starají, dávaj

ti jídlo a tak...tak máš vyhráno. To že musíš chodit na brigády, protože ti nedají ani korunu, to je ještě v pohodě.

Máš dojem, že tobě osobně tady pomohli?

Mě strašně ..strašně pomohli tady, abych měl nějakou zodpovědnost...vůči všemu, škole, práci, úřadům...a rozhodně to je obrovská zkušenost do života

Myslíš teda, že zařízení teda dokáže lidem pomoci se začlenit do společnosti? Že je v tom efektivní?

Rozhodně....rozhodně.....ale zdůrazňuju, že ten člověk musí chtít sám.

Ještě mi prozrad', jaký máš plány do budoucna?

No chci začít novou práci v pojišťovně, kam mám teď nastoupit a najít podnájem, málem jsem už bydlel tenhle víkend, ale zase to nějak nevyšlo. Tak hledám, hledám....

Pomáhají ti tady i hledat bydlení?

Nemusí, já si to dělám všechno sám, takže nemusí.

3.4.3 MOJE ZJIŠTĚNÍ Z PROVEDENÝCH ROZHOVORŮ

Oba dva klienti mají za sebou poměrně dlouhý pobyt v zařízení, čili jejich výpovědi se dají považovat za relevantní, jelikož zařízení dobře znají. Oba taktéž prošli oběma Azylovými domy, jak pro mládež, tak pro mladé dospělé, čili mohou hodnotit zařízení komplexně.

Pro Šimona i Matouše bylo velmi těžké si ze začátku na zařízení, zejména na jeho režim, zvyknout. Měli problémy s dodržováním pravidel a oba dostávali jako tresty zakazy vycházek.

Co považuji za velmi důležité je fakt, že oba klienti měli vždy za kým přijít se svým problémem či trápením a už tato zdánlivá maličkost značí, že zařízení odvádí svou práci dobře.

Šimon i Matouš se překvapivě shodli na tom, že povinné aktivity (dílny, keramika, psychosociální výchova) pro ně byly nezajímavé. Šimon by je zrušil úplně a Matouš by je dával povinně pouze problémovým klientům. Šimon měl navíc výhrady k udělování trestů. Vidí nerovnost v jejich přidělování a rád by zavedl jednotné sankce za určitý typ prohřešku. Matouš by rád nízkoprahový klub uzavřel pro romskou mládež, ale v průběhu rozhovoru vlastně došel ke stanovisku, že by tam nepouštěl jen ty problémové jedince, což už se v klubu takto praktikuje. Šimon navíc konstatoval, že nízkoprahový klub podle něj představuje efektivní způsob, jak zabránit mládeži z ulice v rizikové činnosti, která může být pro společnost nebezpečná a dle něj je dobré, že klub funguje.

Oba klienti vyjádřili nadšení z výletů a výjezdů, které zařízení pořádá a oběma se líbila atmosféra i vztah s vychovateli, který se jim na výjezdu zdál být odlišný, spíše více neformální, než na jaký jsou zvyklí v zařízení.

V závěru rozhovoru oba klienti uznali, že jim osobně zařízení pomohlo. Oba jej označili za účinné a efektivní, které dokáže začlenit jedince do společnosti. Nezávisle na sobě se shodli na tom, že ale záleží na jedinci, zda bude spolupracovat a chtít se dostat na tu „správnou cestu“. Šimon byl kritický k tomu, že mu zařízení dostatečně nepomohlo v hledání bydlení a že jej po 26. roce pouze předali kurátorovi. Zde musím zařízení podpořit,

protože sama vím, že Šimon nebyl schopen si udržet stálou práci, taktéž nebyl schopen našetřit alespoň minimální finanční prostředky na bydlení, proto byla již zmíněná ubytovna bohužel jediným možným řešením. Po celou dobu mu byla v zařízení poskytnuta maximální podpora i přesto, že věkově už nespadal do cílové věkové skupiny. Nyní se situace zlepšila, vypadá to, že našel perspektivní práci (s pomocí zařízení) a snad si tak bude moci dovolit i lepší bydlení, které mu taktéž pomohli sehnat pracovníci zařízení.

Oba klienti v rozhovoru vyjádřili, že jsou rádi, že v zařízení pobývali a že to pro ně byla životní zkušenost, která jim toho do života spoustu dala.

3.5 EFEKTIVITA PROGRAMŮ

Je poměrně obtížné měřit efektivitu projektů a programů, které jsou určeny rizikové mládeži. Pro pracovníky v takových zařízeních je jedním z největších negativ spojenými s jejich prací právě ta skutečnost, že se jim často nedostává zpětné vazby na jejich práci. Většinou vůbec nemají možnost vidět výsledky své práce, nebo se jim může zdát, že výsledky nejsou dostačující. Věnují se klientovi několik měsíců, třeba i let, on se pak pochopitelně snaží o začlenění do společnosti a samostatný život, zmizí z dohledu a pracovník někdy ani neví, zda se mu podařilo se uchytit či ne.

Se stejným problémem se dle mého soudu potýkají všechna zařízení, která pracují s rizikovou mládeží. Pokud chce pracovník, ať už se jedná o vychovatele, streetworkera, nebo dobrovolníka LATA, zjistit něco o lidech, se kterými pracoval, musí kontaktovat přímo je, nebo osoby, které jsou s nimi ve styku, či další instituce, se kterými klient spolupracuje. Jen tak se mohou

dozvědět, zda se jedinec drží na té řekněme „správné cestě“ nebo zda se vydal cestou jinou, pro něj možná ne příliš šťastnou.

Matoušek (2005) ale uvádí způsob, jak efektivitu programů měřit lze. Po skončení programu se může porovnat skupina, která programem prošla s co nejpodobnější skupinou tzv. kontrolní skupinou, která programem neprošla. Výsledky programu lze dle Matouška posuzovat dle následujících **indikátorů**:

- **Počet kontaktů s policií**
- **Počet usvědčení z trestné činnosti**
- **Změny v chování**
- **Změny v postojích**

Dle výzkumů, jejichž výsledky Matoušek zveřejňuje, se jako nejúčinnější ze 400 programů pro rizikovou mládež z různých zemí, ukázaly programy zaměřené na zaměstnatelnost klientů, na způsoby řešení konfliktů a vyhýbání se kritickým situacím a také programy, do kterých byly uchazeči přijímáni podle nadějnosti.

Aby ten či onen program, to či ono zařízení bylo opravdu efektivní, mělo nějaký přínos pro svoje klienty, mělo by splňovat jistá kritéria. Matoušek (2005) mluví o **faktorech zvyšujících efektivitu podpůrných programů pro mládež**. Tyto faktory uvádím pro přehlednost níže v tabulce **tab.1**.

Tab.1

1.	Vhodně vybraná cílová skupina s rizikem asociálního chování
2.	Zaměření na vývojové stádium klientů
3.	Nabídka podnětů, které jsou pro cílovou skupinu zajímavé a atraktivní, poskytující pozitivní sebehodnocení,
4.	Možnost naučit se novým sociálním dovednostem
5.	Schopnost nabídnout dlouhou, nepřerušovanou spolupráci, obvykle i delší než 1 rok
6.	Schopnost reagovat na různorodost problémů, které se mohou u klientů vyskytnout
7.	Umožnění aktivní spolupráce na činnostech a aktivitách, možnost podílet se na organizaci a vedení činností
8.	Podpora rodičů, učitelů, vrstevníků, úřadů i dalších institucí
9.	Plně kvalifikovaní pracovníci, dobře motivovaní a proškolení
10.	Dostatečné materiální zdroje
12.	Dobrá struktura programu, jasně definované cíle a jeho smysl dobře pochopitelný pro klienty
13.	Schopnost poskytovat program stále stejným způsobem a jeho průběh pravidelně sledovat
14.	Schopnost nabízet předvídatelné prostředí a vůči klientům mít jasná očekávání

ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo jednak teoreticky charakterizovat rizikovou mládež a faktory, které ji mohou ovlivnit a taktéž se dozvědět, jak tato mládež vnímá zařízení, které se snaží o jejich začlenění do společnosti.

V rozhovorech s klienty zařízení, ve kterém jsem působila, jsem dokázala, že klienti toto zařízení vnímají jako efektivní a účinné. Oba shodně potvrdili, že zařízení jim velmi pomohlo a ovlivnilo jejich vývoj pozitivním směrem. Šimon i Matouš, jak jsem oba klienty pojmenovala, dnes pracují na plný úvazek a oba si hledají vyhovující bydlení, aby se mohli plně osamostatnit a vést běžný život. Tudíž i přesto, že do zařízení přišli jednak z dysfunkční rodiny a z dětského domova, zařízení minimalizovalo negativní dopad, který na ně tyto faktory mohly mít, poskytlo jim chybějící zázemí, podporu a naučilo je zodpovědnosti k sobě i ke společnosti.

Překvapující bylo srovnat rozhovor s výchovným pracovníkem s rozhovorem s klienty zařízení. Předpokládala jsem totiž jistý rozpor v otázce účinnosti a efektivity tohoto zařízení, který ovšem nenastal. Jak vychovatel, tak klienti shodně tvrdili, že zařízení dokáže lidem pomoci, že dokáže být efektivní a účinné ale pouze za předpokladu, že jedinec, se kterým pracují, má zájem něčeho dosáhnout a pojí je tedy společný cíl. V případě, že tomu tak není a klient není ochoten spolupracovat, odmítá dodržovat normy a pravidla, pak je pravděpodobné, že zde jakékoli zařízení zmůže jen málo.

Doufejme tedy, že výchovní pracovníci dokážou většinu svých klientů přesvědčit o prospěšnosti vzájemné spolupráce a že je bude možné motivovat pro společný cíl.

Zajímavým zjištěním pro mne byla i neoblíbenost volnočasových aktivit, které jsou pro klienty Azylového domu povinné. Jedná se o keramiku, dílny a

psychosociální výchovu. Na základě odpovědí v rozhovoru, by zařízení mohlo zvážit pozměnění buď nabízených aktivit, které klienty zjevně příliš nelákají, či omezení povinnosti klientů tyto aktivity navštěvovat.

Ve své diplomové práci jsem se celkově snažila o předání všech svých teoretických i praktických poznatků a zkušeností, které doufám mohou být přínosem pro jedince, kteří se taktéž zabývají prací s rizikovou mládeží. Výsledky mého výzkumu mohou sloužit jako povzbuzení a motivace pro výchovné pracovníky, ověřila jsem si totiž, že nejen vychovatelé jsou si vědomi toho úsilí a snahy, kterou jednotlivá zařízení vynakládají na pomoc svým klientům. Z obou rozhovorů je patrné, že i sami klienti si uvědomují, jak jim jejich pomoc pozitivně ovlivnila život a díky rozhovorům s nimi vím, že jsou za tuto pomoc vděční.

LITERATURA

Gajdziok, J; Petřík, M; Procházka, J; Zavadilová, S. *Co? Kde? A jak? V Brně v nepříznivé sociální situaci*. Brno: Magistrát města Brna, 2008. 100 s.

Kern, H. a kol. *Přehled psychologie*. 2. Vydání. Praha: Portál, 1999. 296 s. ISBN 80-7178-426-5

Koudelková, A. *Psychologické otázky delikvence*. 1. Vydání. Praha: Victoria publishing, 1995. 114 s. ISBN 80-7187-022-6

Labáth, V. a kol. *Riziková mládež*. 1. Vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 157 s. ISBN 80-85850-66-4

Langer, S. *Mládež problémová, její typy a možnosti uplatnění*. Hradec Králové: Kotva, 1994. 463 s. ISBN 80-900254-3-9

Matoušek, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. Vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. ISBN 80-85850-24-9

Matoušek, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. 1. Vydání. Praha: Portál, 2005. 351 s. ISBN 80-7367-002-X

Matoušek, O. *Práce s rizikovou mládeží: projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. 1. Vydání. Praha: Portál, 1996. 87 s. ISBN 80-7178-064-2

Matoušek, O; Kroftová, A. *Mládež a delikvence*. 2. Vydání. Praha: Portál 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X

Rheinheimer, M. *Chudáci, žebráci a vagandi: lidé na okraji společnosti 1450-1850*. 1. Vydání. Praha: Vyšehrad, 2003. 187 s. ISBN 80-7021-579-8

Petrusek, M. *Velký sociologický slovník*. 1. Vydání. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1

Přadka, M. *Vybrané problémy vztahu výchovy a prostředí*. 1. Vydání. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983. 173 s.

Stehnová, B. *Smysl a cíle práce Oddělení sociální rehabilitace*. Brno: Masarykova Univerzita, 2006. 116 s. Diplomová práce (Mgr.). Pedagogická fakulta. Katedra sociální pedagogiky.

Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. Vydání. Praha: Portál, 1998. 203 s. ISBN 80-7178-285-8

Večerka, K. a kol. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Praha: Odbor prevence kriminality MV, 1997. 159 s. ISBN 80-85821-48-6

Janko, J. *Vladislav Růžička* [online], [cit. 2010-2-12] <http://abicko.avcr.cz/cs/2009/03/14/>

LATA, *Kdo jsme* [online], [cit. 2010-3-13] <http://www.lata.cz/14-kdo-jsme>

LATA, *Komu pomáháme* [online], [cit. 2010-3-13] <http://www.lata.cz/18-komu-pomahame>

LATA, *Programy* [online], [cit. 2010-3-13] <http://www.lata.cz/2-programy>

Český domov, *Unikátní sociální projekt sdružení Lata – Ve dvou se to lépe táhne* [online], [cit. 2010-3-12] <http://ceskydomov.cz/praha-4/clanek/unikatni-socialni-projekt-sdruzeni-lata-ve-dvou-se-to-lepe-tahne>

Šťastný, J. *Poruchy socializace* [online], [cit. 2010-2-5] http://www.recepis.cz/ke_stazeni/poruchysocializace.pdf

Magistrát města Brna, *Odbor sociální péče* [online], [cit. 2010-4-5] <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-socialne-kulturni/odbor-socialni-pece-osp>

Portál sociální péče ve městě Brně, *Služby pro děti, mládež a rodiny* [online], [cit. 2010-4-5] <http://socialnipece.brno.cz/skupina/sluzby-pro-deti-mladez-a-rodiny/>

Materiály ke zkouškám na PF UK, *Kriminologie* [online], [cit. 2010-4-18] <http://pravo.wz.cz/vyb/data/kriminologie.doc>